

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Кафедра економічної кібернетики

Юскович – Жуковська В.І.

Інтелектуальна власність

Конспект лекцій навчальної дисципліни
для студентів всіх спеціальностей
Рівненського державного гуманітарного університету

Рівне 2006

ББК 67.9 (4 Укр) 304.3+67.304.3

Ю 89

УДК 347.77/78

Юскович–Жуковська В.І. Інтелектуальна власність. Конспект лекцій навчальної дисципліни для студентів всіх спеціальностей Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне: РДГУ, 2006. – 130 с.

Рецензенти:

Денишук М.Ф., к.т.н., доцент, завідувач кафедри економічної кібернетики Рівненського державного гуманітарного університету

Востріков В.П., к.т.н., доцент, начальник науково-дослідного управління Національного університету водного господарства та природокористування

В конспекті лекцій навчальної дисципліни „Інтелектуальна власність” розглянуто поняття інтелектуальної власності та її системи. Описуються етапи життєвого циклу інтелектуальної власності: від ідеї до конкретного результату-отримання прибутку. Висвітлюються питання створення, набуття прав, комерціалізації прав на об’єкти права інтелектуальної власності, а також особливості їх захисту як в адміністративному, так і в судовому порядку.

Конспект лекцій розрахований на студентів вищих навчальних закладів усіх напрямів та спеціальностей підготовки. Видання складено автором на підставі циклу лекцій, прочитаних в Рівненському державному гуманітарному університеті в рамках програми навчальної дисципліни „Інтелектуальна власність”.

Розглянуто і затверджено науково-методичною радою Рівненського державного гуманітарного університету протокол № 6 від 16 червня 2006р.

© Юскович–Жуковська В.І., 2006

© РДГУ, 2006

Зміст

Тема 1. Інтелектуальна власність як право на результат творчої діяльності людини.....	4
1.1. Поняття інтелектуальної власності.....	4
1.2. Еволюція інтелектуальної власності.....	8
1.3. Місце і роль інтелектуальної власності в економічному і соціальному розвитку суспільства.....	16
Питання для самоконтролю.....	20
Тема 2. Система інтелектуальної власності.....	21
2.1. Об'єкти права інтелектуальної власності.....	21
2.2. Суб'єкти права інтелектуальної власності.....	29
2.3. Система законодавства України про інтелектуальну власність.....	33
2.4. Державна система охорони інтелектуальної власності.....	37
2.5. Міжнародна система інтелектуальної власності.....	40
Питання для самоконтролю.....	42
Тема 3. Охорона права на об'єкти інтелектуальної власності.....	43
3.1. Мета і принципи правової охорони.....	43
3.2. Охорона прав на об'єкти промислової власності.....	45
3.3. Охорона прав на нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності.....	52
3.4. Охорона об'єктів авторського права і суміжних прав.....	60
3.5. Охорона прав на об'єкти інтелектуальної власності за кордоном.....	62
Питання для самоконтролю.....	68
Тема 4. Економіка інтелектуальної власності.....	69
4.1. Права на об'єкти інтелектуальної власності як товар.....	69
4.2. Комерціалізація прав на об'єкти інтелектуальної власності.....	73
4.3. Оцінка вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності.....	82
4.4. Управління правами інтелектуальної власності.....	92
Питання для самоконтролю.....	100
Тема 5. Захист прав інтелектуальної власності.....	101
5.1. Система захисту прав інтелектуальної власності і її призначення.....	101
5.2. Дії, що визнаються порушенням права інтелектуальної власності.....	103
5.3. Категорії спорів.....	106
5.4. Форми, порядок та способи захисту права інтелектуальної власності.....	110
5.5. Захист прав інтелектуальної власності в рамках угоди TRIPS.....	123
Питання для самоконтролю.....	128
Список використаної літератури.....	129

Тема 1. Інтелектуальна власність як право на результат творчої діяльності людини

1.1. Поняття інтелектуальної власності

1.2. Еволюція інтелектуальної власності

1.3. Місце і роль інтелектуальної власності в економічному і соціальному розвитку суспільства

1.1. Поняття інтелектуальної власності

- *Інтелектуальна власність як результат творчої діяльності*

- *Інтелектуальна власність як право*

Інтелект (з лат. – „пізнання”, „розуміння”, „розум”) - це здатність до мислення, раціонального пізнання.

Часто інтелект змішують з поняттям „творчість”. І хоча між ними є прямий взаємозв’язок, ці поняття мають різне семантичне навантаження.

Інтелект - це здатність людини генерувати нову інформацію, а не сам процес її створення.

Творчість - це цілеспрямований процес пошукової діяльності людини, результатом якої є щось якісно нове, з притаманною йому неповторністю, унікальністю, оригінальністю тощо. Творчість людини може мати різні результати своєї матеріальності. Так, часто її залежно від результатів поділяють на духовну (художня, літературна), науково-технічну (виробнича, технічна, наукова, комп’ютерна, інформаційно-технологічна, методична тощо), виконавську (майстерність артистів, лекторів), комбіновану тощо.

Творчість – „виступає” як товар, вона є об’єктом бізнесових та державних структур.

Важливим є поняття інтелектуальної власності, яке поєднує у собі терміни інтелект та творчість.

У сучасному світі інтелектуальна, творча діяльність набуває дедалі більшого значення у найрізноманітніших сферах людської діяльності. Від того, наскільки значним є інтелектуальний потенціал суспільства і рівень його культурного розвитку, залежить успіх розв’язання посталих перед ним економічних проблем.

Наука, культура і техніка можуть динамічно розвиватися лише за наявності відповідних умов, до яких належить і правове закріплення певних правил використання результатів інтелектуальної діяльності творців літератури, мистецтва і науки, винаходів, корисних моделей, промислових зразків та інших об’єктів інтелектуальної власності.

Інтелектуальна власність (ІВ) це права на результати розумової діяльності людини у науковій, художній, виробничій, інформаційно - технологічній, комп’ютерній та інших сферах, які є об’єктом цивільно-правових відносин у частині права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Інтелектуальна власність може бути: майнова і немайнова.

Майнова ІВ — це право, що виникає у творця на досягнутий результат інтелектуальної, творчої діяльності, подібне до права власності, яке виявляється в особі, працею якої створено матеріальну річ (пристрій, прибор, комп'ютер, програма, база даних і знань, система управління АСУ, нові інформаційні технології тощо). Можна сказати, що це економічний результат інтелектуальної праці людини.

Немайнова ІВ - це сукупність особистих моральних, психологічних, логічних, духовних (немайнових в розумінні економічних) та інших прав людини, які не можуть відчужуватися від їх власника внаслідок самої природи.

Особисті (немайнові) права автора програм, баз даних, інформаційних систем та технологій поділяються на:

- право авторства, тобто право вважатися автором даних понять і вимагати від інших осіб визнавати Ваші права авторства, відповідно до існуючого законодавства;
- право на авторське ім'я (назву), тобто можна вказувати власне ім'я, псевдонім або виступати анонімно;
- право на недоторканість, тобто право протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню, зміні без дозволу автора або використання будь-яких коментарів, післямов, пояснень тощо без дозволу автора;
- право на обнародування або право випуску твору у світ.

Таким чином інтелектуальна власність складається з наступних компонентів (рис. 1.1.):

Рис 1.1. Компоненти інтелектуальної власності

Отже – „інтелектуальна власність” - це права які, будучи благом нематеріальним зберігаються за його творцями і можуть використовуватися іншими особами лише за узгодженням з ними, крім випадків, зазначених у законі. При цьому процес інтелектуальної діяльності як такої (за винятком організаційних, майнових та інших передумов творчої праці) право не регулює. Лише після завершення процесу творчості створенням нових результатів у

сфері науки, техніки, літератури і мистецтва вступають у дію норми цивільного права, що забезпечують суспільне визнання відповідного об'єкта, встановлюють його правовий режим, а також охорону прав і законних інтересів його творця. Самі ж об'єкти інтелектуальної власності не є об'єктами майнових прав. Будь-який винахід (корисна модель, промисловий зразок тощо) - це розв'язок задачі, розкриття суті нового об'єкта техніки, яке стає товаром лише тоді, коли воно має споживчу вартість.

Інтелектуальна власність має подвійну природу. Право, що виникає у творця на досягнутий результат інтелектуальної, творчої діяльності, подібне до права власності, яке виявляється в особі, працею якої створено матеріальну річ. Право на результат творчої діяльності забезпечує його господарю виняткову можливість розпоряджатися цим результатом на свій розсуд з усуненням третіх осіб від втручання у виняткову сферу правоволодіння, може передаватися іншим особам (або надавати дозвіл на його використання) і за цілим рядом ознак належить до майнових прав і справді подібне до права власності.

Паралельно з економічним привласненням результатів інтелектуальної праці існують відносини духовного привласнення, які дістають юридичне вираження у праві авторства. Якщо у відносинах економічного привласнення визначається „Кому дозволено використати даний твір промисловим або комерційним чином?“, то у відносинах духовного привласнення міститься відповідь на питання „Хто творець цього твору?“.

Майнові та особисті права взаємопов'язані і якнайтісніше переплетені, тобто утворюють нерозривну єдність. Цей зв'язок виявляється в тому, що внаслідок використання об'єктів інтелектуальної власності з'являються матеріальні об'єкти, тобто майно і право власності на нього. Як ми зазначили, інтелектуальна власність означає закріплені законом права на результати інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній і художній сферах. Інтелектуальна діяльність - це творча діяльність, а творчість - це цілеспрямована розумова робота людини, результатом якої є щось якісно нове, що відзначається неповторністю, оригінальністю, унікальністю, новизною. Чим вищий інтелектуальний потенціал індивідуума, тим цінніші результати його творчої діяльності.

Для людини характерні два види творчості художня й технічна. Результатом художньої творчості є літературні і художні твори. Результатом технічної творчості - винаходи, торговельні марки, комерційні таємниці тощо. Результати художньої творчості використовуються в гуманітарній сфері для збагачення внутрішнього світу людини, формування її світогляду. Результати ж технічної творчості застосовуються переважно в сфері виробництва товарів і надання послуг. Вони сприяють підвищенню технічного рівня суспільного виробництва, його ефективності, забезпечують конкурентоздатність вироблених товарів і послуг.

За традицією результати технічної творчості називають об'єктами права промислової власності, або „промисловою власністю“.

Наголосимо, що під інтелектуальною власністю розуміють не лише результат інтелектуальної діяльності людини як такої, а право на нього. Право не можна відчуту на дотик. Отже, інтелектуальна власність є нематеріальним об'єктом.

З цього випливає низка важливих наслідків. Зокрема, заволодіти інтелектуальною власністю в багатьох випадках набагато легше, ніж матеріальним об'єктом. Скажімо, якщо в процесі бесіди буде розкрито комерційну таємницю, то інформація про це потрапляє до мозку співрозмовника й повернути її назад неможливо. Відтепер обидві сторони володітимуть одним і тим же об'єктом. Відмінності спостерігаються також під час обміну. Якщо ви, наприклад, обмінялися з партнером комп'ютерами, то після такого обміну кожна зі сторін матиме по одному комп'ютері. Але якщо ви обмінялися ідеями як результатами творчої діяльності, то кожна зі сторін матиме по дві ідеї.

Право інтелектуальної власності та право власності на річ не залежать одне від одного.

Право інтелектуальної власності є непорушним. Нікого не можна позбавити права інтелектуальної власності чи обмежити в його здійсненні, крім передбачених законом випадків.

З одного боку творці (автори) нематеріального та матеріального об'єктів власності мають подібні права власності, тому що право на результат творчої діяльності забезпечує його власникові виняткову зможу розпоряджатися ним на свій розсуд, а також передавати іншим особам, тобто так само, як і стосовно матеріальних об'єктів (майнове право). З іншого боку, поряд з майновим правом є певне духовне право творця на результат творчої праці, так зване право автора. Тобто автор має сукупність особистих немайнових (моральних), що не можуть відчужуватися від нього, та майнових прав. Іншими словами, якщо майнове (економічне право) на результат творчої праці можна відділити від творця (передати іншій особі в обмежене чи необмежене користування), то моральне (немайнове) право автора невіддільне від творця й не може бути переданим іншій особі.

Отже, право інтелектуальної власності є сумою тріади майнових прав (права володіти, права користуватися, права розпоряджатися) та немайнових прав (право на авторство, право на недоторканість твору тощо) (рис. 1.2.).

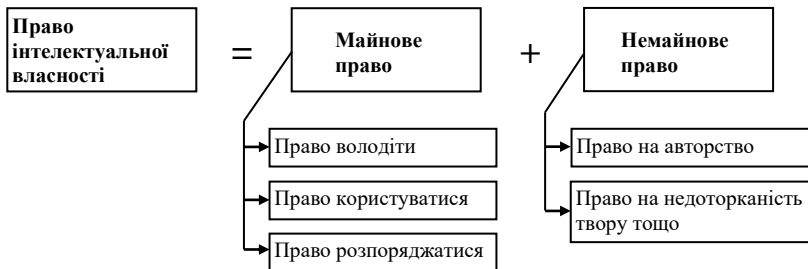

Рис. 1.2. Права інтелектуальної власності

Майновими правами інтелектуальної власності є такі:

- право на використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, зокрема й забороняти таке використання; інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Законом можуть бути встановлені винятки та обмеження в майнових правах інтелектуальної власності за умови, що вони не створюють істотних перешкод для нормальної реалізації майнових прав інтелектуальної власності та здійснення законних інтересів суб'єктів цих прав.

Майнові права інтелектуальної власності можуть відповідно до закону бути внеском до статутного капіталу юридичної особи, предметом договору застави та інших зобов'язань, а також використовуватися в інших цивільних відносинах

Особистими немайнровими правами інтелектуальної власності є такі:

- право на визнання людини творцем (автором, виконавцем, винахідником тощо) об'єкта права інтелектуальної власності;
- право перешкоджати будь-якому посяганню на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності;
- інші особисті немайнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Особисті немайнові права інтелектуальної власності належать творцеві об'єкта права інтелектуальної власності. У випадках, передбачених законом, особисті немайнові права інтелектуальної власності можуть належати іншим особам. Особисті немайнові права інтелектуальної власності не залежать від майнових прав інтелектуальної власності. Вони не можуть відчужуватися (передаватися), окрім встановлених законом винятків. Право інтелектуальної власності виникає (набувається) на підставах, встановлених Цивільним кодексом, законом чи договором.

Як видно з рис. 1.2., майнові й немайнові права на результат творчої діяльності взаємозалежні й якнайтісніше переплетені, утворюючи нерозривну єдність. Подвійна природа права - найважливіша особливість інтелектуальної власності.

1.2. Еволюція інтелектуальної власності

- *Еволюція промислової власності*
- *Еволюція авторського права і суміжних прав*
- *Еволюція інтелектуальної власності в Україні*

За період розвитку людства до нашого часу сформувалися загальносвітові інтелектуальні цінності, що складаються із знань, досвіду, інформації, які належать усьому людству.

Поняття „інтелектуальна власність” чітко сформувалось тільки у кінці XVIII століття у Франції. Цьому передував великий період зародження і розвитку даного поняття. Вперше, у середні віки, інтелектуальна власність була пов'язана з привілеями. Ще в 1236 році один з мешканців Бордо одержав у Франції привілею на спосіб вичинки вовняної одежі за фламандським взірцем строком на п'ятнадцять років. За привілеями почали видавати патенти. Сенат Венеції у 1474 році прийняв перший у світі „Патентний Закон”, який став взірцем для законодавства інших країн з цього питання.

У 20-х роках XVIII століття в Англії було прийнято закон „Статут про монополії”, пізніше названий „Великою хартією прав винахідників”. Цим законом встановлювались монополійні права для авторів технічних розробок на використання протягом 14 років переваг, що створюються новачками. Цей законодавчий акт мав велике значення, так як до цього часу він є основою для видання національних та міжнародних правових документів, що стосуються такого важливого об'єкта інтелектуальної власності, як винаходи, що захищаються патентами.

Патент - виключне право, що дарується винахіднику та дає йому можливість контролювати використання свого винаходу протягом визначеного терміну.

Це персоніфіковані об'єкти інтелектуальної власності. Видача патенту створює тимчасову монополію, дає право на винагороду за винаходи і є основним засобом стимулювання винахідницької активності.

Наукове відкриття встановлюють невідомі раніше, об'єктивно існуючі закономірності, властивості і явища матеріального світу. Наукові відкриття є загальною власністю людства і спеціально не охороняються, окрім авторства.

У Конституцію США у 1787 році був внесений пункт, згідно з яким Конгрес був зобов'язаний „підтримувати процес науки і корисних ремесел, і гарантуючи на визначений період часу авторам винаходів виключне право на їх художні твори і винаходи”. В умовах капіталістичного способу виробництва інтелектуальна власність, постійно розвиваючись, розвила нові механізми. Так, результат творчої діяльності робітників давав більш високий рівень прибутку, з одного боку, та підвищення заробітної плати, з другого. Це призводило до створення взаємної зацікавленості у розвитку винахідництва, інтелектуальної діяльності.

Інтелектуальні можливості зрештою перетворилися в інтелектуальну власність, а потім в інтелектуальний капітал, який придбав зараз автономність відтворення. Теорія природного права одержала свій найбільший розвиток у працях французьких філософів-просвітителів (Вольтер, Дідро, Гольбах, Гельвецій, Руссо). Відповідно до цієї теорії права суб'єкта будь-якого творчого результату є його невід'ємними, природними правами, що існують незалежно від визнання цих прав державою. Як і будь-яке право власності, права на результат творчої діяльності дають його власнику виключну можливість розпоряджатися результатами інтелектуальної праці на власний розсуд. Такі

погляди на природу прав інтелектуальної власності були втілені у законодавстві революційної Франції. Зокрема у вступній частині французького патентного закону від 7 січня 1791 р. вказувалося, що права на будь-яку нову ідею, проголошення і здійснення якої може бути корисним для суспільства, належать тому, хто її створив, і було б обмеженням прав людини не розглядати права на новий винахід як власність його творця. Логічним наслідком цього стало закріплення у французькому законодавстві прав літературної та промислової власності.

Ще раніше права інтелектуальної власності передбачалися законодавством деяких штатів США. Наприклад, у законі штату Массачусетс від 17 березня 1789 р. зазначалося, що „немає власності, яка належить людині і більше, ніж та, котра є результатом його розумової праці”. Аналогічні норми містилися і в законодавстві Саксонії, Пруссії, Данії, Норвегії та деяких інших країн Європи. Однак батьківщиною законів про інтелектуальну власність у її сучасному розумінні вважається Англія. Саме тут ще 1623 р. за часів короля Якова Стюарта було прийнято „Статут про монополії”, яким проголошувалося виключне і незалежне від волі короля право кожного, хто створить і застосує технічне нововведення, монополю користуватися протягом 14-ти років вигодами і перевагами, які дає таке нововведення. В Англії 1710 р. з'являється ще один закон, відомий під назвою „Статут королеви Анни”. Ним автору надавалися особисті немайнові та майнові права на твір протягом 14-ти років від дати його створення з можливістю продовження цього терміну ще на 14 років за життя автора. Пізніше подібні закони були прийняті і в інших європейських країнах та США.

Важливою віхою у становленні прав інтелектуальної власності стало підписання 1883 р. Паризької конвенції з охорони промислової власності - першої міжнародної угоди у цій сфері діяльності. 1886 р. було підписано Бернську конвенцію з охорони літературних та художніх творів, а 1967 р. у Стокгольмі Конвенцію, якою засновувалась Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ). Згідно з цією Конвенцією інтелектуальною власністю є права щодо конкретних результатів творчої діяльності у виробничій, науковій та художній сферах.

Одна з основних властивостей інтелектуальної власності полягає в тому, що вона повинна приносити матеріальну чи іншу користь. Це може бути додатковий прибуток, отриманий від використання інтелектуальної власності у сфері матеріального виробництва. Іноді інтелектуальна власність, у явному вигляді, може не приносити прибутку, але при цьому створює додаткові труднощі для конкурентів, полегшуючи тим самим просування власних товарів і послуг виробника на ринок. Нарешті, вона може сприяти духовному розвитку громадян.

Однак, для того, щоб одержати ту чи іншу користь від права на об'єкт інтелектуальної власності (ОІВ), необхідно спочатку його створити, а для цього потрібно затратити фінансові, людські та інші ресурси. Тому, якщо на

даному підприємстві розроблена нова технологія одержання виробів з використанням власного ОІВ, а конкурент, незаконно отримавши цю технологію, почав виготовляти такі ж вироби, то його вироби будуть дешевшими, а отже і більш конкурентоздатними. У цьому випадку, творець об'єкта інтелектуальної власності опиниться у невідатному становищі.

Уперше на цю обставину звернули увагу в Англії в період швидкого розвитку мануфактури. Вже на початку XIV століття королівською владою там надавалися особливі привілеї особам, що займалися створенням нових виробництв. Така підтримка прийняла форму дарування особі, що впровадила нову технологію, виключного права користування цією технологією протягом часу, достатнього для її освоєння. Дане виключне право давало розробнику перевагу в конкурентній боротьбі. Королівство, у свою чергу, одержувало нову технологію виробництва, що сприяло зміцненню його економічного положення.

Ці права закріплювалися документом, який називався патентною грамотою, що означало „відкритий лист”, оскільки він мав печатку в кінці, а не на згорнутому листі. Згодом наданням такого права стали зловживати, використовуючи його для збільшення надходжень у скарбницю. З'явилися протести, і питання, пов'язані з патентами, стали вирішувати в судовому порядку. Класичним прецедентом стала „Справа виробників сукна з Іпсвіча” (1615 р.), при слуханні якої було заявлено: „Але якщо людина привнесла в королівство новий винахід або нове ремесло, ризикуючи при цьому життям і майном і затративши свої засоби тощо, чи якщо людина зробила нове відкриття, то в подібних випадках король своєю милістю і прихильністю у відшкодування її витрат може подарувати їй привілей користатися цим ремеслом чи промислом тільки визначений час, тому що на початку люди королівства перебувають у невідані щодо цього ремесла і не мають ні знань, ні навичок, щоб користатися ним. Але, коли термін патенту минає, король може знову подарувати його”.

Для того, щоб покінчити із зловживанням даруванням особливих прав, у 1628 році був прийнятий статус про монополії. Відповідно до цього статусу не мали сили всі монополії, дарування і пільги, за винятком „будь-яких патентних грамот і грамот на привілеї на термін, який дорівнює 14 рокам чи менше, що повинні від цього часу видаватися на виключне право на виготовлення будь-якого виду нових виробів у межах цього королівства дійсному і першому винахіднику таких виробів, яким ніхто інший з часу видачі таких патентних грамот і грамот на привілеї не повинен був користатися”.

Зрозуміло, згодом система патентного права була багато в чому удосконалена. Але, як ми бачимо, уже на початку XVII століття були закладені його основи. Патенти, як вид документів, які засвідчують права на інтелектуальну власність, використовують і дотепер як інструмент, що регулює створення і передачу нових технологій.

Іншим об'єктом промислової власності, історія якого виходить з

глибини століть, є торговельні марки. Такі знаки у вигляді символів зображували ремісники на товарах, що самі виготовляли, чи ставили скотарі як „тавра” на тваринах в давні часи. Тобто, вони реалізовували важливий елемент законодавства про торговельні марки, що діє донині, а саме: фіксували зв'язок між товаром і виробником.

Термін „товарні знаки” (торговельні марки) почали використовувати тільки з XIX століття. З цього ж часу вони стали виконувати нинішню роль у поширенні товарів, доведенні їх до покупця, розвитку торгівлі. Однак чим ширше застосовували торговельні марки, тим більше було випадків їхнього незаконного копіювання. Тому в середині минулого століття англійськими судами були вироблені засоби захисту проти таких порушень. Так народилася знаменита заборона на ведення справи під іншим ім'ям: ніхто не мав права видавати свої товари за товари іншої особи.

У 30-40-х роках XX століття було, в основному, завершено розвиток законодавства про торговельні марки (Німеччина, 1936 рік; Британія, 1938 рік; США 1946 рік). Ці закони в основних рисах не втратили чинності і сьогодні.

Щодо авторського права, то ключовим моментом у його розвитку послужив винахід друкувального верстата винахідником Гуттенбергом у XV столітті, що уможливило копіювання літератури механічним способом, а не переписування її від руки. Однак це вимагало великих додаткових витрат. Тому необхідний був захист від конкуренції з боку виробників і продавців незаконних копій. Королі Англії, Франції і Німеччини почали надавати підприємцям привілеї у вигляді виключних прав на виготовлення друкованих копій і їхнє поширення протягом обмеженого часу. У випадку порушення цих прав здійснювали примусові заходи захисту через накладення штрафів, арешти, конфіскації незаконних копій і вимоги відшкодувати можливий збиток.

Із впровадженням друкарства різко виріс обсяг продажів, а отже і дохід друкарів і продавців. Тому автори книг порушили питання про захист своїх прав. Унаслідок цього в Англії в 1709 році парламентом було прийнято відомий „Статут королеви Анни” - перший закон про авторське право (копірайт - від англ. *copyright* - право копіювати): „Про заохочення утворення шляхом закріплення за авторами чи набувачами копій друкованих книг прав на останні на час, що встановлюється відтепер”.

Предмет цього закону був відображений в його довгому заголовку як підтримка вчення і закріплення за управомоченими володільцями права власності на копії книжок. Закон закріплював за автором виняткове право на перевидання книжки протягом 14 років з часу першої її публікації; автор міг передавати це право видавцеві, що звичайно і робилося. Закон передбачав також повторний термін охорони на 14 років, який надавався автору за життя. Таким чином, загальний термін охорони авторського права становив 28 років з дати першої публікації. Відносно книжок, уже надрукованих на момент прийняття Закону, передбачався єдиний термін охорони протягом 21 року. Особлива увага приділялася охороні від несанкціонованого копіювання

опублікованих творів. На практиці найбільшу вигоду отримали видавці-книготорівці. Закон встановлював умови реєстрації і депонування: опубліковані книжки повинні були реєструватися в *Stationers Hall* (Центрі книговидавництва), а копії депонуватися для користування в університетах і бібліотеках (кількість копій в кінцевому підсумку досягла дев'яти).

У XVIII ст. неодноразово виникали тривалі спори і судові розгляди з питань співвідношення авторського права згідно із загальним правом і Статутом Анни. Остаточне рішення було прийняте у 1774 році Палатою лордів у справі Дональдсон проти Беккета. Згідно із загальним правом за автором закріплювалося виняткове право на видання творів, але після опублікування права на авторський твір регулювалися лише Статутом. Регулювання прав на неопубліковані твори на основі загального права тривало до прийняття у 1911 році Закону про авторське право, який його скасував. Існуюче авторське право в Англії ґрунтується на положеннях цього закону.

У Франції перехід від системи привілеїв до системи авторського права був частиною загальних змін у житті країни, зумовлених революцією, що скасували привілеї всіх видів, включаючи привілеї видавців. У 1791 і 1793 роках Конституційна асамблея прийняла два декрети, які заклали основу французької системи авторського права. Декретом 1791 року забезпечувалося право автора на публічні виконання протягом усього його життя, а також протягом 5 років після його смерті.

На закінчення цього історичного огляду слід звернутися до історії Сполучених Штатів Америки і відзначити, що до 1976 року, коли було прийнято чинний і в даний час Закон Сполучених Штатів про авторське право. Авторське право в Сполучених Штатах Америки базувалося значною мірою на первинних положеннях англійського Статуту Анни. Так, перший федеральний американський закон, прийнятий у 1790 році, передбачав термін охорони книжок, географічних карт і морських карт протягом 14 років з дати першої публікації, який міг бути продовжений за життя автора і за умови дотримання суворих вимог реєстрації і депонування. Ці особливості зберігалися в праві Сполучених Штатів до 1976 року, коли було прийнято чинний нині закон, що встановив термін охорони протягом життя автора і додатково 50 років (нині — 75 років) після його смерті, тим самим привівши його у відповідність із законами практично всіх країн, де діє авторське право. Однак Закон 1976 року (до приєднання США до Бернської конвенції) зберігав вимоги реєстрації та депонування, джерелом походження яких був Статут Анни 1709 року.

Суть концептуальних відмінностей між системами загального і цивільного права полягає в тому, що країни загального права розглядають авторське право фактично як форму власності, яка може бути створена автором — фізичною або юридичною особою, і яка може використовуватися так само, як і будь-яка інша форма власності, при цьому складові його правомочності спрямовані лише на користування майновим потенціалом цієї власності. У країнах цивільного права право автора також розглядається як таке, що має

риси власності. Авторське право так само, як і система загального права, прагне охороняти майновий зміст цієї власності. Однак, і в цьому полягає відмінність, — є додаткове вимірювання прав автора, тобто інтелектуальна або філософська концепція, яка проголошує, що твір автора є вираженням його особистості, яке внаслідок природної справедливості вимагає охорони тією ж мірою, що і майновий потенціал твору.

Міжнародний період охорони авторських прав розпочався з підписання Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів у 1886 році. Подальші перегляди Бернської конвенції вдосконалювали міжнародну систему охорони авторського права, враховуючи досягнення технологічного прогресу, що стосувався авторських і суміжних прав.

У 1791 і 1793 роках був закладений фундамент французької системи авторського права. На відміну від англійської системи, у французькій права автора інтерпретуються як авторські права, якими автор користується все життя. Однак і в Англії, і у Франції авторські права розглядалися, по суті, як права власності, що мають економічну цінність, тобто, як матеріальні права.

Наступний імпульс розвитку авторського права додали філософи Німеччини, зокрема Еммануїл Кант. Вони бачили в копірайті не просто форму власності, що забезпечує економічну вигоду для автора, а щось більше - як частину його особистості. Зрештою ця ідея привела до вироблення системи неекономічних або моральних прав.

Пріоритетне значення інтелектуальної власності серед інших об'єктів власності було втілене в законодавстві деяких штатів США. Наприклад, у законі штату Масачусетс від 17 березня 1789 р. відзначено, що „немає власності, яка належить людині більше, ніж та, котра є результатом її розумової праці”.

Сучасна форма закону про копірайт закріплена в законі Сполучених Штатів Америки 1976 року і передбачає захист творів протягом усього життя автора і 50 років після його смерті.

Зазначимо, що існує концептуальне розходження у відношенні до копірайту в країнах загального права і країнах з кодифікованим цивільним законодавством. У перших відносяться до копірайту як до форми власності, що може бути створена індивідуальним чи колективним автором, і, будучи коли вона створена, підлягає комерційній експлуатації, так само як будь-яка інша власність. При цьому складові права копірайту спрямовані винятково на здобуття економічної вигоди. У країнах з кодифікованим цивільним законодавством авторське право також має характеристики власності, і закон спрямований на захист економічного змісту цієї власності. Однак, у цьому випадку, авторське право втілює ще й ідею про те, що твір автора є вираженням його особистості, що вимагає такого ж захисту, як і економічний потенціал твору.

До 1991 року в Україні, як і в Радянському Союзі, в силу переваги суспільної форми власності та пануючої соціалістичної ідеології були відсутні

спеціальні закони про охорону інтелектуальної власності, а правове регулювання відносин у цій сфері забезпечувалося, в основному, підзаконними актами. Виключеннями були розділ IV „Авторське право” і розділ VI „Винахідницьке право” Цивільного кодексу УРСР, а також „Положення про відкриття, винаходи і раціоналізаторські пропозиції”, СРСР від 21.03.1973 р.

Загальне законодавство закріплювало можливість широкого використання результатів творчої праці громадян в інтересах держави і суспільства. Наприклад, основною формою охорони винаходів був не патент, а авторське свідоцтво, що давало виключне право на використання об'єкта інтелектуальної власності не їхнім творцям, а державі. Авторське законодавство містило істотне вилучення зі сфери виключних авторських прав. Воно дозволяло вільно використовувати випущені у світ твори на телебаченні, радіо, у кіно і газетах. І авторське право, і патентне право допускали примусовий викуп суб'єктивних прав на творчі досягнення у власників таких прав, можливість видачі примусових дозволів на їхнє використання.

У той же час механізм захисту порушених прав не був ефективним. Передбачені законодавством санкції були незначні, а судова процедура складною. У результаті при масових порушеннях прав кількість судових справ була мізерною.

Після проголошення незалежності й державотворення України 24 серпня 1991 року почалося формування спеціального законодавства, що регулює правовідносини у сфері інтелектуальної власності.

Початком становлення законодавства України про інтелектуальну власність вважається день прийняття Закону України „Про власність” 7 лютого 1991 року. Цим Законом результати інтелектуальної власності вперше були визнані об'єктами права власності.

Першим нормативним актом на шляху створення спеціального законодавства про інтелектуальну власність було „Тимчасове положення про правовий захист об'єктів промислової власності і раціоналізаторських пропозицій”, затверджене Указом Президента України 18 вересня 1992 року. Ця дата стала професійним святом винахідників і раціоналізаторів України.

Однак головними джерелами права інтелектуальної власності, що склали основу спеціального законодавства про інтелектуальну власність, стали закони України: „Про охорону прав на винаходи і корисні моделі”, „Про охорону прав на промислові зразки”, „Про охорону прав на знаки для товарів і послуг”, які набули чинності 15 грудня 1993 року.

Тоді ж були прийняті закони України „Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності” (18 грудня 1992 року), „Про охорону прав на сорти рослин” (21 квітня 1993 року), „Про захист від недобросовісної конкуренції” (7 червня 1996 року), „Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем” (5 листопада 1997 року).

Державне патентне відомство України розробило і прийняло понад 70 підзаконних актів, що регулюють відносини у сфері набуття прав на

результати науково-технічної творчості.

Основним законом, що регулює правовідносини в сфері авторських і суміжних прав, став Закон України „Про авторське право і суміжні права” (23 грудня 1993 року). Питання правової охорони прав авторів знайшли відображення також у постановах Кабінету Міністрів України, серед яких: „Про мінімальні ставки авторської винагороди за використання творів літератури і мистецтва”, „Про державну реєстрацію прав автора на твори науки, літератури і мистецтва” (2003 р.), а також у нормативних актах Державного підприємства „Українське агентство з авторських та суміжних прав”.

Принциповим моментом у розбудові законодавства про інтелектуальну власність стало прийняття у 1996 році Конституції України, яка проголосила: „Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами інтелектуальної, творчої діяльності”.

Завершальним акордом у розбудові законодавства України у сфері інтелектуальної власності було прийняття у 2003 році Верховною Радою України Цивільного кодексу України, Книга IV якого має назву „Право інтелектуальної власності”.

Важливим джерелом права інтелектуальної власності також є міжнародні конвенції і договори, до яких приєдналася Україна.

Таким чином, в Україні вже створена законодавча база, що регулює правовідносини у сфері інтелектуальної власності. Але продовжується велика робота по її вдосконаленню та гармонізації з міжнародним законодавством.

1.3. Місце і роль інтелектуальної власності в економічному і соціальному розвитку держави

- *Соціально-економічні стратегії в країнах світового товариства*
- *Роль промислової власності у економічному розвитку*
- *Авторське право і розвиток культури*

Для того, щоб по-справжньому цінувати думки, необхідно розвивати національну сприйнятність до інновацій.

Ті країни, що виявилися більш сприйнятливі до інновацій, забезпечили гігантський ріст продуктивності праці і рівня життя населення. Історія показала, що протягом останніх декількох сторіч найбільш динамічно розвивалися країни Європи, до яких згодом приєдналися США.

Фактично успіхи Європи в економічному розвитку, засновані на впровадженні інновацій, почалися з промислової революції, що сталася в XVIII столітті. Головним її „застрільником” була Великобританія. Саме тут були створені машини і технологічні виробництва, що цілком змінили підприємства. Це човник Дж. Кея для ткацького верстата, прядильна машина „Дженні” Дж. Харгривса і т. д., включаючи парову машину Дж. Уатта. З їхнім впровадженням продукція стала масовою, тобто дешевою і доступною для більшості людей.

До другої половини XIX століття причини більш динамічного розвитку

європейських країн стосовно інших обумовлені розвитком науки.

Саме вона забезпечувала технічний прогрес у Європі і Північній Америці. Але поруч зі світом ученим був і інший світ — світ практиків, які розглядали виникаючі проблеми і протиріччя виробництва через призму рішення конкретних задач. Вони були винахідниками і підприємцями.

Історія свідчить, що найбільших успіхів досягають країни, в яких інтереси держави збігаються з інтересами громадян. Тому держави, що прагнуть стати процвітаючими, стратегічною задачею вважають Відомо, що яскраві сплески в розвитку цивілізації спостерігалися тоді, коли держава ефективно заохочувала творчу діяльність своїх громадян. Прикладом може служити історія Стародавньої Греції, Римської імперії або епоха Відродження у Європі.

Зараз розуміють, що першоосновою економічного і культурного розвитку суспільства є результати інтелектуальної діяльності людини — науково-технічної і художньої творчості. Тому держава, що прагне до лідерства, повинна забезпечувати своїм громадянам максимально сприятливі умови для творчої роботи.

У сучасному світі найбільш процвітаючі країни зводять у ранг державної політики розвиток творчого потенціалу нації. Так, у США і Японії працюють ретельно продумані програми розвитку творчості громадян, починаючи з дошкільного віку.

Таким чином, інтелектуальна власність є необхідною умовою процвітання тих культур, де її важливість знайшла повне розуміння і сприйняття та ефективно захищається законами держави.

На відміну від природних ресурсів: землі, нафти, вугілля тощо, запаси яких обмежені, інтелектуальна власність є невичерпним ресурсом, тому в останні десятиріччя вона швидко замінює традиційні матеріальні активи і стає рушійною силою економічного і культурного розвитку суспільства.

Наразі ми живемо в епоху технологічних суспільств, тобто суспільств, в яких визначальною ланкою у виробництві матеріальних благ є технології. Щоб вижити в конкурентній боротьбі, потрібно виробляти конкурентноздатні товари. Цього можна досягти, якщо беззупинно вдосконалювати технологічні процеси для їхнього виробництва. А це можливо здійснити тільки за рахунок використання результатів інтелектуальної діяльності, тобто таких об'єктів інтелектуальної власності, як винаходи, корисні моделі, промислові зразки, комерційні таємниці тощо. Безперечно, результати такої діяльності будуть більш вагомими, особливо у сфері оборони, якщо вони отримані громадянами своєї держави.

Необхідною умовою для ефективного створення і використання об'єктів інтелектуальної власності є наявність в країні системи правової охорони інтелектуальної власності. Тому країни, у яких відсутня така система, створюють її, а країни, де такі системи успадковані з минулих часів і не відповідають новим потребам і викликам часу, намагаються удосконалити їх.

Створення національної системи охорони інтелектуальної власності має

подвійну мету. З одного боку, необхідно законним чином оформити економічні і моральні права авторів і правоволодільців об'єктів інтелектуальної власності, а з іншого боку - стимулювати в рамках державної політики творчу активність громадян, сприяти поширенню і застосуванню її результатів, заохочувати чесну торгівлю.

Так, право на одержання патенту на винахід стимулює вкладення грошей і зосередження людських ресурсів у галузі досліджень і розробок. Видача патенту стимулює інвестиції в промислове використання винаходу. Публікація патенту робить доступною інформацію про нього широкому колу людей і стимулює, тим самим, створення нових винаходів і, отже, сприяє науково-технічному прогресу. У свою чергу, право на торговельну марку захищає підприємство від недобросовісної конкуренції.

Серед об'єктів промислової власності великий вплив на науково-технічний і економічний розвиток мають, безумовно, винаходи. Відображена в патентній документації технічна, технологічна і правова інформація дає можливість заощаджувати час, гроші і сили в процесі науково-дослідної діяльності, не повторювати роботу, уже виконану іншими.

Патентна документація дозволяє виявляти альтернативні технології, якими можна замінити застарілі існуючі технології. На основі аналізу патентної документації можна дати оцінку конкретній технології, розглянути її на предмет впровадження чи ліцензування.

Патентна документація служить також для виявлення підприємств, що діють у тій чи іншій сфері технології, зокрема, конкурентів. Нарешті, вивчення патентної документації допомагає знаходити рішення технічних проблем, виявляти сучасний рівень розвитку технології, проводити експертизу науково-технічних програм, визначати пріоритетні напрями розвитку галузей промисловості й окремих виробництв.

Одне з головних призначень системи правової охорони інтелектуальної власності полягає в тому, що вона заохочує винахідницьку діяльність і стимулює творчу активність громадян країни.

Прикладом вдалого використання винаходів є історія відомої фірми TOYOTA (Японія). У 1896 році Сакігі Тойота отримав патент, за допомогою якого удосконалював відомий в Європі ткацький верстат. Через 13 років Сакігі отримав патент на важливий винахід автоматичного ткацького верстата. У наступні роки було отримано багато патентів на доповнюючі винаходи до цього верстату. У 1924 році син Сакігі, Кіхіро Тойота, уклав ліцензійну угоду з компанією братів Платт на виключне право виготовляти і продавати автоматичний ткацький верстат у будь-якій країні, окрім Японії, Китаю та Сполучених Штатів Америки. Вартість ліцензії становила \$25 млн., на які Кіхіро заснував відому автомобільну фірму TOYOTA.

Вплив винаходів на економічний розвиток може здійснюватися за чотирма каналами:

1. Інформація про патенти полегшує передачу (трансфер) технологій і

сприяє залученню прямих іноземних інвестицій;

2. Патенти стимулюють наукові дослідження;

3. Патенти є каталізатором нових технологій і бізнесу;

4. Бізнес накопичує патенти і капіталізує їх шляхом передачі прав через ліцензійні угоди, внесення до статутного капіталу підприємств, використання у власному виробництві для отримання додаткового прибутку.

Важко переоцінити роль такого об'єкта як торговельна марка, у просуванні товару на ринок. Вдала торговельна марка - важливий внесок в економіку підприємства тому, що вона дозволяє зайняти на ринку вигідне положення, пов'язане з визнанням цієї торговельної марки покупцями.

Вдало „розкручена” торговельна марка приносить її правоволодільцю додатковий прибуток понад той, що він отримав би без її використання.

Перевагою торговельної марки є те, що термін користування правами на неї практично не обмежений у часі.

Так, фантастичний успіх кінострічки „Гаррі Поттер і філософський камінь” (\$93,5 млн. доходу за перші три доби прокату) підштовхнув кіностудію „Warner Brothers” на передачу прав на користування цією маркою за ліцензійними угодами іншим фірмам для використання у бізнесі - від виробництва ляльок до програмного забезпечення. Це сприяло отриманню значного додаткового прибутку.

Ми розглянули тільки два об'єкти промислової власності. Але й інші об'єкти промислової власності мають велике значення для економіки.

Щодо авторського права, то його роль в розвитку культури суспільства, особливо у сфері культурного (духовного) розвитку його громадян, важко переоцінити.

Звичайно, об'єкти авторського права - літературні й художні твори - можна самим не створювати, а запозичувати їх у інших держав. Однак, такий шлях варто вважати вимушеним і, в цілому, хибним. Надзвичайно важливо, щоб твори літератури і мистецтва створювалися авторами, які належать до того суспільства, якому адресовані їхні твори. А суспільство, у свою чергу, повинно бачити своє відображення в цих творах. Використання чужоземних робіт сприяє культурному обміну і взаємному збагаченню ідеями.

Розвиток національної творчості не має перспектив, якщо автору не гарантована авторська винагорода за його творчу працю. Тому охорона авторського права і суміжних прав передбачає не тільки належний захист прав видавців і виконавців, виплату справедливої винагороди авторам, але й надійний захист авторських прав, вигідний не тільки авторам, а й державі, тому що, усуваючи недобросовісну конкуренцію, вона сприяє поповненню державної скарбниці за рахунок податків. Однак, для цього необхідно створити відповідну адміністративну інфраструктуру, яка б забезпечувала строге дотримання авторських прав.

Об'єкти авторського права і суміжних прав, що роблять внесок до культурного розвитку держави, можуть мати й істотне економічне значення як

для авторів, які їх створили, так і для підприємства або держави. Так, найбагатшою жінкою Великої Британії у 2002 році була визнана письменниця Джоана Кетлін Роулінг, яка подарувала світові Гаррі Поттера. Тільки за один рік вона отримала від продажу прав на видавництво своїх книг та їх екранізацію 77 млн. євро А відома фірма „Microsoft®”, використовуючи такий об’єкт авторського права, як комп’ютерна програма, за короткий час вийшла на друге місце у світі за ринковою вартістю, а її засновник - Вільям Гейтс визнаний найбагатшою людиною світу.

Питання для самоконтролю

1. Що таке інтелектуальна власність? Дайте визначення.
2. Назвіть складові матеріального права на об’єкти права інтелектуальної власності.
3. У чому полягає відміна права власності на об’єкти інтелектуальної власності від права власності на матеріальні об’єкти власності?
4. У чому полягає відміна особистого (немайнового) права на об’єкт інтелектуальної власності від майнового права на нього?
5. Чи всі результати інтелектуальної (творчої) діяльності є об’єктами інтелектуальної власності. Так чи ні?
6. Які об’єкти інтелектуальної власності є результатом технічної творчості? Яку назву носить ця група об’єктів і чому?
7. Які об’єкти інтелектуальної власності є результатом художньої творчості?
8. З яких двох груп прав складається право інтелектуальної власності?
9. Що таке „копірайт” і що він охороняє?
10. Який термін охорони винаходів в Україні?
11. Який термін охорони авторського (майнового) права в Україні?
12. Який термін охорони немайнових (особистих) прав авторів в Україні?
13. У чому полягає економічна причина необхідності охорони прав на об’єкти промислової власності?
14. В якій країні і коли вперше почали надавати виключні права на використання об’єктів інтелектуальної власності?
15. Що є прообразом торговельної марки?
16. Яка подія є знаменною для розвитку авторського права?
17. Що стало причиною появи Статуту королеви Анни - першого закону про копірайт?
18. У чому полягає роль філософів Німеччини у розвитку авторського права?
19. Наведіть основні переваги і недоліки системи охорони інтелектуальної власності в СРСР.
20. Яким Законом України вперше результати інтелектуальної власності були визнані об’єктами права власності?
21. Коли в Україні був прийнятий пакет законів, що склав основу спеціального

- законодавства у сфері інтелектуальної власності? Назвіть ці закони.
22. Які цілі переслідує створення системи промислової власності в державі?
 23. У чому полягає роль патентної документації?
 24. Що дає автору та державі охорона і захист авторського права?
 25. Чи слід використовувати іноземні об'єкти авторського права і суміжних прав?

Тема 2. Система інтелектуальної власності

- 2.1. Об'єкти права інтелектуальної власності
- 2.2. Суб'єкти права інтелектуальної власності
- 2.3. Система законодавства Країни про інтелектуальну власність
- 2.4. Державна система правової охорони інтелектуальної власності
- 2.5. Міжнародна система інтелектуальної власності

2.1. Об'єкти права інтелектуальної власності

- *Класифікація об'єктів права інтелектуальної власності*
- *Об'єкти промислової власності*
- *Нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності*
- *Об'єкти авторського права і суміжних прав*

Відповідно до теми 1, інтелектуальна власність у звичайному розумінні - це права на результати творчої праці.

Особливістю права інтелектуальної власності є те, що воно складається з двох гілок: особистого немайнового права творця на створений ним конкретний результат інтелектуальної праці та майнового права на цей результат (об'єкт права).

Особисте немайнове право належить тільки творцю. Особисте немайнове право невід'ємне від автора і діє без обмежень у часі.

У Книзі IV „Право інтелектуальної власності” Цивільного Кодексу України визначені об'єкти права інтелектуальної власності, які залежно від сфери застосування умовно можна розділити на три групи (рис. 2.1). До першої групи відносяться об'єкти промислової власності.

Вони мають таку назву тому, що застосовуються, головним чином, у промисловості. До другої групи відносяться штучно виділені, так звані нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності, що використовуються не тільки у промисловості. Третю групу складають об'єкти авторського права і суміжних прав. Ця група має значні відмінності від об'єктів промислової власності як у процесі набуття прав, так і за строком їхньої дії. На відміну від об'єктів авторського права, права виконавців творів, виробників фонограм і аудіограм, а також організацій мовлення - відносяться до суміжних прав, тобто прав, суміжних з авторськими правами.

Перелік об'єктів права інтелектуальної власності, що наведений на рис. 2.1, не є вичерпним. У широкому розумінні до них можна віднести й інші результати творчої діяльності, такі як: технічна документація, технологічні регламенти, результати наукових досліджень тощо.

З розвитком людської цивілізації будуть з'являтися все нові й нові об'єкти права інтелектуальної власності, насамперед у галузі інформаційних технологій, генної інженерії тощо.

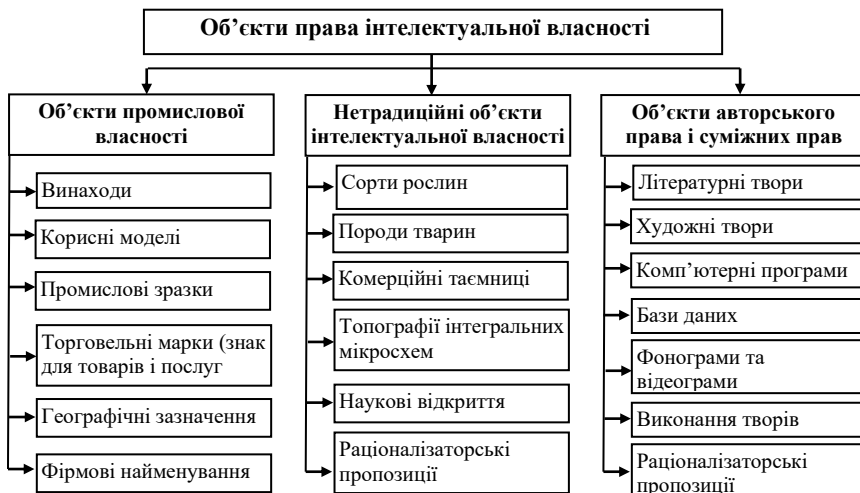

Рис. 2.1. Класифікація об'єктів права інтелектуальної власності.

Наведемо класифікацію об'єктів права інтелектуальної власності, що визначені у Цивільному кодексі України, статтях 420-508 та ст. 41 Закону України „Про власність”.

I. Об'єкти промислової власності

1.1. Винахід – це результат інтелектуальної діяльності людини в будь-якій сфері технології. Винахід може бути секретним, якщо містить інформацію, віднесenu до державної таємниці.

Винахідництво – один із найбільш поширених і масових видів творчості, що практично доступний кожному.

У нашій державі винахідницька діяльність регулюється Законом України „Про охорону прав на винаходи і корисні моделі”. В Законі йдеться про те, що винахід – це технологічне (технічне) вирішення у будь-якій галузі суспільно-корисної діяльності, що відповідає вимогам патентоздатності, тобто є новим, має винахідницький рівень і придатне для використання.

Даний закон в ст.6 п.2 визначає об'єкти винаходу. Ними можуть бути:

1) - продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин

рослин і тварин тощо;

2) - спосіб;

3) - застосування раніше відомого продукту чи способу за новим призначенням.

1) До пристроїв, як об'єктів винаходів, належать: машини, механізми, прилади, тощо. У заявці до Держпатенту має бути дана повна характеристика пристрою, що заявляється як винахід.

Речовина охоплює хімічні сполуки, суміші, розчини, сплави, продукти ядерного перетворення. Речовини характеризуються якісним та кількісним складом елементів, фізичними показниками та ознаками способу одержання. Наприклад, мають бути зазначені основні ядерні характеристики: періоди піврозпаду, тип та енергія випромінювання (для радіоактивних ізотопів).

До штамів мікроорганізмів належать найпростіші, мікроскопічні водорослі, гібридні мікроорганізми та ін.

2) До способів належать процеси виконання дій над об'єктами, наприклад сировиною, заготовкою, тощо з використанням пристроїв. В результаті дій одержують потрібний технічний або технологічний результат.

3) Застосування раніше відомого продукту за новим призначенням. В описі цього об'єкта винаходу відображаються такі ознаки:

- за яким призначенням застосовувався раніше даний продукт чи спосіб;

- як пропонується використати цей продукт чи спосіб за новим призначенням;

- позитивні відмінності нового призначення продукту чи способу.

1.2. Корисна модель – це конструктивне виконання пристрою, яке відповідає умовам патентоздатності, тобто є новим і промислово придатним. Корисна модель - це внутрішнє розташування елементів, з яких складається сам пристрій, та зв'язок між ними. Моделі мають відповідати таким умовам патентоздатності, як умови світової новизни і промислової придатності.

Принципова відмінність між винаходом і корисною моделлю полягає в об'єкті, а саме: до винаходів належать продукти, способи і використання відомих рішень за новим призначенням, а до корисних моделей – конструктивне виконання пристрою.

Сутність корисної моделі полягає в оригінальному компонуванні пристрою. Якщо винахід має певну перевагу перед відомим прототипом своїм змістом, новим принциповим рішенням, то корисна модель - новим компонуванням елементів пристрою.

1.3. Промисловий зразок – це нове конструктивне вирішення виробу, що визначає його зовнішній вигляд, придатне для відтворення промисловим способом.

Відповідно до Закону України „Про охорону прав на промислові зразки”, об'єктом промислового зразка може бути форма (зовнішній контур), малюнок (зображення), чи розфарбування, що визначають зовнішній вигляд промислового виробу і призначені для задоволення суспільних (естетичних) потреб.

До промислових зразків належать, наприклад: набір інструментів,

комплект білизни, гарнітур меблів, чайний сервіз, архітектурні споруди, кабіни транспортних засобів та ін.

Патент видається на промисловий зразок, що є новим, оригінальним і промислово придатним.

Дослідження в галузі психології довели, що вдале естетичне оформлення виробничого приміщення дає приріст продуктивності праці. Купуючи виріб, покупець спочатку звертає увагу на його зовнішній вигляд, а потім на функціональні переваги.

Розробка і правова охорона промислових зразків сприяє підвищенню якості виробів.

1.4. Торговельні марки (товарні знаки і знаки обслуговування) – це позначення, за якими товари і послуги одних юридичних чи фізичних осіб відрізняються від товарів і послуг інших юридичних чи фізичних осіб.

Згідно Закону України „Про охорону прав на знаки для товарів і послуг” кожне підприємство реєструє свій товарний знак.

Товарний знак є символом про якість та характер товару, дає споживачеві інформацію про товар, символізує престиж підприємства, сприяє вкладанню інвестицій та розроблення і випуску якісної продукції.

Товарний знак займає у світі комерції важливе місце, оскільки уособлює в собі репутацію і престиж фірми та продукції, яку вона виготовляє.

Заяви на реєстрацію товарних знаків подають до Держпатенту України. Термін дії зареєстрованого товарного знака – 10 років, право продовження дії не обмежено.

1.5. Географічне зазначення – це назва географічного місця, яке вживається для позначення товару, що походить із цього географічного місця та має певні якості, репутацію або інші характеристики, характерні для даного географічного місця природними умовами чи людським фактором. Наприклад, мінеральна вода „Трускавецька”, „Острозька”, „Моршинська” тощо.

1.6. Сутність фірмового (комерційного) найменування витікає з самої назви цього об'єкта. На сьогодні поки що не існує закону, який би охороняв права на цей об'єкт інтелектуальної власності. Комерційне (фірмове) найменування визначається ЦК України, статтями 489, 490, 491. Об'єктом комерційного (фірмового) найменування є назва або ім'я підприємства або підприємця, основним призначенням їх є індивідуалізація. Найменування має відображати:

- тип підприємства: державне, комунальне, приватне;
- профіль діяльності : виробниче, наукове, комерційне, тощо;
- організаційно-правова форма підприємства: товариство з обмеженою відповідальністю (ТзОВ), відкрите акціонерне товариство (ВАТ), закрите акціонерне товариство (ЗАТ), приватна фірма (ПФ), спільне підприємство (СП) та ін.

До найменування фірми не повинні включатися позначення, що здатні ввести в оману споживачів. Всі елементи найменування фірми, наприклад: „Оболонь”, „Славутич”, „Торчин-продукт”, „ЦУМ” та ін. мають відповідати

дійсності. Комерційне найменування використовується на товарах, їх упаковці, в рекламі, проспектах, друкованих виданнях, при демонстрації товарів на виставках і ярмарках.

Комерційне найменування не потребує реєстрації в Держпатенті, воно може бути використане в торгівельній марці фірми. Комерційне найменування не може відчужуватися окремо від підприємства. Проте може передаватися іншим особам за ліцензією.

II. Нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності

2.1. Сорти рослин

Відповідно до Закону України „Про охорону прав на сорти рослин”, сорт - це окрема група рослин (клон, лінія, гібрид першого покоління, популяція) в рамках нижчого від відомих ботанічних таксонів.

Новий сорт є об'єктом селекційного досягнення у рослинництві. Сорт вважається загальновідомим, якщо він поширений на певній території, є його зразок у загальнодоступній колекції, він внесений до офіційного реєстру сортів у будь-якій державі і він вважається загальновідомим від дати внесення до реєстру.

Селекціонери (фірми) укладають договір про розмноження сорту, його випробування в різних районах, для виробництва інших сортів, для комерційного використання, опис виведеного сорту оприлюднюють в публікаціях. Виведення нового сорту будь-якої культурної рослини потребує значних затрат, наполегливих пошуків, тривалого часу і великих зусиль.

2.2. Породи тварин

Відповідно до Закону України „Про племінне тваринництво”, селекційним досягненням у тваринництві вважається створена група племінних тварин, яка має нові високі генетичні ознаки, що стійко передаються їх потомкам. Племінною твариною визнається чистопородна тварина, яка має племінну (генетичну) цінність і може використовуватися в селекційному процесі.

Об'єктом тваринництва є велика рогата худоба, свині, вівці, кози, коні, птиця, риба, бджоли, шовкопряди, хутровий звір, яких розводять з метою наукових досягнень і комерційних прибутків.

Племінні тварини реєструються в державній книзі племінних тварин, а племінні стада – в Державному племінному реєстрі. Племінне свідоцтво (сертифікат) є основою для визначення цінності генетичних ресурсів та їх використання.

2.3. Інтегральна мікросхема

Інтегральна мікросхема – це мікроелектронний виріб, призначений для виконання функцій електронної схеми.

Компонування (топографія) інтегральної мікросхеми – зафіксоване на матеріальному носії геометричне розміщення сукупності елементів інтегральної мікросхеми та з'єднань між ними. Компонування інтегральної

мікросхеми визнається новою, оригінальною, якщо вона була відома в галузі мікроелектроніки до дати подання заявки на неї до Держпатенту.

Вона відповідає умовам обороноздатності (видається патент), якщо вона не створена шляхом прямого відтворення (копіювання) іншої топографії інтегральної мікросхеми, має відмінності, що надають їй нові властивості.

2.4. Комерційна таємниця

Комерційна таємниця – це секретні, важкодоступні відомості технічного, організаційного, виробничого характеру. Ця інформація охороняється органами державної влади від розголошення, крім випадків, коли розголошення необхідне для забезпечення захисту населення. Держава надає дозвіл на діяльність, пов'язану з фармацевтичними, сільськогосподарськими, хімічними продуктами, що містять нові хімічні сполуки.

Право на комерційну таємницю належить особі, яка правомірно визначила відомості (інформацію) комерційною таємницею.

2.5. Наукові відкриття

Наукові відкриття – це встановлення раніше невідомих об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей або явищ матеріального світу, що вносять докорінні зміни у рівень пізнання і були виявлені вперше у світі.

Відповідно до Конвенції Всесвітньої організації інтелектуальної власності, наукове відкриття не може бути об'єктом виключного права будь-яких осіб чи держав. Проте право авторства і назви відкриття підлягають правовій охороні. Автор відкриття має право на премію, додаткову житлову площу, та інші пільги за заслуги у розвитку науки. Наукове відкриття визнається надбанням людства може використовуватися кожним, хто забажає, без будь-якого дозволу і без виплати винагороди. Отже, саме відкриття не може бути чією-небудь власністю – це власність усього людства. Наприклад, Закони Ньютона, Таблиця Менделєєва.

Лауреати Нобелівської премії мають велику матеріальну винагороду, що обчислюється тисячами, мільонами \$США за внесок науки в різноманітні галузі.

2.6. Раціоналізаторські пропозиції

Раціоналізаторство – це вид технічної творчості, який доступний практично кожному працівникові і тому за своїми масштабами він перевищує винахідництво. Раціоналізаторство спрямоване на удосконалення продукції, технології самого виробництва, техніки та іншого обладнання і стосується будь-якої сфери – промисловості, транспорту, оборони, охорони здоров'я, сільського господарства, тощо. Наприклад, удосконалення медичних інструментів та апаратури, зв'язку, тощо.

Раціоналізаторські пропозиції приносять користь підприємству, а раціоналізатору дають матеріальну винагороду та моральне задоволення від своєї суспільно-корисної діяльності.

Відповідно до методичних рекомендацій про порядок складання подачі і розгляду заяви на раціоналізаторську пропозицію, раціоналізаторська

пропозиція визнається корисною для підприємства, якому вона подана, якщо її використання дає змогу підвищити економічну ефективність виробництва, одержати кращий прибуток, підвищити технічний рівень виробництва, поліпшити умови та безпеку праці, знизити негативний вплив на навколишнє середовище, або інший позитивний ефект.

Не визнаються раціоналізаторськими пропозиції, що погіршують умови праці і якість продукції, збільшують рівень забруднення навколишнього середовища та ін.

III. Об'єкти авторського права і суміжних прав

Об'єктами авторського права є твори у галузі науки, літератури і мистецтва, виражені в об'єктивній формі так, щоб їх можна було відтворювати, сприймати. Це – ноти, креслення, схеми, запис на диск, фотографії, рукопис, скульптура, та ін.

Задум автора (письменника, композитора), що ще не виражений у будь-якій об'єктивній формі, не визнається об'єктом авторського права.

Літературні твори є усні і письмові. Усні твори - це виступи, лекції, доповіді, промови, тощо. Письмові – це художні і наукові твори. До художніх творів належать романи, повісті, поезія, новели, оповідання, ноти та ін. До наукових – монографії, підручники, навчальні посібники, наукові статті, брошури та ін. Рекомендується уникати усної форми вираження твору, оскільки автору буває важко довести, що це саме його твір.

Об'єктами авторського права можуть бути тексти перекладів для дублювання, озвучення іноземних аудіовізуальних творів.

Правовій охороні підлягають бази даних – статті, розрахунки, систематизовані таким чином, щоб їх можна опрацьовувати за допомогою комп'ютера.

Об'єктами авторського права визначені в Законі України „Про авторське право і суміжні права” та в ст. 433 ЦК України. Це - драматичні твори, сценічні твори, аудіовізуальні твори: (кінофільми, відеофільми, слайди), твори образотворчого мистецтва (живопис, скульптура), фотографічні твори, твори хореографії і пантоміми, комп'ютерні програми, твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва (ескізи, фасади, малюнки, проекти забудови, плани озеленення, макети будівель і споруд) та ін.

Відповідно до ст. 449 ЦК України та ст. 35 Закону України „Про авторське право і суміжні права”, об'єктами суміжних прав є : виконання, фонограми, відеограми, програми (передачі) організацій мовлення. Тобто, це представлення танців, співу, виступів в живому виконанні або за допомогою технічних засобів: телебачення, радіомовлення та ін.

Фонограма – це звуковий запис виконань музики, співу професіональним артистом чи любителем.

Відеограма – це відеозапис зображень. Виробники фонограм, відеограм і виконавці для сповіщення про свої права використовують на всіх примірниках

фоно та відеограм або їх упаковках знак охорони суміжних прав. Цей знак складається з латинської літери Р у колі, - Р імені (імені) особи, якій належить суміжне право, і зазначення року першої публікації фонограми, відеограми. Виконання стає об'єктом правової охорони, якщо воно вперше виконане на території України, або зафіксоване на фонограмі (відеограмі).

Фонограма (відеограма) стає об'єктом правової охорони, якщо виробник (фізична або юридична особа) знаходиться на території України.

Програма (передача) організацій мовлення – це програма (передача), що створена самою організацією мовлення, або на її замовлення.

Суміжні права ґрунтуються на використанні об'єктів авторських прав, з реалізації уже оприлюднених творів літератури і мистецтва. Наприклад, творчість співака є суміжною творчою діяльністю з реалізації пісні.

Сучасні технічні засоби надають можливість фіксувати виконавців: артистів, клоунів, диригентів без їх дозволу і отримувати доходи з чужого таланту.

Для запобігання таких неправомірних доходів запроваджено охорону суміжних прав.

Державну реєстрацію об'єктів авторського права здійснює Українське агентство з авторських і суміжних прав, яке видає автору свідоцтво і захищає права авторів.

Згідно ст.11 Закону України „Про авторське право і суміжні права”, авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення. Для виникнення і здійснення авторського права не вимагається реєстрація твору. Автор для сповіщення про свої права може використовувати знак охорони авторського права. Цей знак складається з таких елементів: латинська літера „С”, обведена колом - ©; ім'я особи, яке має авторське право; рік першої публікації твору.

Знак охорони авторського права проставляється на оригіналі і кожному примірнику твору. Автор у будь-який час, протягом 20 років може зареєструвати своє авторське право в Українському агентстві з авторських і суміжних прав і отримати охоронний документ – авторське свідоцтво. За видачу свідоцтва сплачується державне мито, кошти від сплати якого перераховуються до Державного бюджету України. Це агентство також захищає права авторів, в разі їх порушення.

На відміну від особистого немайнового права, майнове право може належати як творцю (автору), так і іншій фізичній або юридичній особі. Тобто воно є від'ємним як від людини, так і від підприємства. Крім того, воно має часові та територіальні обмеження. Так, наприклад, майнове право на винахід діє протягом тільки 20 років, а на торговельну марку (знак для товарів і послуг) -10 років з правом подовження кожного разу ще на 10 років. На літературні та художні твори це право діє протягом життя автора і 70 років після його смерті тощо. Наприклад, патент на винахід діє тільки на території тієї країни, патентним відомством якої він виданий.

2.2. Суб'єкти права інтелектуальної власності

- *Творець (автор) як суб'єкт права*
- *Громадяни, юридичні особи та держава як суб'єкти права інтелектуальної власності*
- *Суб'єкти права промислової власності*
- *Суб'єкти авторського права*
- *Суб'єкти суміжних прав*

Відповідно до ст. 421 ЦК України, „суб'єктами права інтелектуальної власності є: творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та інші особи, яким належать за заповітом або за договором особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності відповідно до цього Кодексу, іншого закону чи договору”.

Суб'єкти права на результати науково-технічної творчості

Відповідно до ЦК України суб'єктами права інтелектуальної (промислової) власності на *винахід, корисну модель та промисловий зразок* є винахідник, автор промислового зразка та інші особи, які набули прав на них за договором чи законом [5].

Первинним суб'єктом права є творець — автор, винахідник. Відповідно до закону автором винаходу, корисної моделі чи промислового зразка визнається фізична особа, творчою працею якої вони створені. Для визнання особи автором відповідного рішення не мають значення ні вік, ні стан її дієздатності. Неповнолітні особи від 14 до 18 років не лише здобувають, а й самостійно здійснюють належні їм права. Часткову цивільну дієздатність мають особи віком до 14 років.

Поряд з українськими громадянами, авторами та власниками прав на винаходи, корисні моделі та промислові зразки можуть бути особи без громадянства, які проживають на території України. Іноземні громадяни та особи без громадянства, які проживають поза межами України, з урахуванням міжнародних зобов'язань нашої держави мають в Україні такі ж самі права, що й українські громадяни.

Ще одним суб'єктом права є патентовласник, тобто особа, яка отримала патент на винахід, корисну модель чи промисловий зразок. Ним може бути автор, його спадкоємець чи інший патентовласник. Законодавство України надає авторові можливість поступитися своїм правом на одержання патенту будь-якій фізичній або юридичній особі, наприклад, роботодавцеві.

У разі смерті автора або власника патенту патентні права переходять до їхніх спадкоємців. Успадкування патентних прав відбувається як за законом, так і за заповітом. При успадкуванні патентних прав до спадкоємців переходять майнові права патентовласника в повному обсязі.

Патентний повірений хоча й не є суб'єктом права на винахід, корисну модель та промисловий зразок, але як високопрофесійний фахівець він надає допомогу заявникам у справі набуття ними прав на об'єкти інтелектуальної

власності, а також здійснює посередницькі функції між заявниками, патентним відомством і патентними повіреними інших країн. Згідно з законом патентування за кордоном здійснюється через патентного повіреного. Відносини, що пов'язані з професійною роботою патентних повірених, регулюються Положенням про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 1997 р. №938.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на *компонування інтегральної мікросхеми* є його автор або інші особи, які набули прав на зазначеному компоненті за договором чи законом.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на *сорт рослин, породу тварин* є автор або інші особи, які набули майнових прав інтелектуальної власності за договором чи законом.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на *наукові відкриття* є насамперед їхні автори, тобто фізичні особи, творчою працею яких зроблено ці відкриття. Після смерті автора його право на наукове відкриття переходить до спадкоємців за законом або заповітом. Слід відзначити, що, на відміну від інших об'єктів права інтелектуальної власності, закон не закріплює за авторами наукових відкриттів монопольних прав на встановлені ними закономірності, властивості та явища матеріального світу. Наукові відкриття від моменту оприлюднення їх стають суспільним надбанням і їх може використати кожна зацікавлена особа.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на *раціоналізаторську пропозицію* є її автор та юридична особа, якій цю пропозицію подано.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на *комерційну таємницю* є як фізичні, так і юридичні особи, які правомірно визначали інформацію комерційною таємницею [5].

Суб'єкти права на комерційні позначення

Суб'єктами права інтелектуальної власності на *торговельну марку* є фізичні та юридичні особи. Право інтелектуальної власності на певну торговельну марку може належати одночасно кільком фізичним та (або) юридичним особам. Взаємовідносини при використанні знака, свідоцтво на яке належить кільком особам, визначаються угодою між ними. Коли нема такої угоди, кожен власник свідоцтва може використовувати знак на свій розсуд, але жоден з них не має права давати дозвіл (видавати ліцензію) на використання знака й передавати право власності на знак іншій особі без згоди решти власників свідоцтва.

Суб'єктом права інтелектуальної власності на *географічне позначення* є виробники товарів, асоціації споживачів, інші визначені законом особи.

Суб'єктами права на *комерційні найменування* є комерційні організації, що мають статус юридичної особи та є власниками свідоцтва на них. Суб'єктом права може бути також фізична особа-підприємець. Особи можуть мати

однакові комерційні найменування, якщо це не вводить в оману споживачів щодо товарів, які вони виробляють та (або) реалізують, і їхніх послуг.

Суб'єкти права на комерційні найменування на сьогодні не отримують свідоцтв на них і такі права, як на об'єкт права інтелектуальної власності, поки що не реєструються.

Суб'єкти авторського права

Первинним суб'єктом авторського права є автор твору. Якщо нема інших фактів, автором твору вважається фізична особа, зазначена звичайним способом як автор на оригіналі або примірнику твору (презумпція авторства). Суб'єктами авторського права є також інші фізичні та юридичні особи, які набули прав на твори відповідно до договору чи закону.

Автором твору може бути будь-яка фізична особа незалежно від стадії, віку, громадянства та стану дієздатності. Авторами визнають творців не тільки оригінальних творів, а й перекладів, переробок, копій творів образотворчого мистецтва тощо.

Авторське право на твір, створений у співавторстві, належить співавторам спільно, незалежно від того, становить він одне нерозривне ціле чи складається з частин, кожна з яких може мати ще й самостійне значення. Частина твору, створеного у співавторстві, визнається такою, що має самостійне значення, якщо її можна використати незалежно від інших частин цього твору. Кожен зі співавторів зберігає своє авторське право на створену ним частину твору, яка має самостійне значення. Відносини між співавторами можуть бути визначені договором. Якщо нема такого договору, авторське право на твір здійснюють усі співавтори спільно.

Власниками авторських прав на твори після смерті автора стають його спадкоємці. Успадкування авторських прав на твори за загальним правилом може здійснюватися за законом або заповітом. При успадкуванні за законом власниками авторських прав на твори можуть стати тільки громадяни, які входять до тієї чи іншої черги законних спадкоємців. Якщо померлий автор не мав законних спадкоємців і не залишив заповіту, його авторські права на твір, на відміну від іншої спадкоємної маси, до держави не переходять, а припиняються. При успадкуванні за заповітом авторські права на твір можуть бути передані будь-якій особі незалежно від її громадянства та наявності родинних відносин з померлим чи юридичній особі незалежно від профілю її діяльності та місцезнаходженнями.

До спадкоємців не переходять особисті немайнові права авторів. Спадкоємці мають лише право протидіяти посяганням на твір, яке може зашкодити честі та репутації автора.

Юридична особа може стати суб'єктом авторського права в порядку правонаступництва (злиття, приєднання, поділу, перетворення).

Суб'єктами авторського права, які набувають майнових прав за законом, крім автора, можуть бути:

- роботодавець (наймач) автора твору, створеного у зв'язку з виконанням трудового договору (службового твору) — стаття 16 Закону України „Про авторське право і суміжні права” та стаття 429 Цивільного кодексу України;

- особа, яка випускає періодичні видання (газети, журнали) та збірники (енциклопедії, енциклопедичні словники, періодичні збірники, збірники наукових праць), — стаття 19 Закону України „Про авторське право і суміжні права”.

Види, зміст, порядок укладення договорів щодо розпоряджання правами інтелектуальної власності визначаються цивільним законодавством України.

Суб'єкти суміжних прав

Первинними суб'єктами суміжних прав є виконавець, виробники фонограми, виробники відеограми, організація мовлення. Без доказів іншого виконавцем, виробником фонограми, відеограми, програми (передачі) організації мовлення вважається особа, ім'я (найменування) якої зазначено, відповідно, у фонограмі, відеограмі, їх примірниках чи упаковці, а також під час передачі організації мовлення. Суб'єктами суміжних прав є також інші особи, які набули таких прав відповідно до договору чи закону.

Виконавець — це актор (театру, кіно тощо), співак, музикант, танцюрист або інша особа, яка виконує роль, співає, читає, декламує, грає на музичному інструменті, танцює чи в будь-який інший спосіб виконує твори літератури, мистецтва чи твори народної творчості, циркові, естрадні, лялькові номери, пантоміми тощо, а також диригент музичних і музично-драматичних творів. Виконавцями можуть бути тільки фізичні особи: громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства.

Виробником фонограми може бути як фізична, так і юридична особа, яка взяла на себе ініціативу та відповідальність за перший звуковий запис виконання або будь-яких інших звуків. Тобто особа, яка задумала цей проект і втілила його в життя (орендувала чи створила студію, уклала договори з авторами й виконавцями на запис виконання, фінансувала цей проект або уклала відповідні договори зі спонсорами чи кредиторами, здійснила інші необхідні дії).

Виробником відеограми може бути фізична або юридична особа, яка взяла на себе ініціативу й несе відповідальність за перший відеозапис виконання або будь-яких рухомих зображень (як зі звуковим супроводом, так і без нього).

Законом України „Про авторське право і суміжні права” *до організації мовлення належать організації ефірного або кабельного мовлення.*

Організація ефірного мовлення визначається як телерадіоорганізація, що здійснює публічне сповіщення радіо- чи телевізійних передач і програм мовлення (як власного виробництва, так і виробництва інших організацій) шляхом передачі в ефір за допомогою радіохвиль (а також лазерних променів, гама-променів тощо) в будь-якому частотному діапазоні (зокрема й з використанням супутників).

Організація кабельного мовлення визначається як телерадіоорганізація, що здійснює публічне сповіщення радіо- чи телевізійних передач і програм мовлення (як власного виробництва, так і виробництва інших організацій) шляхом передачі на віддаль сигналу за допомогою того чи іншого виду наземного, підземного чи підводного кабелю (провідникового, оптоволоконного чи іншого виду).

Чи є держава суб'єктом права інтелектуальної власності?

Відповідно до ст. 40 закону України „Про власність” суб'єктами права інтелектуальної власності визнаються громадяни, юридичні особи та держава. Отже, законом держава визначається суб'єктом права інтелектуальної власності. Водночас новим Цивільним кодексом України, визначено, що „суб'єктами права інтелектуальної власності є творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності відповідно до цього Кодексу чи договору”.

Оскільки Кодекс має вищу юридичну силу, ніж Закон, то з цього випливає, що держава не є суб'єктом права інтелектуальної власності.

Тим не менш, держава у визначених законом випадках може заборонити правовласникові користуватися об'єктом права інтелектуальної власності та дозволяти користуватися цим правом іншим особам. Наприклад, Законом України „Про охорону прав на винаходи та корисні моделі” передбачено, що „з метою забезпечення здоров'я населення, екологічної безпеки та інших інтересів суспільства Кабінет Міністрів України може дозволити використання запатентованого винаходу (корисної моделі) визначеній ним особі без згоди власника патенту (деклараційного патенту) у разі його безпідставної відмови у видачі ліцензії на використання винаходу (корисної моделі)”.

2.3. Система законодавства України про інтелектуальну власність

- Конституція України
- *Норми цивільного, господарського і кримінального кодексів України, щодо інтелектуальної власності.*
- *Спеціальне законодавство України з питань інтелектуальної власності.*

Систему законодавства України про інтелектуальну власність умовно можна представити у вигляді піраміди, вершиною якої є Конституція України, а підгрунтям — загальне законодавство, що містить норми права інтелектуальної власності (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Система законодавства України про інтелектуальну власність

I. Конституція України має найвищу юридичну силу.

Конституція України проголошує право особи володіти, користуватися, розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, а також гарантує свободу творчості та захист прав інтелектуальної власності, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Стаття 41 Конституції України проголошує: „Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. „Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності”.

Стаття 54 Конституції України проголошує: „Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності”.

Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом.

Держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством...”.

II. Норми права інтелектуальної власності містяться в Цивільному, Господарському, Кримінальному, Митному кодексах України, а також у Кодексі України про адміністративні правопорушення. В книзі четвертій „Право інтелектуальної власності” Цивільного кодексу України визначено поняття права інтелектуальної власності, співвідношення права інтелектуальної власності та права власності, об'єкти й суб'єкти права інтелектуальної власності, особисті немайнові та майнові права інтелектуальної власності, наслідки порушення та захист права інтелектуальної власності. Послідовно розглянуто права на окремі об'єкти права інтелектуальної власності й визначено правила розпорядження майновими

правами інтелектуальної власності.

Господарський кодекс України обмежує монополізм і захищає суб'єктів права інтелектуальної власності від недобросовісної конкуренції, а також встановлює правила використання в господарській діяльності прав інтелектуальної власності.

Кодекс України про адміністративні правопорушення розглядає порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, недобросовісну конкуренцію, незаконне розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, порушення законодавства, що регулює виробництво, експорт та імпорт дисків для лазерних систем зчитування, експорт та імпорт обладнання чи сировини для їх виготовлення.

Кримінальний кодекс України визначає порушення авторського та суміжних прав, порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію, незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару, незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну таємницю, розголошення комерційної таємниці. Згідно з кримінальним кодексом порушники прав інтелектуальної власності караються штрафом до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з конфіскацією відповідної продукції та знарядь і матеріалів, які спеціально використовувались для виготовлення (ст. 177 ч. 2).

Митний кодекс України містить норми, що регулюють переміщення через митний кордон України товарів або предметів, виготовлених з порушенням прав на об'єкти права інтелектуальної власності, порядок митного контролю та митного оформлення товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, заходи митних органів щодо контролю за переміщенням через митний кордон України товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, призупинення митного оформлення товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, взаємодією митних органів з іншими органами державної влади у сфері охорони права інтелектуальної власності.

III. Спеціальне законодавство складається з дев'яти основних законів та містить найбільшу кількість норм, що регулюють правовідносини, предметом яких є права на об'єкти права інтелектуальної власності. Це:

- Закон України „Про авторське прав і суміжні права”;
- Закон України „Про охорону прав на винаходи і корисні моделі”;
- Закон України „Про охорону прав на промислові зразки”;
- Закон України „Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем”;
- Закон України „Про охорону прав на сорти рослин”;

- Закон України „Про охорону прав на знаки для товарів та послуг”;
- Закон України „Про охорону прав на зазначення походження товарів”;
- Закон України ”Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп’ютерних програм, баз даних”;
- Закон України ”Про особливості державного регулювання діяльності суб’єктів господарювання, пов’язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування”. Розробляються також інші закони. Закон України „Про охорону прав на селекційні досягнення у тваринництві”. Закон України „Про охорону прав на наукові відкриття”. Заплановано розробити закони про охорону прав на комерційні найменування, на комерційні таємниці та на раціоналізаторські пропозиції та ін.

Спеціальне законодавство України повинно відповідати нормам міжнародної угоди про торговельні аспекти інтелектуальної власності (Угода TRIPS), яка є однією з найважливіших угод Світової організації торгівлі (СОТ). Необхідно умовою для вступу України до СОТ є обов’язкове виконання норм цієї угоди.

Подальше вдосконалення національного законодавства України здійснюється з урахуванням вимог цього важливого міжнародного нормативного акта.

Суттєвим доповненням до спеціального законодавства про інтелектуальну власність є понад 50 підзаконних актів — положень, порядків, правил, інструкцій, регламентів, які регулюють окремі дії щодо об’єктів прав інтелектуальної власності.

IV. Велика кількість норм, що регулюють правовідносини у сфері інтелектуальної власності, міститься в загальних законах України. Найважливішими з них є закони України:

- „Про власність” ;
- „Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні” ;
- „Про оподаткування прибутку підприємств”;
- „Про інформацію”;
- „Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні”;
- „Про науково-технічну інформацію”;
- „Про збереження і розвиток народних художніх промислів України в ринкових умовах”;
- „Про телебачення і радіомовлення”;
- „Про захист інформації в автоматизованих системах”;
- „Про наукову і науково-технічну експертизу”;
- „Про рекламу”;
- „Про видавничу справу”;
- „Про систему суспільного телебачення і радіомовлення в Україні”;
- „Про державну підтримку засобів масової інформації і соціальний захист журналістів”;

- „Про професійних творчих працівників і творчі союзи”;
- „Про кінематографію” тощо.

Важливим джерелом права інтелектуальної власності також є міжнародні конвенції і договори, до яких приєдналась Україна.

Насьогодні, в Україні створено законодавчу базу, що регулює правовідносини в сфері інтелектуальної власності. Але триває робота з її вдосконалення та гармонізації з міжнародним (передовсім європейським) законодавством.

2.4. Державна система правової охорони інтелектуальної власності.

- *Міністерство освіти і науки України як орган виконавчої влади, що відповідає за політику у сфері інтелектуальної власності*
- *Складові системи: Державний департамент інтелектуальної власності, Український інститут промислової власності, Українське агентство з авторських і суміжних прав, Інститут інтелектуальної власності і права – їх функції і завдання*
- *Громадські організації у сфері інтелектуальної власності*

За роки незалежності в Україні розбудовано державну систему правової охорони інтелектуальної власності (рис. 2.3). За здійснення політики в сфері інтелектуальної власності в Україні відповідає Міністерство освіти і науки України. Виконання конкретних функцій у цій сфері Міністерство освіти і науки України делегувало Державному департаментові інтелектуальної власності, що йому підпорядкований.

Основними завданнями Департаменту є:

- участь у межах своєї компетенції в забезпеченні реалізації державної політики в сфері інтелектуальної власності;
- прогнозування та визначення перспектив і пріоритетних напрямів розвитку в сфері інтелектуальної власності;
- організаційне забезпечення охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Державний департамент інтелектуальної власності є урядовим органом державного управління, що уповноважений представляти, реєструвати та підтримувати на території України права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, зазначення походження товарів, топографії інтегральних мікросхем, а також здійснювати реєстрацію об'єктів авторського права: творів літератури та мистецтва, комп'ютерних програм, баз даних тощо.

Український інститут промислової власності (Укрпатент) є державним підприємством, що перебуває в сфері управління Міністерства освіти і науки України та Державного департаменту інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України.

Головними завданнями Укрпатенту є:

- приймання заявок на видачу охоронних документів на результати науково-технічної діяльності, проведення експертизи заявок на результати науково-технічної діяльності на відповідність їх умовам надання правової охорони, забезпечення здійснення державної реєстрації об'єктів промислової власності та змін їхнього правового статусу й офіційної публікації відповідних відомостей;

Рис. 2.3. Структура державної системи правової охорони інтелектуальної власності

- забезпечення здійснення державної реєстрації договорів про передачу права власності на результати науково-технічної діяльності, що охороняються в Україні, та договорів про видачу дозволу (ліцензійних договорів) на їх використання;

- інформаційне забезпечення функціонування державної системи охорони промислової власності: створення, актуалізація та забезпечення функціонування патентно-інформаційної бази, необхідної для проведення

експертизи, та довідково-пошукового апарату;

- матеріально-технічне та методологічне забезпечення в сфері охорони промислової власності.

Українське агентство з авторських та суміжних прав належить до сфери управління Міністерства освіти і науки України та підпорядкованого йому Державного департаменту інтелектуальної власності.

Головними завданнями Агентства є:

- забезпечення охорони відповідно до чинного законодавства авторських і суміжних прав правовласників України та правовласників інших країн і їхніх правонаступників на території України та поза її межами;

- забезпечення здійснення державної реєстрації прав авторів на твори науки, літератури та мистецтва;

- забезпечення формування та ведення Реєстру суб'єктів авторських та суміжних прав;

- сприяння розширенню міжнародного наукового й культурного співробітництва, обміну духовними цінностями, залучення громадян України до надбань світової культури;

- надання допомоги авторам і іншим правовласникам авторських і суміжних прав в управлінні їхніми майновими правами;

- забезпечення обслуговування правовласників та їхніх правонаступників на основі використання нової техніки та передових технологій.

Інститут інтелектуальної власності і права виконує функцію підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері інтелектуальної власності. Він готує спеціалістів і магістрів зі спеціальності «Інтелектуальна власність», а також підвищує кваліфікацію патентних повірених, патентознавців, професійних оцінювачів прав на об'єкти права інтелектуальної власності, державних службовців тощо.

Державне підприємство «Інтелзахист» опікується питаннями боротьби з порушеннями прав на об'єкти права інтелектуальної власності, причому більшою мірою — суміжними правами.

У складі Державного департаменту інтелектуальної власності створено *підрозділ державних інспекторів з питань інтелектуальної власності*. Робота цього підрозділу спрямована на забезпечення систематичного державного контролю за дотриманням суб'єктами господарювання законодавства в сфері інтелектуальної власності. Державні інспектори діють у всіх регіонах України. Вони вповноважені здійснювати планові й раптові перевірки суб'єктів господарювання, діяльність яких пов'язана з використанням об'єктів права інтелектуальної власності. При цьому державні інспектори співпрацюють з підрозділами правоохоронних і контрольних органів Міністерства внутрішніх справ, Державної податкової адміністрації та Державної митної служби України.

2.5. Міжнародна система інтелектуальної власності

- *Міжнародні договори про інтелектуальну власність*
- *Членство України в міжнародних договорах про інтелектуальну власність*
- *Всесвітня організація інтелектуальної власності, її структура та основні функції*
- *Міжнародна співпраця в рамках регіональних договорів про інтелектуальну власність*

Основою міжнародної системи інтелектуальної власності на кінець 2004 року є 23 угоди, 15 з яких регулюють правовідносини у сфері промислової власності, а вісім — стосуються авторського та суміжних прав. Україна приєдналася до 18 договорів і продовжує роботу щодо приєднання до інших. Наведемо перелік Міжнародних договорів про охорону прав інтелектуальної власності:

- Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів;
 - Брюссельська конвенція про розповсюдження сигналів, що несуть програми через супутник;
 - Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм;
 - Мадридська угода про санкції за неправдиві та неправильні позначення походження виробів;
 - Найробський договір про охорону олімпійського символу;
 - Паризька конвенція про охорону промислової власності;
 - Договір про патентне право (PLT);
 - Римська конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення;
 - Договір про закони про торговельні марки (TLM);
 - Договір про міжнародну реєстрацію аудіовізуальних творів;
 - Вашингтонський договір про інтелектуальну власність стосовно інтегральних схем (поки що не набрав чинності);
 - Договір ВОІВ про авторське право;
 - Договір ВОІВ про виконання і фонограми.
- Глобальні договори системи охорони:
- Будапештський договір про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів з метою патентної процедури;
 - Гаазька угода про міжнародну реєстрацію промислових зразків;
 - Лісабонська угода про захист зазначень місця походження виробів та їх міжнародної реєстрації;
 - Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків;
 - Протокол до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків;
 - Договір про патентну кооперацію. Договори про класифікації;
 - Локарнська угода про утворення міжнародної класифікації промислових зразків;
 - Ніщцька угода про міжнародну реєстрацію товарів і послуг для

реєстрації знаків;

- Страсбурзька угода про міжнародну патентну класифікацію;

- Віденська угода про утворення міжнародної класифікації зображувальних елементів.

Адмініструє міжнародні договори з питань інтелектуальної власності Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ), заснована 1967р. на Дипломатичній конференції у Стокгольмі. У 1974 р. ВОІВ дістала статус однієї з 18-ти спеціалізованих організацій ООН. На сьогодні її членами є 183 держави, зокрема й Україна, що складає більш ніж 90% країн світу.

Головними завданнями ВОІВ є:

- поліпшення взаєморозуміння та розвиток співпраці держав в інтересах їхньої взаємної користі на основі поваги до їх суверенітету та рівності;

- заохочення творчої діяльності, сприяння охороні інтелектуальної власності в усьому світі;

- модернізація та підвищення ефективності адміністративної діяльності міжнародних угод, що створені в сфері охорони промислової власності, а також охорона літературних і художніх творів;

- контроль за виконанням угод здійснюють керівні органи ВОІВ.

Конвенція, що засновує ВОІВ, передбачає наявність чотирьох органів: Генеральної Асамблеї, Конференції, Координаційного комітету та Міжнародного бюро ВОІВ (секретаріату).

Генеральна Асамблея ВОІВ, членами якої є держави-члени ВОІВ за умови, що вони також є членами Асамблеї Паризького і (або) Бернського Союзів, а також Швейцарської Конфедерації — країни місця розташування ВОІВ, є верховним органом ВОІВ. На відміну від Генеральної Асамблеї, в Конференції беруть участь усі держави, що є членами ВОІВ. Членами Координаційного комітету є 72 країни, зокрема й Україна. Координаційний комітет — це виконавчий орган Генеральної Асамблеї та Конференції, що виконує консультативні функції.

Генеральна Асамблея та Конференція скликаються на чергові сесії щодва роки, Координаційний комітет — щорічно. Виконавчим головою ВОІВ є Генеральний директор, якого обирає Генеральна Асамблея на шестирічний термін. Секретаріат ВОІВ має назву „Міжнародне бюро”. Він розташований у Женеві (Швейцарія).

Національне законодавство про охорону права інтелектуальної власності має чинність тільки в межах тієї держави, яка його прийняла. За межами цієї держави правова охорона результатам інтелектуальної діяльності не надається. Там виникає можливість використовувати зазначені результати без дозволу їх власника чи володільця і без виплати належної винагороди. Такий стан не міг задовольнити суб'єктів прав інтелектуальної власності. Тому вже з кінця минулого століття починають укладатися міжнародні угоди, якими передбачається охорона прав на результати творчої діяльності, і за межами країни їх виникнення. Такі угоди хоча і не завжди досягали поставленої мети,

проте виявилися в ряді напрямів досить ефективними, доцільними і виправданими. Тому їх розвиток і удосконалення тривають. Так склалася міжнародна система охорони інтелектуальної власності. Конвенція поставила перед ВОІВ такі завдання: - сприяти охороні інтелектуальної власності в усьому світі шляхом співробітництва між державами і, у конкретних випадках, у взаємодії з будь-якою іншою міжнародною організацією.

Координаційний комітет ВОІВ – 58 країн, обраних із числа ВОІВ, Паризького і Бернського союзів та Швейцарія.

Генеральна Асамблея приймає дворічний бюджет, спільний для всіх Союзів. Конференція приймає дворічний бюджет Конвенції. Генеральна Асамблея і Конференція збираються на чергові сесії один раз на два роки. Координаційний комітет збирається на чергову сесію один раз на рік. Виконавчим главою ВОІВ є Генеральний директор, який обирається Генеральною Асамблеєю на шестирічний строк, що може бути подовжений.

За станом на 9 квітня 1995 р. членами ВОІВ були 152 держави: які заснували Всесвітню організацію інтелектуальної власності (ВОІВ). Україна є членом ВОІВ.

Будь-яка держава може стати членом ВОІВ за таких умов:

- держава є членом Паризького або Бернського союзу;
- держава є членом ООН або будь-якої спеціалізованої установи, пов'язаної з ООН.
- держави — члени Міжнародного агентства з атомної енергії або такі, що є стороною Міжнародного Суду, чи запрошені Генеральною Асамблеєю ВОІВ стати учасником Конвенції.

Членство ВОІВ оформляється здачею на охорону ратифікаційної грамоти або акта про приєднання Генеральному директору ВОІВ у Женеві. Держави, які є членами Паризького або Бернського союзів, можуть стати членами ВОІВ тільки у тому випадку, коли вони уже пов'язані, принаймні, адміністративними положеннями Стокгольмського акта (1967 р.), Паризької конвенції або Паризького акта (1971 р.) Бернської конвенції. Вони можуть стати членами ВОІВ шляхом одночасної ратифікації або приєднання до адміністративних положень одного із них.

Питання для самоконтролю

1. Які ви знаєте об'єкти промислової власності?
2. Перерахуйте нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності
3. Які результати творчої діяльності відносяться до об'єктів авторського права, а які - дооб'єктів суміжних прав?
4. Що таке винахід?
5. Що таке корисна модель?
6. Що таке промисловий зразок?

7. Яку функцію виконує торговельна марка?
8. У чому полягає різниця між об'єктами авторського права і суміжних прав?
9. Хто може бути суб'єктами інтелектуальної власності?
10. Хто є суб'єктами права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки?
11. Хто відноситься до суб'єктів авторського права?
12. Чи є в Україні держава суб'єктом права інтелектуальної власності?
13. Які складові системи Інтелектуальної власності в Україні ви знаєте?
14. Який орган державного управління відповідає за політику у сфері інтелектуальної власності?
15. Які основні функції виконує ДП „Український інститут промислової власності”?
16. Які основні функції виконує Державний департамент інтелектуальної власності?
17. Які основні функції виконує ДП „Українське агентство з авторських і суміжних прав”?
18. Які основні функції виконує Інститут інтелектуальної власності і права?
19. Які ви знаєте громадські організації у сфері інтелектуальної власності?
20. Що представляє собою міжнародна система інтелектуальної власності?
21. Скільки діє міжнародних договорів, що адмініструються ВОІВ, і до скількох із них приєдналася Україна?
22. Назвіть по три основних міжнародних договори, що відносяться до об'єктів промислової власності та до об'єктів авторського права і суміжних прав.
23. Який статус і яка структура Всесвітньої організації інтелектуальної власності?
24. Які функції виконує Всесвітня організація інтелектуальної власності?

Тема 3. Охорона права на об'єкти інтелектуальної власності

- 3.1. Мета і принципи правової охорони
- 3.2. Охорона прав на об'єкти промислової власності
- 3.3. Охорона прав на нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності
- 3.4. Охорона об'єктів авторського прав і суміжних прав
- 3.5. Охорона прав на об'єкти інтелектуальної власності за кордоном

3.1. Мета і принципи правової охорони

- *Мета правової охорони*
- *Принципи правової охорони об'єктів інтелектуальної власності*

Будь-яка власність потребує охорони. Інтелектуальна власність не є винятком. Однак способи правової охорони інтелектуальної власності і матеріальних об'єктів власності відрізняються. Навіть якщо до інтелектуальної

власності приставити озброєного охоронця, то це не допоможе, тому що працівник підприємства може за його межами, наприклад, розповісти конкуренту про винаходи або про технологічні секрети (ноу-хау). Він може, навіть не виходячи за межі підприємства, передати ці або інші відомості про ОІВ через мережу Інтернет. Тому основним способом охорони прав є видача заявнику (наприклад, автору або роботодавцю) охоронного документа - патенту чи свідоцтва на об'єкт права інтелектуальної власності.

Суть правової охорони ОІВ полягає у тому, що автор (розробник) ОІВ отримує від держави виключні права на ОІВ. Обсяг цих прав регламентується охоронним документом. Власник, отримавши охоронний документ, тепер може розкрити зміст свого ОІВ для всіх, щоб вони мали змогу використовувати його на законних умовах, тобто виключно за дозволом власника прав з обов'язковим відрахуванням йому винагороди за такий дозвіл.

Якби не було правової охорони, то власник замість додаткового прибутку від використання ОІВ мав би тільки збитки. Справа в тому, що на розроблення ОІВ, супровід набуття прав на ОІВ і підтримання їх у силі необхідні витрати. Ще більші витрати необхідні для постановки продукції, в якій використовується ОІВ, наприклад, винахід, на виробництво. І тільки після того як ця продукція буде вироблена і продана, повернуться кошти, що були витрачені на попередніх етапах. Тепер уявімо собі таку картину. Недобросовісний конкурент „перехопив” ідею наstadії, коли вона вже готова до промислового використання. Він не витрачав коштів на етапах створення, набуття прав на ОІВ та постановки на виробництво. Тому його продукція буде дешевшою і, як наслідок, більш конкурентоспроможною.

Мета правової охорони - створити правовий механізм законного запобігання безоплатного використання прав на ОІВ третіми особами з комерційною метою.

Об'єкти права інтелектуальної власності є джерелом важливих ресурсів для ефективного розвитку будь-яких підприємств. До таких ресурсів можна віднести:

- використання власних ОІВ у комерційній діяльності шляхом виробництва і продажу відповідних продуктів і послуг з їх використанням або продажу ліцензій на них, а також використання ОІВ як нематеріального актива при здійсненні фінансово-економічних операцій;

- використання винаходів, створених іншими особами, шляхом купівлі у правовласників відповідних прав, заснування спільних підприємств, трансферу технологій;

- отримання технічних або технологічних відомостей шляхом застосування добросовісного методу „конструювання навпаки” до загальнодоступних запатентованих винаходів (корисних моделей) і наступного створення винаходів, удосконалених або рівноцінних, однак відмінних від запатентованих конкурентами винаходів;

- вільне використання загальнодоступних відомостей. При цьому

важливо дотримуватись прав інтелектуальної власності, власниками яких є інші особи маючи відповідну базу даних і здійснюючи відповідну правову перевірку (наприклад, дослідження патентної чистоти виробів, що розробляються). Перед тим, як розпочати виробництво зазначених виробів, щоб уникнути порушення прав інтелектуальної власності третіх осіб.

3.2. Охорона прав на об'єкти промислової власності

- *Набуття прав на винаходи і корисні моделі*
- *Варіанти рішень стосовно правової охорони*
- *Умови патентоспроможності винаходу (корисної моделі)*
- *Порядок патентування*
- *Строк дії патенту*
- *Дострокове припинення дії патенту*
- *Права власника патенту*
- *Набуття прав на промисловий зразок та географічне зазначення*
- *Порядок отримання охоронного документу на промисловий зразок*
- *Порядок отримання права на географічне зазначення*
- *Набуття прав на торговельну марку*
- *Порядок отримання охоронного документу на торговельну марку*

Визнання об'єктів промислової власності об'єктами правової охорони засвідчується виданими на них установленим законодавством порядком охоронними документами, якими в Україні є патенти на винаходи, деклараційні патенти на винаходи, деклараційні патенти на корисні моделі, патенти на промислові зразки, патенти на сорти рослин, а також свідоцтва на знаки для товарів і послуг та свідоцтва на топографії ІМС.

Патент — це охоронний документ, що засвідчує пріоритет, авторство і право власності на об'єкт промислової власності.

Саме право власності забезпечує можливість патентовласнику в межах строку дії патенту виготовляти й реалізовувати запатентовану продукцію на монопольній основі. Тим самим виключають довільний доступ конкурентів до запатентованого технічного рішення й забезпечують умови для одержання додаткового прибутку, поки це рішення після закінчення строку дії патенту не стане доступним для будь-якої особи.

Створюваний технічний об'єкт, який розглядають як товар, має подвійний характер: індивідуальний під час створення і суспільний під час його використання. Індивідуальний характер об'єкта зумовлено тим, що під час його створення витрачаються як розумові, так і фізичні ресурси, які відволікаються від іншої діяльності, пов'язаної з виробництвом і споживанням. Але, якщо інформація про об'єкт стає доступною, він втрачає свій індивідуальний характер. Проте виникає запитання: „Якщо кожна особа може вільно використати новий об'єкт, хто ж відповідатиме за витрати, пов'язані з

його розробленням?” Одним з головних завдань системи патентування технічних розробок є забезпечення стимулів для створення й використання нових об'єктів. Це досягається за рахунок того, що патентовласник дістає виключні права на комерційне використання запатентованих технічних рішень на обмежений період часу в обмін на публічне розкриття суті цих рішень. При цьому виключні права, забезпечувані патентом, стосуються лише комерційного використання запатентованого об'єкта. Але в цьому разі залишається можливість іншим особам без відома патентовласника використовувати технічну інформацію, розкриту, наприклад, в описі винаходу або корисної моделі. Отже, зазначену інформацію можна вільно використовувати, наприклад, для удосконалення існуючого об'єкта чи створення на його основі нового. В Україні діють декілька видів патентів на винаходи й корисні моделі.

Патент на винахід - це різновид патенту, що видається за результатами кваліфікаційної експертизи заявки на винахід.

Деклараційний патент на винахід - це різновид патенту, що видається за результатами формальної експертизи та експертизи на локальну новизну заявки на винахід.

Деклараційний патент на корисну модель — це різновид патенту, що видається за результатами формальної експертизи заявки на корисну модель.

Крім того, розрізняють *патент і деклараційний патент на секретний винахід і деклараційний патент на секретну корисну модель*. У цьому разі і винахід, і корисна модель належать до державної таємниці (відомості, що становлять державну таємницю, регламентує Закон України „Про державну таємницю” та інші нормативно-правові акти”.

Строк дії патенту України на винахід становить 20 років від дати подання заявки до Державного департаменту інтелектуальної власності. Строк дії деклараційного патенту на винахід становить 6 років від дати подання заявки, а строк дії деклараційного патенту на корисну модель - 10 років від дати подання заявки.

Винахідник, роботодавець або правонаступник винахідника чи роботодавця за власним вибором можуть прийняти різні варіанти рішень, що стосуються правової охорони винаходу (корисної моделі):

1. Зберегти конфіденційність відомостей щодо винаходу відповідно до норм законодавства про комерційну таємницю, коли патентування винаходу недоцільно із огляду на неможливість або складність доведення факту порушення прав на нього.

2. Зробити винахід загальновідомим без одержання патенту, наприклад демонструючи винахід на виставці або опублікувавши відомості щодо незапатентованого винаходу у статтях, монографіях тощо.

3. Одержати патент на винахід чи корисну модель.

Умови патентоспроможності

Згідно із Законом України „Про охорону прав на винаходи і корисні

моделі” винахід відповідає умовам патентоспроможності, якщо він новий, має винахідницький рівень і промислово придатний.

Правова охорона надається винаходу (корисній моделі), що не суперечить публічному порядку, принципам гуманності і моралі та відповідає умовам патентоздатності.

Умови патентоздатності винаходу це:

- новизна;
- винахідницький рівень;
- промислово придатність.

Правова охорона корисній моделі надається, якщо вона відповідає таким умовам патентоздатності:

- новизна;
- промислово придатність.

Винахід (корисна модель) визнається новим, якщо він не є частиною рівня техніки, тобто відомості про цей винахід (корисну модель) не стали загальнодоступними у світі до дати подання заявки, або якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету. Винахід має винахідницький рівень, якщо для фахівця він не є очевидним, тобто не впливає явно із рівня техніки. Винахід (корисна модель) визнається промислово придатним, якщо його може бути використано у промисловості або в іншій сфері діяльності.

Порядок патентування

Процес отримання патенту на винахід, як правило, включає такі основні дії заявника:

1. Оформлення заявки власними силами або із залученням відповідних фахівців.

2. Подання до Укрпатенту заявки та документа про сплату збору за її подання (разом із заявкою або не пізніше встановленого законом строку).

3. Подання до Укрпатенту не пізніше встановленого законом строку клопотання заявника про проведення кваліфікаційної експертизи заявки та документа про сплату відповідного збору.

4. Подання до Укрпатенту після одержання рішення про видачу патенту, але не пізніше встановленого законом строку документа про сплату державного мита за видачу патенту.

Використанням винаходу (корисної моделі) визнають:

- виготовлення, пропонування для продажу, застосування або ввезення, зберігання, інше введення в господарський обіг у зазначених цілях продукту, виготовленого із застосуванням запатентованого винаходу (корисної моделі);

- застосування способу, що охороняється патентом, або пропонування його для застосування в Україні;

- пропонування для продажу, введення в господарський обіг, застосування або введення чи зберігання в зазначених цілях продукту, виготовленого способом, що охороняється патентом.

Власник патенту може передавати на підставі договору право власності на винахід (корисну модель) будь-якій особі, яка стає його правонаступником.

За ліцензійним договором власник патенту (ліцензіар) передає право на використання винаходу (корисної моделі) іншій особі (ліцензіату), яка бере на себе зобов'язання сплачувати ліцензіару обумовлені договором платежі та здійснювати інші дії, передбачені договором про виключну або не виключну ліцензію. Ліцензія - це дозвіл власника патенту (ліцензіара), що видається іншій особі (ліцензіату), на використання винаходу (корисної моделі) на певних умовах.

Загальна вартість патентування винаходу в Україні складає кілька десятків гривень.

Строк дії патенту

Строк дії патенту на винахід становить 20 років, а патенту на корисну модель - 10 років від дати подання заявки на видачу відповідного патенту.

Строк дії патенту на винахід (20 років від дати подання заявки), об'єктом якого є лікарський засіб, засіб захисту тварин, засіб захисту рослин тощо, використання якого потребує дозволу відповідного компетентного органу, може бути продовжено за клопотанням власника цього патенту на строк, що дорівнює періоду між датою подання заявки та датою одержання такого дозволу, але не більше ніж на 5 років.

Строк дії патенту на секретний винахід і патенту на секретну корисну модель дорівнює строку засекречування винаходу (корисної моделі), але не може бути довшим від визначеного законодавством строку дії охорони винаходу (корисної моделі). Після розсекречування секретного винаходу (секретної корисної моделі) власник патенту на цей об'єкт може в установленому порядку отримати патент на винахід чи патент на корисну модель на строк, що залишився до закінчення дії відповідного патенту.

Дострокове припинення дії патенту

Дія патенту припиняється достроково за таких обставин:

1. Власник патенту повністю відмовився від патенту на підставі заяви, поданої до Держдепартаменту. Зазначена відмова набирає чинності від дати публікації відомостей про це в офіційному бюлетені.

2. Річний збір за підтримання чинності патенту не сплачений у встановлений строк. Якщо збір не сплачено у встановлений строк, Держдепартамент публікує у своєму офіційному бюлетені інформацію про припинення дії патенту, тобто, забувши вчасно сплатити збір, власник патенту позбавляється прав на патент з усіма наслідками, що випливають з цього.

Права власника патенту

Власник патенту на винахід має такі права:

- використовувати винахід (корисну модель) за своїм розсудом, якщо таке використання не порушує прав інших власників патентів;
- перешкоджати неправомірному використанню винаходу (корисної моделі), в тому числі забороняти таке використання;
- передавати на підставі договору право власності на винахід (корисну модель) будь-якій особі, яка стає його правонаступником;
- дозволяти використання винаходу (корисної моделі) на підставі ліцензійного договору.

Права, що виникають з патенту, діють від дати публікації відомостей про його видачу.

Набуття прав на промисловий зразок та географічне зазначення

Промисловий зразок - це результат творчої діяльності людини в галузі художнього конструювання. Об'єктом промислового зразка може бути форма, малюнок чи розфарбування або їх поєднання, які визначають зовнішній вигляд промислового виробу і призначені для задоволення естетичних та ергономічних потреб.

Вдалий промисловий зразок, наприклад, садовий оприскувач чи упаковка для кефіру, збільшують привабливість товару, приносять додатковий прибуток, тобто підвищують його конкурентоспроможність.

Умовами патентоспроможності промислового зразка є:

- новизна;
- промислова придатність.

Промисловий зразок визнається новим, якщо сукупність його суттєвих ознак не стала загальнодоступною у світі до дати подання заявки або якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету.

Промисловий зразок визнається промислово придатним, якщо його може бути використано в промисловості або в іншій сфері діяльності. Право власності на промисловий зразок засвідчується патентом. На підставі рішення про видачу патенту на промисловий зразок та за наявності документа про сплату державного мита за видачу патенту здійснюється публікація відомостей про видачу патенту в офіційному бюлетені Держдепартаменту „Промислова власність”.

Одночасно з публікацією здійснюється державна реєстрація патенту на промисловий зразок. Протягом місяця після державної реєстрації патенту Держдепартамент видає його власнику.

Строк дії патенту на промисловий зразок становив 10 років від дати подання заявки до Укрпатенту і міг продовжуватись за клопотанням власника, але не більше як на 5 років. Згідно з новим Кодексом строк чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на промисловий зразок спливає через 15 років від дати подання заявки на промисловий зразок в установленому законом порядку.

Обсяг правової охорони, що надається, визначається сукупністю

суттєвих ознак промислового зразка, зображених на фотографіях виробу (його макета малюнка).

Патент України на промисловий зразок діє тільки на території України.

Патент на промисловий зразок надає його власнику виключне право використовувати промисловий зразок за своїм розсудом, якщо таке використання не порушує прав інших власників патентів, та забороняти його використання всім іншим особам без його дозволу, за винятком випадків, коли таке використання не визнається відповідно до закону порушенням прав, що надаються патентом.

Права, що випливають з патенту, діють з дати публікації відомостей про його видачу за умови сплати річного збору за підтримання чинності патенту.

Правила патентування промислового зразка за кордоном подібні тим що були описані для винаходів і регламентуються „Інструкцією про розгляд заявки про наміри здійснити патентування промислового зразка в іноземних державах” що зареєстрована в Міністерстві юстиції України 1 червня 1995 р. за № 163/699.

Під кваліфікованим зазначенням походження товару розуміють назву місця походження товару або географічне зазначення походження товару.

Назва місця походження товару - це назва географічного місця, яка вживається як позначення в назві товару, що походить із зазначеного географічного місця та має особливі властивості, виключно або головним чином зумовлені характерними для даного географічного місця природними умовами або поєднанням цих природних умов з характерним для даного географічного місця людським фактором.

Тобто незалежно від людини, природні умови даного географічного місця, його рельєф, специфіка надр, кількість сонячних днів або опадів в році, створили продукт з унікальними властивостями і якістю або сировину для виробництва унікального продукту, використовуючи традиції, досвід, майстерність, професійні навички виробників такого продукту.

Географічне зазначення походження товару - це назва географічного місця, яка вживається як позначення у назві товару, що походить із цього географічного місця та має певні якості, репутацію або інші характеристики, в основному зумовлені характерними для даного географічного місця природними умовами чи людським фактором або поєднанням цих природних умов і людського фактора.

Тобто людина, використовуючи природні умови географічного місця (наприклад сировину), створила продукт певної високої якості, з особливими характеристиками, завдяки яким він завоював певну репутацію і став відомий як продукт, що походить з даного географічного місця.

Охоронним документом є свідоцтво. Для здійснення державної реєстрації та одержання свідоцтва про реєстрацію права на використання кваліфікованого зазначення походження товару особа, яка має на це право (заявник), подає заявку до Державного підприємства „Український інститут промислової власності”

(Укрпатент) за адресою: вул. Глазунова, 1, м. Київ-42, 01601, Україна.

Заявка повинна стосуватися лише одного зазначення походження товару. Процедура оформлення прав регламентується законом і відповідними підзаконними актами.

Державну реєстрацію кваліфікованих зазначень походження товарів та/або права на їх використання здійснює від імені держави уповноважений на це орган Державний департамент інтелектуальної власності України. Правова охорона кваліфікованим зазначенням походження товарів надається на підставі їх реєстрації і діє безстроково від дати їх реєстрації. Правова охорона надається кваліфікованому зазначенню походження товару, що вказує на конкретне географічне місце, з якого походить товар, відповідає умовам надання правової охорони. Обсяг правової охорони, що надається реєстрацією права на використання кваліфікованого зазначення походження товару, визначається занесеними до Реєстру і зафіксованими в свідоцтві характеристиками товару та межами географічного місця.

Власник свідоцтва має право:

- використовувати зареєстроване кваліфіковане зазначення походження товару;
- вживати заходів щодо заборони неправомірного використання кваліфікованого зазначення походження товару особами, які не мають на це права;
- вимагати від осіб, які порушили його права, припинення цих порушень і відшкодування матеріальної та моральної шкоди у встановленому законом порядку.

Набуття прав на торговельну марку

Торговельна марка, якою маркуються товари (або під якою надаються послуги), допомагає виділити товари конкретного виробника (або послуги, що надає певна особа) від інших, тобто інформаційне та розрізняльне навантаження торговельної марки визначає її основну функцію. Торговельна марка має також рекламну функцію, тобто здатна привертати увагу споживачів до товарів або послуг. Ця властивість торговельної марки дозволяє їй відігравати головну роль у рекламній стратегії фірми й ефективно виконувати економічну функцію. Відображаючи інформацію про якість товару (послуги) і його виробника, торговельна марка може розміщуватись на товарі, на упаковці, у рекламі і дозволяє споживачу одразу відрізнити його від однорідних товарів інших виробників, наприклад шоколад „світоч”, „корона” та ін.

Проблемою багатьох країн світу, у тому числі й України, є боротьба з виробництвом і розповсюдженням контрафактної продукції. Зокрема, існують випадки використання недобросовісними конкурентами торговельних марок підприємств, що виробляють і реалізують високоякісні товари або надають високоякісні послуги. Правова охорона торговельної марки перешкоджає намаганням здійснювати недобросовісну конкуренцію. Торговельна марка, що

охороняється законом, захищає інтереси не тільки підприємства - її власника, але й інтереси споживача та суспільства в цілому.

Якщо підприємство має серйозний намір працювати на українському ринку, то після розроблення торговельної марки, до початку широкомасштабної рекламної компанії, слід її зареєструвати, щоб не зазнати втрат.

Підприємства (або приватні підприємці, або фізичні особи) можуть отримати виключне право на території України на позначення (словесне, зображувальне, комбіноване) тільки шляхом його реєстрації як торговельної марки відповідно до Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг». Заявка на реєстрацію торговельної марки подається до Державного підприємства „Український інститут промислової власності” (Укрпатент).

У місячний строк після державної реєстрації торговельної марки видається охоронний документ - свідоцтво особі, яка має право на його одержання. Свідоцтво надає власнику виключне право користуватися й розпоряджатися торговельною маркою за своїм розсудом.

На сьогодні розмір мінімального збору за подання заявки на торговельну марку становить 1020 грн. За видачу свідоцтва на торговельну марку додатково сплачується державне мито в розмірі 85 грн. Таким чином, оформлення прав на торговельну марку, як мінімум, коштуватиме заявнику 1105 грн.

Строк дії свідоцтва становить 10 років від дати подання заявки і може бути продовжений за клопотанням власника свідоцтва, поданим протягом останнього року дії свідоцтва, щоразу на 10 років.

3.3. Охорона прав на нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності - Охорона прав на сорти рослин, породи тварин, топографії інтегральних мікросхем, комерційні таємниці, наукові відкриття, раціоналізаторські пропозиції

До нетрадиційних результатів інтелектуальної діяльності відносять наукові відкриття, компонування інтегральних мікросхем, раціоналізаторські пропозиції, сорти рослин і породи тварин, комерційну таємницю.

Селекція становить собою еволюцію рослин і тварин, спрямовану волею людини. Селекційні досягнення розглядають в Україні, як і в більшості країн, як особливі об'єкти інтелектуальної власності.

До ознак охороноздатності сорту рослин, породи тварин відносять вирішення завдання виведення нового сорту рослини або породи тварини, новизну селекційного досягнення, його вирізняльність, однорідність і стабільність.

Породою тварин вважають створену внаслідок цілеспрямованої творчої діяльності групи племінних тварин (породу, породний тип, лінію, сім'ю тощо), яка має нові високі генетичні ознаки, що стійко передаються їхнім нащадкам.

Сорт, породу вважають новими, якщо на дату подання заявки на видачу

патенту насіння або племінний матеріал селекційного досягнення не продавався і не передавався іншим способом іншим особам самим селекціонером, його правонаступником, а також не використовувався за їхньою згодою.

Відповідно Закону України „Про охорону прав на сорти рослин” сорт вважають новим, якщо до дати, на яку заявку вважають поданою, заявник (селекціонер) чи інша особа за його дозволом не продавали чи будь-яким іншим способом не передавали матеріал сорту для комерційного використання:

Відповідно до даного Закону сорт відповідає умовам вирізняльності, якщо за проявом ознак його можна чітко відрізнити від будь-якого іншого сорту, загальновідомого до дати, на яку заявку вважають поданою.

Сорт, що його протиставляють заявленому, вважають загальновідомим, якщо:

- він поширений на певній території будь-якої держави;
- відомості про прояви його ознак стали загальнодоступними у світі, зокрема шляхом їхнього опису в будь-якій оприлюдненій публікації;
- він представлений зразком у загальнодоступній колекції;
- йому надано правову охорону і (або) його внесено до офіційного реєстру сортів у будь-якій державі, при цьому його вважають загальновідомим від дати подання заявки на надання права чи внесення до реєстру.

Відповідно до Закону України „Про охорону прав на сорти рослин”, сорт вважають однорідним, якщо з урахуванням особливостей його розмноження рослини цього сорту залишаються достатньо схожими за своїми основними ознаками, відзначеними в описі сорту.

Сорт рослин, породи тварин вважають стабільними, якщо їхні основні ознаки залишаються незмінними після неодноразового розмноження або, у разі особливого циклу розмноження, в кінці кожного циклу розмноження.

Одержання рослини або тварини, які не здатні зберігати свої особливі властивості при відтворенні, закон не вважає селекційним досягненням і не охороняє.

Суб'єктами прав на сорт рослин, породи тварин є їхні безпосередні творці (автори), володільці виключних прав на їхнє використання (патентоволодільці), спадкоємці та правонаступники.

Відповідно до ст. 486 ЦК суб'єктами права на сорт рослин, породи тварин є:

- автор сорту рослин, породи тварин;
- інші особи, які набули майнових прав на сорт рослин, породи тварин за договором чи законом.

Якщо сорт рослин, породи тварин створено в порядку виконання службових обов'язків або за завданням роботодавця, суб'єктом права на сорт рослин, породи тварин стає роботодавець, якщо договір між ним і автором не передбачає інше.

Порядок оформлення прав на сорт рослин, породу тварин у своїх основних рисах співпадає з порядком оформлення прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки та інші об'єкти інтелектуальної власності, які потребують спеціальної державної реєстрації. Разом із тим специфіка об'єктів охорони зумовила ряд особливостей цієї процедури, які відображені в Законі України „Про охорону прав на сорти рослин” та у спеціальних правових актах, що розвивають положення Закону.

До таких нормативно-правових актів, зокрема, відносять:

- Правила складання та подання заявки про видачу патенту на сорт рослин (затверджені наказом Держпатенту України від 11 лютого 1994 р. за № 27, зареєстровані в Міністерстві юстиції України за № 70/279 від 7 квітня 1994 р.);

- Положення про Державний реєстр сортів рослин України та порядок видачі патентів (затверджене наказом Держпатенту України від 13 січня 1999 р. за № 10, зареєстроване в Міністерстві юстиції України за № 0121-99 від 26 лютого 1999 р.).

Право на подання заявки має сам селекціонер, його роботодавець або інший правонаступник. Заява може бути подана зазначеними особами особисто або через спеціального посередника, який відповідно до повноважень, ґрунтованих на довіреності, веде справи, пов'язані з одержанням патенту.

Кваліфікаційна експертиза передбачає проведення комплексу досліджень, необхідних для підготовки експертного висновку за заявкою та прийняття рішення щодо державної реєстрації сорту рослин або породи тварин і прав на них.

Кваліфікаційну експертизу проводять за клопотанням заявника і за умови сплати ним відповідного збору. Експертиза сорту рослин або породи тварин виявляє новизну, а також вирізняльність, однорідність і стабільність.

Державну реєстрацію сорту, породи здійснюють на підставі винесеного рішення про державну реєстрацію шляхом внесення до Реєстру сортів або Реєстру порід відомостей, встановлених законом, Положенням про Реєстр сортів та Положенням про Реєстр порід, і за умови сплати відповідного збору.

У місячний строк від дати державної реєстрації прав на сорт, породу та відповідно до вимог, зазначених у заявці, центральний орган виконавчої влади з питань сільського господарства і продовольства видає авторові (авторам) свідоцтво про авторство на сорт, породу, а заявникові - патент. Якщо авторів сорту, породи більше ніж один, свідоцтво про авторство на сорт видають кожному автору.

Якщо майнове право на сорт мають кілька осіб, патент на сорт рослин і породу тварин видають особі, яка зазначена у заявці першою, якщо договір між заявниками не передбачає інше.

Відповідно до ст. 487 ЦК майновими правами на сорт рослин, породу тварин, засвідченими патентом, є:

- право на використання сорту рослин, породи тварин, придатних для поширення в Україні;
- виключне право дозволяти використання сорту рослин, породи тварин;
- виключне право перешкоджати неправомірному використанню сорту рослин, породи тварин, у тому числі забороняти таке використання;
- інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин належать володільцю патенту, якщо інше не встановлене договором чи законом.

Поняття інтегральної мікросхеми

В основі будь-якого електронного пристрою лежить набір мікросхем, що забезпечують обробку інформації.

Інтегральна мікросхема (ІМС) — це мікроелектронний виріб кінцевої або проміжної форми, призначений для виконання функцій електронної схеми, елементи і з'єднання якого неподільно сформовані в об'ємі та (або) на поверхні матеріалу, що становить основу такого виробу, незалежно від способу його виготовлення.

В Угоді TRIPS вжито термін „топографія (компонування)”.

Компонування ІМС — це зафіксоване на матеріальному носії просторово-геометричне розміщення сукупності елементів ІМС та з'єднань між ними. Таке просторово-геометричне розташування утворюється в результаті послідовного нанесення численних шарів.

Створення правового режиму компонентів ІМС пояснюється прагненням полегшити становище розробників мікросхем, які, вкладаючи великі суми, ризикують не окупити затрати через те, що інша особа скопіює мікросхему.

За ст. 471 ЦК („Придатність компонентів інтегральної мікросхеми для набуття права інтелектуальної власності на нього”), згідно з якою компонентів ІМС вважають придатним для набуття права інтелектуальної власності на нього, якщо воно є оригінальним.

Компонування ІМС визнають оригінальним, якщо воно не створене шляхом прямого відтворення (копіювання) іншого компонентів ІМС, має відмінності, що надають йому нові властивості, і не було відоме в галузі мікроелектроніки до дати подання заявки до установи або до дати його першого використання.

Автором компонентів ІМС визнають фізичну особу, завдяки творчій праці якої воно створене. Якщо компонентів ІМС створене спільно кількома фізичними особами, кожному з цих осіб визнають автором такого компонентів ІМС.

У разі, якщо компонентів ІМС створене в порядку виконання службових обов'язків або за завданням роботодавця (замовника), суб'єктом права на компонентів ІМС стає роботодавець (замовник), якщо договір між автором і роботодавцем (замовником) не передбачає інше.

Відповідно до Закону України „Про охорону прав на топографію інтегральних мікросхем” автор або його правонаступник має право сповіщати про реєстрацію компонування ІМС шляхом позначення компонування або виробів, що мають таке компонування, літерою „Г” із зазначенням дати початку дії виключного права на використання компонування ІМС та ідентифікувати володільця прав.

Суть права на використання полягає у виключній можливості правоволодільця на свій розсуд виготовляти, застосовувати та розповсюджувати належне йому компонування всіма доступними способами та засобами, а також забороняти вчинення подібних дій іншим особам без відповідного дозволу.

Виключне право на використання компонування має строковий характер. Відповідно до ст. 475 ЦК строк чинності виключних майнових прав на компонування ІМС вичерпується через 10 років, що відраховують від дати подання заявки на компонування ІМС в установленому законом порядку.

Держава здійснює правову охорону компонування ІМС шляхом його реєстрації в установі. Порядок реєстрації компонування ІМС визначає Закон України „Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем”. Особа, яка бажає зареєструвати компонування ІМС і має на це право, подає до установи заявку на реєстрацію. Зазначену заявку можуть подати дві та більше осіб.

Під час проведення експертизи:

- встановлюють дату подання заявки;
- визначають, чи є об’єкт заявки компонуванням ІМС;
- перевіряють заявку на відповідність формальним вимогам;
- перевіряють документ про сплату збору за подання заявки на відповідність встановленим вимогам.

Після прийняття рішення про реєстрацію заявленого компонування ІМС установа здійснює його реєстрацію, для чого вносить до Реєстру відповідні відомості.

В офіційному бюлетені публікують відомості про реєстрацію компонування ІМС, визначені в установленому порядку.

Згідно зі ст. 472 ЦК:

- набуття права інтелектуальної власності на компонування ІМС засвідчує свідоцтво;
- обсяг правової охорони компонування інтегральної мікросхеми визначає зображення цього компонування на матеріальному носії;
- умови та порядок видачі свідоцтва встановлює закон.

Відповідно до статей 14 і 15 Закону України „Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем” установа видає заявнику свідоцтво в місячний строк після реєстрації компонування ІМС.

Якщо заявку подали кілька заявників, їм видають одне свідоцтво, яке надсилають тому заявникові, адресу якого з цією метою зазначено в заявці, а за відсутності такого зазначення – першому заявникові за списком вказаних у

заявці заявників.

Заявник може оскаржити рішення установи за заявкою в судовому порядку, а також звернувшись до Апеляційної палати протягом 2 місяців від дати одержання рішення установи чи копій затребуваних матеріалів.

Охорона прав на комерційну таємницю

Комерційна таємниця - це технічна, комерційна, організаційна чи будь-яка інша інформація, здатна підвищити ефективність виробництва або будь-якої іншої доцільної соціально корисної діяльності чи забезпечити будь-який інший позитивний ефект. Тому власник комерційної таємниці, безумовно, має право на захист її від неправомірного використання.

Незважаючи на високу і безупинно зростаючу значимість цього об'єкта інтелектуальної власності для підприємницької діяльності, на цей час немає окремого закону України про охорону комерційної таємниці. З цієї причини охоронних документів на неї ніхто не видає. До того ж виявити неправомірне використання такої інформації та встановити порушення прав і порушника дуже складно.

Частково правова охорона комерційної таємниці може бути здійснена в рамках Цивільного та Кримінального кодексів України, Законів України „Про інформацію”, „Про науково-технічну інформацію”, „Про підприємства України”, „Про недобросовісну конкуренцію” у частині, що стосується нерозкритої інформації. Однак варто мати на увазі, що нерозкрита інформація може бути об'єктом правової охорони доти, доки вона зберігає свою конфіденційність.

Охорона такої інформації може здійснюватися застосуванням заходів, що гарантують збереження її конфіденційності. Умови конфіденційності, зокрема, можуть визначатися договором.

Поняття наукового відкриття

Відповідно до ст. 457 ЦК України „науковим відкриттям є встановлення невідомих раніше, але об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу, які вносять докорінні зміни в рівень наукового пізнання”.

У науковій літературі пропонується принципово нове визначення наукового відкриття: „Відкриттям визнають новий, вірогідно обґрунтований, такий, що вносить докорінні зміни в рівень пізнання, завершений науковий результат, який забезпечує прогресивний розвиток нових галузей науки та техніки”.

Відкриття - результат наукового дослідження, основними ознаками якого є світова новизна, достовірність (доведеність) і фундаментальність (докорінні зміни в рівні пізнання). Відкриттям визнають не будь-яке розв'язання наукового завдання, а таке, що вносить докорінні зміни в рівень пізнання.

Споживча вартість наукових відкриттів, які є результатами творчої праці вчених, постає як можливість задовольнити нові нагальні потреби суспільства, забезпечити більш високу ефективність виробництва завдяки зниженню його затрат, тобто обумовити економію праці.

Відкриття як результат вирішення завдання пізнання від моменту його оприлюднення стає загальним надбанням, його може вільно використовувати кожен як при проведенні подальших наукових досліджень, так і при розробці на його основі конкретних технічних рішень.

Суб'єктами права на відкриття є перш за все їхні автори, тобто особи, завдяки творчій праці яких створено відкриття. За українським законодавством авторами відкриттів можуть бути лише фізичні особи незалежно від їхнього віку та стану дієздатності. Якщо відкриття здійснено у зв'язку з виконанням службового завдання, всі авторські права на нього визнають за його конкретним розробником.

Основними цілями системи державної експертизи та реєстрації наукових відкриттів є:

- підтвердження достовірності наукових положень, заявлених як відкриття;
- встановлення авторського та державного пріоритету;
- моральне та матеріальне стимулювання авторів відкриттів;
- сприяння вирішенню науково-технічних проблем, пов'язаних з відкриттями;
- державний облік та оприлюднення інформації про відкриття з метою їх всебічного використання в науці та народному господарстві.

Документом, що підтверджує право на відкриття, є диплом на наукове відкриття, виданий на ім'я автора, який засвідчує визнання виявлених закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу відкриттям; пріоритет наукового відкриття; авторство на наукове відкриття.

Відповідно до ст. 458 ЦК право на наукове відкриття засвідчує диплом.

Поняття раціоналізаторської пропозиції

Раціоналізаторські пропозиції в нашій країні протягом багатьох років були найбільш масовим об'єктом технічної творчості. Практично на кожному підприємстві існувало бюро раціоналізації та винахідництва, яке займалося питаннями впровадження винаходів і раціоналізаторських пропозицій, а також виплатою винагороди авторам винаходів і рацпропозицій.

Раціоналізаторські пропозиції вносили з метою вдосконалення виробів, здійснення модернізації обладнання на підприємстві та його пристосування до конкретних умов виробництва і навіть усували окремі помилки в раніше випущеній конструкторській документації.

І нині на тих підприємствах, керівництво яких розуміє необхідність стимулювання творчих зусиль своїх працівників, спрямованих на вдосконалення застосовуваної техніки, технології та матеріалів,

використовують практику прийняття внутрішніх нормативних актів, що регулюють раціоналізаторську роботу.

Відповідно до ст. 481 ЦК раціоналізаторською пропозицією є визнана юридичною особою пропозиція, яка містить технологічне (технічне) або організаційне рішення в будь-якій сфері її діяльності.

Об'єктом раціоналізаторської пропозиції може бути матеріальний об'єкт або процес.

Ознаки раціоналізаторської пропозиції

Для визнання пропозиції раціоналізаторською вона має відповідати таким критеріям:

- бути технічним або організаційним рішенням;
- мати місцеву новизну, тобто бути невідомою на підприємстві;
- бути корисною.

Пропозицію визнають корисною для підприємства, якому її подано, якщо її використання на цьому підприємстві в умовах, які існують або мають бути створені відповідно до затверджених планів, дозволяє одержати економічний, технічний або інший позитивний ефект.

Суб'єктами права на раціоналізаторську пропозицію є її автор та юридична або фізична особа, якій ця пропозиція подана. Автором визнають особу, завдяки творчій праці якої створено пропозицію. Авторами раціоналізаторських пропозицій можуть бути тільки фізичні особи.

Якщо у створенні раціоналізаторської пропозиції брало творчу участь кілька осіб, виникає співавторство. Не можуть претендувати на співавторство особи, які надали автору раціоналізаторської пропозиції тільки технічну допомогу, наприклад, у виготовленні креслень і зразків, виконанні розрахунків, оформленні документів або проведенні дослідної перевірки рішення.

Відповідно до Тимчасового положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні, затвердженого Указом Президента України від 18 вересня 1992 р. за № 479/92, міністерства та інші органи державної виконавчої влади з урахуванням покладених на них функцій у сфері науки і техніки координують діяльність підприємств, установ та організацій із питань охорони раціоналізаторських пропозицій.

Підприємство, яке використовує раціоналізаторську пропозицію, і підприємство-ліцензіат сплачує особам (у тому числі тим, які не працюють на цьому підприємстві), які сприяли створенню, одержанню правової охорони і використанню раціоналізаторських пропозицій, винагороду, розмір якої не має перевищувати розмір винагороди, сплаченої авторам зазначених раціоналізаторських пропозицій.

Оформлення права на раціоналізаторську пропозицію починається зі складання та подання заяви. У ній зазначають: найменування пропозиції,

перелік співавторів, опис суті пропозиції з поданням даних, достатніх для її практичного здійснення, мету пропозиції, відомості про економічний або інший позитивний ефект тощо.

Заява має містити тільки одну раціоналізаторську пропозицію, її подають тому підприємству, діяльності якого стосується пропозиція, незалежно від того, чи працює автор на цьому підприємстві.

Відповідно до Положення про свідоцтво на раціоналізаторську пропозицію, затвердженого наказом Держпатенту від 22 серпня 1995 р. за № 129, підприємство (установа, організація), яке прийняло до розгляду заяву, має її зареєструвати та протягом місяця з дати реєстрації прийняти щодо неї рішення.

Після прийняття рішення про визнання пропозиції раціоналізаторською та прийняття її до використання протягом місячного строку кожному зі співавторів видають Свідоцтво на раціоналізаторську пропозицію.

Свідоцтво на раціоналізаторську пропозицію містить:

- назву та, якщо є, комерційне найменування підприємства (організації, установи), що видає свідоцтво;
- назву раціоналізаторської пропозиції;
- прізвище автора, а в разі співавторства прізвища та ініціали всіх співавторів в алфавітному порядку;
- дату подання пропозиції;
- дату визнання пропозиції раціоналізаторською;
- номер, за яким вона зареєстрована в журналі реєстрації раціоналізаторських пропозицій;
- підпис керівника підприємства (організації, установи) із зазначенням його прізвища та ініціалів, скріплених печаткою.

Свідоцтво на раціоналізаторську пропозицію є безстроковим документом і діє в межах того підприємства, яке його видало.

3.4. Охорона об'єктів авторського права і суміжних прав

- Джерела права
- Авторське право та суміжні права
- Форми охорони авторських прав
- Термін охорони прав авторів
- Охорона суміжних прав

Авторське право і суміжні права

За загальним правилом твір може бути використаний третіми особами тільки з дозволу власника авторського права. Найтипівішими є права: копіювати або іншим способом відтворювати твір; здійснювати звукозапис виконання твору; виконувати перед публікою твори, зокрема музичні, драматичні чи аудіовізуальні; здійснювати публічну демонстрацію творів по

радіо чи телебаченню або іншими способами трансляції; перекладати іншою мовою літературні твори; здійснювати прокат, особливо творів, записаних на фонограму, і комп'ютерних програм; екранізувати твори, і, зокрема, створювати на їх основі аудіовізуальні твори.

Форми охорони авторських прав

На відміну від промислової власності, де автори одержують охоронні документи на об'єкти промислової власності у формі патентів або свідоцтв і де існують чіткі процедури охорони, виникнення та здійснення прав авторів не вимагає виконання будь-яких формальностей. Вважається, що ці права охороняються законом з моменту створення об'єкта. За бажанням, власник авторського права у будь-який час протягом терміну охорони авторського права може його зареєструвати в офіційному державному реєстрі і отримати свідоцтво про авторство. Державна реєстрація здійснюється відповідно до встановленого порядку Державним підприємством „Українське агентство з авторських прав і суміжних прав” (м. Київ, вул. Б.Хмельницького, 34)

При виникненні суперечки реєстрація визнається судом як юридична презумпція авторства, тобто вважається дійсною, якщо в судовому порядку не буде доведено інше.

Варто врахувати ту обставину, що авторське право на твір, створений за договором з автором, який працює за наймом, належить автору. А от виключне право на використання такого твору належить особі, з якою автор знаходиться у трудових відносинах (роботодавцю), якщо інше не передбачено договором.

Одна з форм охорони полягає в тому, що власник авторського права для сповіщення про свої права може використовувати знак охорони авторського права, що розставляється на кожному примірнику твору і складається з латинської букви «С» в колі - ©, імені (найменування) власника авторського права і року першого опублікування твору.

Термін охорони прав авторів

Охорона майнових прав авторів на Україні діє протягом всього життя автора і 70 років після його смерті. Дія терміну охорони починається з першого січня року, що настає за роком, в якому мали місце юридичні факти.

Безстрокове охороняються законом право авторства, право на ім'я і право протидіяти перекрученню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганню на твір, що може завдати шкоди честі і репутації автора.

Охорона суміжних прав

Закон України „Про авторське право і суміжні права” охороняє суміжні права виконавців, виробників фонограм та відеограм, організацій мовлення. Охорона суміжних прав здійснюється без завдання шкоди охороні творів авторським правом. Виконавці здійснюють свої права за умови дотримання ними прав авторів творів, що виконуються. Виробники фонограм, виробники

відеограм і організації мовлення повинні дотримуватися прав авторів і виконавців. Організації мовлення повинні дотримуватися права виробників фонограм, авторів і виконавців.

Оформлення суміжних прав не вимагає виконання будь-яких формальностей. Виробники фонограм, виробники відеограм і виконавці для оповіщення про свої права можуть на всіх примірниках фонограм чи на їхніх упаковках проставляти знак охорони суміжних прав, що складається з латинської букви Р у колі - (P) імені (найменування) власника суміжних прав і року першої публікації фонограми.

Особисті права виконавців охороняються безстроково. Майнові права виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення охороняються протягом 50 років.

3.5. Охорона прав на об'єкти інтелектуальної власності за кордоном

- *Порядок охорони прав на об'єкти промислової власності за кордоном*

- *Охорона прав на об'єкти авторського права і суміжних прав за кордоном*

Міжнародна охорона промислової власності

Промислова власність має своєю метою охорону винаходів, знаків (товарних знаків і знаків обслуговування), промислових зразків і боротьбу з недобросовісною конкуренцією. У міжнародно-правовій практиці промислова власність охоплює також охорону географічних вказівок (вказівки джерела походження і найменування місця походження).

Відповідно до законодавства багатьох країн і міжнародних угод **винаходом** визнається така нова ідея, яка дозволяє на практиці вирішити конкретну проблему в галузі техніки. Для того, щоб така ідея стала об'єктом правової охорони (стала патентоспроможною), вона має відповідати певним вимогам: бути **новою**, тобто ще ніде не опублікованою, і не використовуватися. Ідея має бути **неочевидною**, тобто вона не повинна бути звичайним інженерним рішенням фахівця відповідної галузі господарювання. І нарешті, ідея має стосуватися рішення проблеми, **придатного для застосування в промисловості**, тобто це рішення може бути використане промисловим шляхом.

Патент — це техніко-юридичний документ, що містить опис винаходу, на підставі якого фахівець може це рішення використати. Патент видається урядовим органом тієї держави, куди подана заявка, і має чинність у межах цієї держави. Патент встановлює такий правовий режим, відповідно до якого запатентований винахід може бути використаний (виготовлений, застосований, ввезений тощо) тільки патентовласником або з його дозволу. Патент - на охорона винаходу в більшості країн обмежена терміном 20 років. У деяких країнах цей термін коротший. На кінець 1993 р. в усьому світі мали чинність близько 4 млн. Патентів.

Промислові зразки. Промисловим зразком є орнаментальний аспект корисного виробу. Орнаментальний аспект може складатися із тримірних елементів (форма виробу) або двомірних елементів (контур, малюнок, кольору). Ороноспроможність промислового зразка зумовлюється його оригінальністю або новизною і має бути зареєстрована в державному відомстві. Охорона промислового зразка означає, що крім володільця ніхто інший не може використовувати зареєстрований промисловий зразок. Правова охорона промислового зразка надається на 10—15 років.

На кінець 1993 р були чинними близько 1,1 млн. реєстрації промисловик зразків

Знаки. Це позначення, які мають своєю метою розрізнення товарів і послуг одного промислового чи торгового підприємства від таких самих товарів і послуг іншого підприємства. Знак може складатися із одного або кількох характерних слів, букв, цифр, малюнків або зображень, монограм або підписів, кольорів або комбінації кольорів, емблем. За законодавством деяких країн знаком може бути також форма або інше спеціальне оформлення контейнера чи упаковки товару. Знак може також складатися із комбінації будь-яких зазначених елементів.

У деяких країнах знаки одержують правову охорону не на підставі державної реєстрації, а на підставі фактичного використання. Проте для більшої ефективності охорони знака все ж краще його зареєструвати у патентному відомстві. Зареєстрований знак не може бути використаний будь-якою особою, крім володільця свідоцтва на знак.

Не допускається також використання подібного іншому позначення, яке здатне ввести споживача в оману.

У 1993 р. в усьому світі було зареєстровано 1,1 млн. знаків. Крім того, на підставі Мадридської угоди було: зареєстровано ще 20762 міжнародних знаки, що відповідає приблизно 220 тис. національних реєстрацій. На кінець 1993 р. у світі налічувалось понад 8 млн. чинних реєстрацій знаків.

Недобросовісна конкуренція. Припинення недобросовісної конкуренції має своєю метою зупинити такі дії, що здійснюються в ході торгової чи промислової діяльності, які суперечать чесній практиці, зокрема щодо:

- дій, які здатні зумовити змішування з продукцією чи послугами або промисловою чи торговою діяльністю підприємства;
- неправдивих відомостей, здатних дискредитувати продукцію чи послуги або промислову чи торгову діяльність підприємства;
- вказівок або тверджень, здатних ввести в оману щодо характеру, способу виготовлення, властивостей, придатності або кількості продукції чи послуг;
- дій, спрямованих на неправомірне присвоєння, розкриття або використання комерційної таємниці;
- дій, здатних зумовити зниження розрізняльної здатності або завдати іншої шкоди репутації іншого зразка, або спрямованих на неправомірне використання нематеріальних активів чи репутації іншого підприємства.

Міжнародна охорона. Законодавство будь-якої конкретної країни регулює відносини тільки цієї країни. Отже, патент, реєстрація знака чи промислового зразка мають чинність тільки у певній країні. Якщо ж власник патенту, товарного знака чи промислового зразка бажає одержати правову охорону в кількох країнах, він має її одержати в кожній із цих країн окремо.

У 1883 р. одинадцять країн підписали Паризьку конвенцію про охорону промислової власності, якою утворили Міжнародний союз з охорони промислової власності, що діє і на сьогодні, що діє і на сьогодні. Мета цього Союзу — забезпечити одержання правової охорони своїм громадянам і юридичним особам у зарубіжних країнах.

Охорона промислової власності — не самоціль, вона є засобом заохочення творчої діяльності, індустріалізації, капіталовкладень і чесної торгівлі. Усе це покликане сприяти підвищенню безпеки і комфорту, боротьбі з бідністю і поліпшенню життя.

Паризька конвенція про охорону промислової власності (1883р.)

За станом на 6 червня 1995 року учасницями Конвенції була 131 країна.

Конвенція відкрита для всіх країн. Ратифікаційні грамоти або акти про приєднання мають подаватися на охорону Генеральному директору всесвітньої організації інтелектуальної власності.

Визначальні положення Конвенції можна поділити на три основні категорії: національний режим, право пріоритету, загальні правила.

Правила про національний режим полягають у тому, що країна — учасниця конвенції зобов'язана надавати громадянам іншої країни — учасниці Конвенції таку ж саму охорону, яку вона надає власним громадянам. Правова охорона, що надається Конвенцією, має поширюватися також і на громадян держав, які не є учасницями Конвенції, якщо вони мають місце проживання або нефіктивне промислове чи торгове підприємство в країні, що є членом Конвенції.

Важливим є правило Конвенції про право пріоритету на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки тощо. Воно полягає в тому, що правильно оформлена заявка, подана в одній із країн — членів Конвенції протягом певного строку (12 місяців стосовно патентів та моделей і 6 місяців стосовно промислових зразків), передбачає при поданні цієї ж заявки в іншій країні — члені Паризького союзу визнання за такою заявкою пріоритету за першою поданою заявкою. Якщо заявник протягом зазначеного строку забажає подати заявку на цей же винахід чи інший об'єкт промислової власності в кілька країн — членів Паризького союзу, то він має право просити визнати за ним пріоритет в усіх країнах за першою поданою ним заявкою в першій країні — члені Паризького союзу. Тобто ці пізніше подані заявки будуть мати пріоритет (звідси термін «право пріоритету») стосовно тих заявок, які могли б бути подані в зазначений строк на такий же винахід, корисну модель, промисловий зразок, товарний знак тощо іншими особами. Однією з важливих переваг цього положення є те, що коли заявник забажає одержати охорону в

кількох країнах, він не зобов'язаний подавати всі заявки одночасно, оскільки в його розпорядженні є 12 чи 6 місяців.

Конвенція встановила ряд загальних правил, яких мають дотримуватися всі її учасники.

Стосовно патентів. Патенти проголошено незалежними, тобто патент, виданий однією із країн — учасниць Конвенції, має чинність лише в межах тієї країни, яка його видала. Видача патенту певною країною ніякою мірою не зобов'язує інші країни — учасниці Конвенції видавати такий само патент на такий самий винахід. Для одержання правової охорони винаходу в певній конкретній країні необхідно подати заявку і одержати патент у цій країні. Проте якщо в одній із країн — учасниць Конвенції у видачі патенту буде відмовлено або виданий патент буде визнано недійсним, то цей юридичний факт сам по собі не зумовлює таких само дій в іншій країні — учасниці Конвенції. Винахідник має право бути названим як автор винаходу в патенті.

Важливим положенням Конвенції є правило, за яким у видачі патенту не може бути відмовлено чи виданий патент бути визнано недійсним на тій підставі, що продаж запатентованого виробу або виробу, виробленого запатентованим способом, підпадає під заборону або обмеження, встановлені національним законодавством.

У разі невикористання запатентованого об'єкта промислової власності протягом строку, встановленого національним законодавством, кожна країна має право видати примусову ліцензію. Умови і порядок її видачі встановлюються національним законодавством.

Умови і порядок видачі свідоцтв на товарні знаки також визначаються національним законодавством кожної країни — учасниці Конвенції. Тому не може бути відмовлено в реєстрації знака або реєстрацію визнано недійсною в іншій країні — учасниці Конвенції на тій підставі, що знак не зареєстрований в країні його походження. Припинення дії або анулювання реєстрації знака в одній із країн — учасниць Конвенції не зумовлює автоматично визнання реєстрації знака або припинення його чинності на цій підставі в інших країнах — учасницях Конвенції.

Якщо національним законодавством країни — учасниці Конвенції передбачається обов'язкове використання знака, то в разі його невикористання реєстрація може бути анульована лише за впливом розумного строку.

Країни — учасниці Конвенції зобов'язані відмовляти в реєстрації і забороняти використання позначення, яке є відтворенням, імітацією або перекладом іншого знака, що може і спричинити обман споживачів стосовно інших знаків.

Зазначені країни зобов'язані також відмовляти в реєстрації забороняти використання таких знаків, які містять без відповідного на те дозволу державні емблеми, офіційні знаки та клейма контролю і гаранті. Це положення поширюється також на герби, прапори, емблеми, скорочені і повні найменування певних міжурядових організацій.

Промислові зразки підлягають правовій охороні в кожній країні — учасниці Конвенції незалежно від того, чи виробляється виріб в тій країні, де використано промисловий зразок.

Фірмові найменування підлягають правовій охороні в кожній країні — учасниці Конвенції без обов'язкової подачі заявки чи реєстрації.

Кожна країна — учасниця Конвенції зобов'язана вживати відповідних заходів проти прямого чи побічного використання вказівок щодо походження продукту або стосовно виробника цього продукту, якщо вони не відповідають дійсності, вводять споживача в оману.

Країна — учасниця Конвенції зобов'язана забезпечити ефективний захист від недобросовісної конкуренції.

Слід мати на увазі, що патент України діє тільки на території України. Для того щоб винахід охоронявся в іншій країні, його необхідно запатентувати в цій країні.

До подання заявки на одержання охоронного документа на винахід (корисну модель) в орган іноземної держави, заявник зобов'язаний подати заявку до Укрпатенту і повідомити його про наміри здійснити таке патентування.

У разі відсутності заборони протягом 3 місяців від дати надходження цього повідомлення до Укрпатенту заявку на одержання патенту на винахід (корисну модель) може бути подано в орган іноземної держави.

Державний департамент інтелектуальної власності може дозволити запатентувати винахід (корисну модель) в іноземних державах раніше зазначеного строку.

Існує порядок патентування винаходу (корисної моделі) шляхом подання до

Укрпатенту міжнародної заявки. У цьому разі патент буде дійсним одночасно в декількох державах.

Міжнародна охорона літературної і художньої власності (авторське право).

Твори, що охороняються. Об'єктами охорони авторського права є „літературні і художні твори”, тобто оригінали витворів у галузі літератури і мистецтва. Формою, в якій втілюються такі витвори, можуть бути слова, символи, музика, картини, тримірні предмети або комбінації форм (наприклад, опера або кінофільм). Національні законодавства майже усіх країн передбачають охорону таких видів творів: - **літературні твори**: романи, новели, вірші, драматичні твори незалежно від їх змісту (фантастика або інша література), обсягу, мети (розваги, освіта, інформація, реклама, пропаганда тощо), форми (рукописи, машинописний або друкований текст, книга, брошура, листівка, газета, журнал), опубліковані і неопубліковані. У більшості країн охороняються також комп'ютерні програми та «усні твори», тобто твори, не зафіксовані в письмовому вигляді;

- **музичні твори**: класична або легка музика, пісні, хорова музика, опера, музична комедія, оперета; інструментальна музика чи то для одного

інструмента (соло), чи кількох інструментів (сонати, камерна музика тощо) або для багатьох інструментів (оркестри);

- хореографічні твори:

- художні твори; двомірні (малюнки, картини, гравюри, літографії) або тримірні (скульптури, архітектурні споруди) незалежно від змісту (конкретні чи абстрактні) і призначення („чисте” мистецтво, в цілях реклами тощо);

- карти і технічні креслення;

- фотографічні твори: незалежно від теми (портрети, пейзажі, поточні події тощо) і мети, з якою вони зроблені;

- аудіовізуальні твори (раніше вони називалися „кінофільми” або „кінематографічні твори”) — чи то німі, чи звукові незалежно від їх мети (кінопрокат, показ по телебаченню тощо), жанру (кінодрама, документальні фільми, кінохроніка тощо), тривалості, методу зйомки (художні зйомки, мультиплікація тощо) чи технологічного процесу (фільми на прозорій плівці, на відеомагнітній плівці тощо).

Цивільно-правове законодавство деяких країн передбачає охорону похідних творів (переклади, адаптації) і збірників (добірок) творів, які за результатами добору і розташування є інтелектуальною творчістю.

Деякі законодавства передбачають охорону „програмного забезпечення ЕОМ” і „творів прикладного мистецтва” (художні ювелірні вироби, лампи, меблі, шпалери тощо.).

Законодавством охороняються також так звані суміжні права (виконання, фонограми, передачі організацій мовлення). Зараз у світі щорічно випускається близько 1 млн. книг (назв книг) і близько 5 тис. фільмів, число копій фонограм сягає 3 млрд.

За загальним правилом твір може бути використаний третіми особами лише з дозволу володільця авторського права. Найбільш типовим є право копіювати (звідси копірайт) або іншим чином відтворювати будь-який вид твору; право здійснювати звуковий запис виконання будь-якого твору; право виконувати перед публікою твори, зокрема, музичні, драматичні або аудіовізуальні; право здійснювати публічний показ таких творів по дровах або передавати по радіо, телебаченню або іншими засобами трансляції; право перекладати іншою мовою літературні твори; право на прокат, особливо стосовно творів, записаних на фонограму і комп’ютерних програм; право сканізувати будь-які твори, зокрема право створювати на їх основі аудіовізуальні твори.

Власник авторського права може передавати своє право іншим особам або видавати дозвіл на певні види використання. Проте особисті немайнові права відчуженню не підлягають.

Суб’єкти авторського права. Усі законодавства визнають авторське право передусім за його творцем. Проте цивільно-правове законодавство деяких країн визнає авторське право за роботодавцем, якщо на момент створення твору автор був службовцем або працював, або був найнятий

спеціально для створення певного твору.

Охорона авторського права за законодавством всіх країн надається незалежно від будь-яких формальностей, тобто охорона авторського права починається з моменту виникнення твору.

Строки охорони. Охорона авторського права обмежена часом. У більшості країн строк охорони авторського права триває протягом життя автора і 50 років по його смерті, а за законодавством деяких країн — протягом життя автора і 70 років по його смерті.

Міжнародна охорона. Твори іноземних авторів не підлягають охороні за винятком тих випадків, коли це передбачено міжнародними договорами або коли певна країна є учасницею відповідних конвенцій.

Питання для самоконтролю

1. Яка мета правової охорони?
2. У чому полягає сутність правової охорони об'єктів інтелектуальної власності?
3. Які переваги дає правова охорона ОІВ правовласнику?
4. В чому полягає різниця між правовою охороною і правовим захистом ОІВ?
5. Які принципи правової охорони ОІВ?
6. У чому полягає принцип охороноспроможності ОІВ?
7. У чому полягає принцип виключності прав на ОІВ⁷?
8. У чому полягає принцип балансу інтересів правовласника на ОІВ і суспільства?
9. Що таке патент?
10. У чому полягає процедура надбання прав на винахід?
11. Що є об'єктом винаходу?
12. Що є об'єктом корисної моделі?
13. Що є об'єктом промислового зразка?
14. Які критерії охороноздатності для винаходів?
15. Які критерії охороноздатності для корисних моделей і промислових зразків?
16. У чому полягає критерій новизни для винаходу?
17. У чому полягає процедура правової охорони об'єктів промислової власності?
18. Які терміни правової охорони об'єктів промислової власності?
19. На основі яких підстав дія охоронного документу на об'єкт промислової власності може достроково припинитися цілком чи частково?
20. На які об'єкти промислової власності передбачено продовження дії охоронного документу після вичерпання первісне встановленого терміну?
21. Якими засобами здійснюється охорона прав на комерційну таємницю?
22. Який урядовий орган здійснює правову охорону сортів рослин?
23. В чому полягає правова охорона раціоналізаторської пропозиції?
24. Які об'єкти інтелектуальної власності охороняються авторським правом, а

- які - суміжними правами?
25. Чи є обов'язковою процедура оформлення прав на об'єкти авторського права?
 26. Який термін охорони немайнових прав на об'єкти авторського права?
 27. Який термін охорони майнових прав на об'єкти авторського права?
 28. Який взаємозв'язок між правами автора, виконавця, виробника фонограм, організації мовлення?
 29. Який термін правової охорони об'єктів суміжних прав?
 30. Чи має силу патент України на території Інших держав?
 31. В чому полягає процедура набуття прав громадянами України на об'єкти промислової власності за кордоном?
 32. У відповідності до яких конвенцій здійснюється охорона авторських і суміжних прав у світі?

Тема 4. Економіка інтелектуальної власності

- 4.1. Права та об'єкти інтелектуальної власності як товар
- 4.2. Комерціалізація прав на об'єкти інтелектуальної власності
- 4.3. Оцінка вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності
- 4.4. Управління првами інтелектуальної власності

4.1. Права на об'єкти інтелектуальної власності як товар

- *Особливості права інтелектуальної власності як товару*
- *Інтелектуальна власність як нематеріальний актив*

Особливості права інтелектуальної власності як товару

Товар - це продукт праці, що виготовлений для продажу. Цей продукт стає товаром, якщо на нього визначена ціна. Відповідно до Закону України „Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні” можуть оцінюватися „... нематеріальні активи, у тому числі об'єкти права інтелектуальної власності ...”. Таким чином, майнові права на об'єкти інтелектуальної власності мають ознаки товару, тому що вони є продуктом праці і можуть мати ціну.

До основних властивостей будь-якого ринкового товару відносяться:

- а) корисність;
- б) рідкість - властивість, протилежна загальнодоступності;
- в) універсальність - придатність до обміну на гроші або на будь-які інші ринкові товари.

Корисність розуміється як здатність задовольняти будь-яку потребу. Тобто якщо об'єкт інтелектуальної власності нікому не потрібний, то він не може стати товаром. Найважливішою є властивість рідкості, що перетворює корисність продукту в комерційну цінність, а сам продукт - у товар.

Рідкість для об'єктів інтелектуальної власності реалізується ідеально тому, що за визначенням об'єкт інтелектуальної власності повинен бути новим, оригінальним, неповторним. Наявність перших двох властивостей для матеріальних об'єктів звичайно майже автоматично забезпечує третю. Але для права інтелектуальної власності ця властивість має суттєві відмінності.

З третьою властивістю товару - універсальністю - тісно пов'язана його оборотоспроможність, що припускає *відчуження прав* інтелектуальної власності як від індивідуума, так і від підприємства. Тільки у цьому випадку права на об'єкти інтелектуальної власності можуть обертатися як товар у його звичайному розумінні.

За принципом „відокремлюваності” права інтелектуальної власності можна поділити на три групи:

- а) права, що відокремлюються як від індивідуума, так і від підприємства;
- б) права, що не відокремлюються від індивідуума;
- в) права, що не відокремлюються від підприємства.

До першої групи відносяться права на об'єкти права інтелектуальної власності, такі як: винаходи, торговельні марки, твори літератури і мистецтва, аудіо- та відеограми тощо.

До невідокремлюваної від індивідуума інтелектуальної власності відносяться: знання, уміння, творчі здібності людей тощо, які зайняті розробленням об'єктів інтелектуальної власності. У сукупності - це так званий людський капітал, що не має бути відокремлений від його носія - людини, тобто не може бути товаром у звичайному розумінні.

Від підприємства не можна відокремити: системи і методи функціонування, що розроблені як складові частини діючого підприємства; наявність підготовленого персоналу; досягнення в галузі маркетингу власної продукції, ділову репутацію підприємства тощо.

З цієї причини невідокремлювані від індивідуума чи від підприємства результати творчої діяльності не можуть виступати як товар. Але вони можуть продаватися (передаватися) разом з підприємством чи індивідуумом. Наприклад, не можна передати видатні організаторські здібності директора одного підприємства директору іншого підприємства. Можна тільки запросити талановитого директора на інше підприємство, запропонувавши йому більш вигідні умови праці, тобто „купити” його разом з його якостями.

Інтелектуальна власність як нематеріальний актив

Активи підприємства складаються з матеріальних активів, до яких відносять, рухоме, нерухоме майно і оборотні кошти, а також з нематеріальних активів - в основному прав. Насамперед, це права власності на ОІВ. права користування природними ресурсами (землею, водою, надрами), а також права користування економічними, організаційними й іншими перевагами і пільгами: податковими пільгами, місцем на товарній

біржі. Крім того, до нематеріальних активів відносять гудвіл (ділову репутацію), списки клієнтів тощо.

Нематеріальні активи - це принципово новий об'єкт фінансового обліку для України, що узагальнює особливі види капіталу підприємства, а також характеризує його економічний потенціал і фінансову стабільність.

Відмінними ознаками нематеріальних активів є:

- відсутність матеріальної основи і при цьому володіння такою коштовною якістю, як здатність давати прибуток власнику, виходячи з довгострокових прав і переваг, що вони приносять йому так довго, як це можливо;

- відсутність наміру продажу нематеріальних активів у нормальних умовах діяльності підприємства;

- тривалість експлуатації, що дозволяє враховувати їх у складі довгострокових інвестицій як оборотні активи і через обраний варіант облікової політики встановлювати більш розумний термін погашення їхньої первісної вартості при загальній невизначеності термінів функціонування (гудвіл, товарні знаки тощо);

- відсутність відходів;

- багатоцільовий характер експлуатації, що дозволяє використовувати об'єкт на різних ділянках діяльності підприємства;

- підвищений ступінь ризику в прагненні отримати прибуток від застосування подібних активів.

В Україні основними нормативно-правовими актами, що регулюють правовідносини, які стосуються нематеріальних активів, є: Закон України „Про оподаткування прибутку підприємства”, „Положення про організацію бухгалтерського обліку і звітності в Україні”, „Указівки по організації бухгалтерського обліку в Україні”, а також Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 „Нематеріальні активи”.

Права на об'єкти інтелектуальної власності стають нематеріальними активами після того, як вони будуть поставлені на бухгалтерський облік. Для цього, принаймні, необхідно виконати дві умови: встановити ціну прав і термін їх служби.

За цією ознакою ОІВ поділяються на дві групи: ОІВ з встановленим терміном служби та ОІВ з невстановленим терміном служби. Ця обставина має важливі наслідки при визначенні вартості ОІВ як товару, а також при встановленні терміну його амортизації, коли він перебуває на балансі підприємства як нематеріальний актив.

Розрізняють юридичний і економічний термін служби. Одні ОІВ мають встановлений термін дії, а інші можуть не мати встановленого терміну служби. Наприклад, відповідно до Закону України „Про охорону прав на винаходи і корисні моделі” юридичний термін дії (служби) патенту дорівнює 20 рокам. Однак цілком можливо, що за цей час патент може морально застаріти, тому що не виключена імовірність, що з'являться нові аналогічні, більш ефективні

винаходи. Тому при економічних розрахунках для патентів установлюється більш короткий термін, так званий економічний, котрий дорівнює 10-12 рокам, а в окремих випадках і менше.

Встановлений термін служби характерний для більшості прав на об'єкти інтелектуальної власності, відокремлюваних від індивідуума і підприємства, але не для всіх. Так, торговельні марки не мають встановленого терміну служби, оскільки визначений законом термін дії після його закінчення може кожний раз продовжуватися ще на 10 років. Не мають встановленого терміну більшість прав на об'єкти інтелектуальної власності, невіддільні від підприємства чи індивідуума. Крім того, права на ті самі об'єкти інтелектуальної власності можуть мати як визначений, так і невизначений термін дії. Наприклад, *лицензія* на право використання винаходу чи товарного знака може бути надана як на визначений, так і на невизначений термін.

Відзначимо, що без встановлення терміну дії стає проблематичним визначення вартості переданих прав на об'єкти інтелектуальної власності, а сама процедура встановлення терміну дії буває надзвичайно складною і відповідальною.

Постановка інтелектуальної власності на бухгалтерський облік

Відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 8 „Нематеріальні активи” об'єкти інтелектуальної власності визнаються нематеріальними активами і передбачається проведення бухгалтерського обліку для таких груп активів:

- права на знаки для товарів і послуг (товарні знаки, торговельні марки, фірмові найменування й ін.);
- права на об'єкти промислової власності (право на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин, породи тварин, ноу-хау, захист від недобросовісної конкуренції тощо);
- авторські та суміжні з ними права (право на літературні і музичні твори, програми для ЕОМ, бази даних і ін.).

Придбаний або отриманий на безоплатній основі ОІВ відображається на балансі, якщо існує ймовірність одержання в майбутньому матеріальної вигоди, пов'язаної з його використанням, а його вартість може бути вірогідно визначена. Таким чином, для того, щоб поставити ОІВ на бухгалтерський облік, необхідно визначити його вартість.

Ще однією умовою постановки ОІВ на бухгалтерський облік є те, що термін використання прав на ОІВ повинен бути не менше одного року або не менше операційного циклу, якщо він перевищує один рік.

Використання інтелектуальної власності як нематеріального активу в господарській діяльності підприємств і відображення в бухгалтерському обліку операцій руху таких об'єктів дозволяє:

- документально підтверджувати довгострокові майнові права за допомогою обліку їх у балансі підприємства та створювати відповідні фонди

амортизаційних відрахувань;

- одержувати додатковий прибуток від передачі прав на використання об'єктів права інтелектуальної власності, а також забезпечувати (у залежності від обсягу переданих прав) обґрунтоване регулювання цін на інноваційну продукцію підприємства;

- виплачувати фізичним особам авторські винагороди, минаючи фонд заробітної плати, з віднесенням витрат по виплаті авторської винагороди на статтю собівартості продукції „Інші витрати”, тобто без обмеження розмірів виплат і без традиційних відрахувань в страхові та інші фонди.

4.2. Комерціалізація прав на об'єкти інтелектуальної власності

- *Мета і основні засоби комерціалізації*

- *Поняття інтелектуального капіталу*

- *Використання об'єктів права інтелектуальної власності у власному виробництві*

- *Внесення інтелектуальної власності до статутного капіталу підприємства*

- *Уступка прав на об'єкти інтелектуальної власності*

- *Передача прав на об'єкти інтелектуальної власності: за ліцензійним договором, за договором комерційної концесії, за договором лізингу*

- *Суть торгівлі ліцензіями*

- *Види ліцензій*

- *Ліцензійні договори*

Метою комерціалізації ОІВ є отримання прибутку за рахунок використання об'єктів права інтелектуальної власності у власному виробництві або продажу чи передачі прав на їх використання іншим юридичним чи фізичним особам.

Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності - це взаємовигідні (комерційні) дії всіх учасників процесу перетворення результатів інтелектуальної праці у ринковий товар з метою отримання прибутку чи іншої ринкової вигоди.

Основними способами комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності є:

- використання об'єктів права інтелектуальної власності у власному виробництві;

- внесення прав на об'єкти права інтелектуальної власності до статутного капіталу підприємства;

- передача (продаж) прав на об'єкти права інтелектуальної власності.

Схематично способи комерціалізації прав на ОІВ представлені на рис. 4.1.

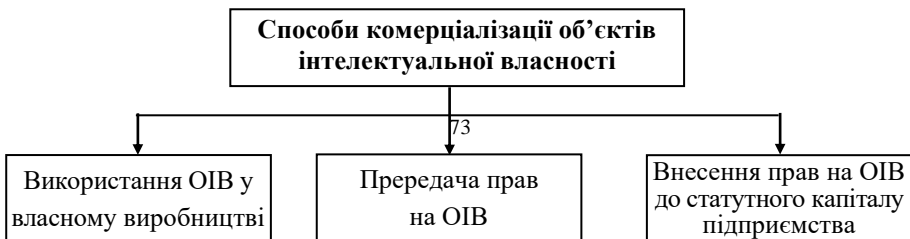

Рис.4.1. Основні способи комерціалізації ОІВ

Для практичного здійснення комерціалізації необхідно також знати як розрахувати вартість прав на об'єкт права інтелектуальної власності та як поставити ці об'єкти на бухгалтерський облік підприємства.

В умовах ринкової економіки інтелектуальна власність в господарському обігу набуває статусу інтелектуального капіталу. Цей складний в економіці феномен знайшов своє теоретичне обґрунтування при розгляді сучасної ринкової інтелектуальної економіки, яка спирається на загальні основи теорії ринку, капіталу та підприємництва (бізнесу).

Економіка інтелектуальної власності, або Інтелектуальна економіка (Creative Economy) - це галузь знань, яка вивчає теорію і практику функціонування ринкових структур та механізмів взаємодії суб'єктів економічної діяльності, пов'язаних з інтелектуальним капіталом.

Сучасна ринкова інтелектуальна економіка - це змішана економіка, в якій інтелектуальний продукт створюється під впливом власних зусиль, які спрямовують підприємницьку активність на зростання інтелектуального капіталу, а держава регулює цей процес, встановлюючи правову структуру бізнесу і контролюючи її додержання. Вона вивчає питання організації підприємницької діяльності, які охоплюють організаційні форми та правові основи бізнесу, методи ціноутворення та оцінки вартості інтелектуального продукту, засоби мобілізації інтелектуального капіталу, систему сучасного обліку, фінансових відносин та процедуру укладання угод.

Бізнес — це відповідний вид діяльності з метою отримання доходу за результатами комерціалізації інтелектуального продукту. Він передбачає повну самостійність щодо прийняття господарських рішень та певну

відповідальність за результати цих рішень. Бізнес — це ризик. Він передбачає залучення власного капіталу або опосередницьку участь у такій діяльності шляхом вкладення у діло власного капіталу на умовах корпоративного права.

Інтелектуальний капітал як економічна категорія розглядається з позиції авансованої інтелектуальної власності, що в процесі свого руху приносить більшу вартість за рахунок додаткової вартості. Це один із різновидів капіталу, який має відповідні ознаки капіталу і водночас відтворює властиві лише йому (інтелектуальному капіталу) особливості. До інтелектуального капіталу належать продукт розумової, інтелектуальної праці та продукт творчих зусиль. Інтелектуальний капітал — це знання, що можуть бути перетворені в прибуток та оцінені.

Щоб глибше усвідомити поняття та механізм функціонування інтелектуального капіталу, наведемо класифікацію видів інтелектуального капіталу за різними ознаками, залежно від мети та завдань, які при цьому вирішуються.

За формою власності інтелектуальний капітал може бути *приватним*, *колективним* та *державним* залежно від суб'єкта, який володіє, користується і розпоряджається результатом інтелектуальної творчої діяльності. Зазначені правомочності закріплені в Конституції України (ст. 41).

В основу інтелектуального капіталу входить інтелектуальна власність — результат інтелектуальної творчої діяльності, результат власного творчого пошуку, який має бути певним чином об'єктивований, втілений у певну об'єктивну форму та здатним до відтворення.

З цієї позиції інтелектуальна власність визначає кому належить результат інтелектуальної творчої діяльності, що втілений у певну об'єктивну форму (патент, свідоцтво, ноу-хау, товарний знак, авторський твір тощо). Що стосується приватної або колективної (група приватних осіб) форми власності, то зрозуміло, що мається на увазі, кому належить результат власного творчого пошуку, хто або скільки людей спрямовували свої зусилля на отримання кінцевого результату творчої діяльності. Що стосується державної форми інтелектуальної власності, то до неї належить продукт інтелектуальної праці, створений на замовлення державних органів влади за рахунок бюджетних коштів, або за традицією продукт інтелектуальної праці належить суб'єкту господарювання (підприємству, об'єднанню тощо), який утворений органами держави (місцевого самоврядування— комунальна власність; Кабінетом Міністрів України, за наказом міністерств і відомств — загальнодержавна власність), що відповідає законам України „Про власність”, „Про підприємства в Україні” тощо.

Корпоративна транзакція пов'язана з організаційно-правовою формою інтелектуального капіталу і відтворюється у формі акціонерного або пайового інтелектуального капіталу залежно від виду корпоративної транзакції або виду засновницького капіталу, якщо маємо на увазі

акціонерне товариство або інші види господарських товариств (товариство з обмеженою відповідальністю тощо), що передбачені Законом України „Про господарські товариства” та іншими. Вкладення інтелектуального капіталу до статутного фонду господарських товариств в обмін на корпоративні права належить до інноваційної діяльності, спрямованої на емісію (ремісію) статутного фонду, тобто підвищення (зменшення) потенціалу засновницького капіталу.

Корпоративні трансакції здійснюються з метою більш повного використання прав інтелектуальної власності, зміни структури управління та реструктуризації активів. Водночас при корпоративних трансакціях здійснюється перерозподіл виключних прав між суб'єктами, які беруть участь у трансакціях.

Резидентність визначає присутність національного або іноземного інтелектуального капіталу. За такою ознакою збільшуються інтеграційні можливості інтелектуального капіталу, який стимулює створення ринку інтелектуальних (нематеріальних) активів.

Форма залучення інтелектуального капіталу проявляється у формі права на об'єкти промислової власності та у формі авторського та суміжних з ним прав залежно від видів об'єктів інтелектуальної власності. За міжнародними стандартами усі результати творчої інтелектуальної діяльності з точки зору правової охорони поділяються на об'єкти, що охороняються правом промислової власності, і на об'єкти, що охороняються авторським правом. До промислової власності належать винаходи, корисні зразки, промислові моделі, фабричні або товарні знаки, ноу-хау. До об'єктів, що охороняються авторським правом, належать права на наукові, літературні, художні та музичні твори, програми для ЕОМ, бази даних тощо.

Інтелектуальний капітал в інших формах може проявлятися, наприклад, у вигляді наданих послуг типу „інжиніринг” тощо.

За терміном знаходження у розпорядженні суб'єкта господарювання інтелектуальний капітал поділяється на власний або такий, що не має терміну знаходження у розпорядженні суб'єкта господарювання, та строковий інтелектуальний капітал.

Власний інтелектуальний капітал може бути на балансі суб'єкта господарювання, наприклад, у формі капітальних інвестицій, тобто на стадії створення (розробки) нематеріальних активів. Що стосується строкового інтелектуального капіталу, то на балансі суб'єкта господарювання такий капітал дістає відображення у вигляді нематеріальних активів, які залежно від виду мають термін знаходження у розпорядженні суб'єкта відповідно до законодавства України про охорону інтелектуальної власності. Так, наприклад, правова охорона суб'єктів інтелектуальної власності надається за певних умов на конкретно визначений строк: винахід — на 20 років, корисна модель — на 5 років, промисловий зразок — на 10 років тощо.

Означеними законами також передбачено здійснення, наприклад,

щорічної (для винаходів) підтримки їх дії, шляхом сплати зборів за дії, що пов'язані з охороною права на об'єкти інтелектуальної власності.

За ознакою формування (мобілізації) інтелектуальний капітал поділяється на створений самим суб'єктом господарювання і придбаний в інших суб'єктів господарювання.

За ознакою можливості визначення розміру (величини) вартості інтелектуальний капітал може оцінюватися (визначатися) прямим (витратним) методом (безпосередньо, відповідно до кошторису) та експертним методом.

Витратний метод оцінки вартості інтелектуального капіталу передбачає, що потенційний покупець, якій володіє відповідною інформацією (кошторисом витрат) про предмет купівлі, не заплатить за нього більше, ніж вартість іншого об'єкта у складі нематеріальних активів тієї самої корисності.

Експертний (ринковий) метод оцінки вартості інтелектуального капіталу передбачає використання методу порівняльних продаж, який полягає у прямому порівнянні оцінюваного об'єкта з іншим, аналогічним за якістю, призначенням і корисністю, що був проданий у порівнюваний час на аналогічному ринку.

Передусім з юридичних позицій слід розрізнити правову охорону інтелектуальної власності і право на інтелектуальну власність. Правова охорона об'єктів інтелектуальної власності надається за певних умов на конкретно визначений законом строк. Право інтелектуальної власності — це право володіти, користуватися і розпоряджатися належним результатом інтелектуальної творчої діяльності.

Інтелектуальна власність є складовою інтелектуального капіталу і набуває всіх притаманних йому ознак. Використання інтелектуальної власності в господарській діяльності з економіко-фінансових позицій — це її комерціалізація, що виникає на умовах договірних відносин. Саме комерціалізація інтелектуальної власності в умовах ринкових відносин вимагає розглядати її як товар і як капітал.

Як товар інтелектуальна власність розглядається як нематеріальний актив, що використовується в будь-яких господарських операціях.

Як капітал інтелектуальна власність розглядається з точки зору витрати капіталу на освіту або придбання підприємцем нематеріальних активів з метою його приросту.

Інтелектуальна власність може розглядатися і як інвестиція, що поділяється на капітальну (придбання нематеріального активу, який підлягає амортизації) та фінансову (пряму), якою передбачають внесення нематеріального активу до статутного фонду юридичної особи в обмін на корпоративні права, емітовані такою юридичною особою.

Зазначимо, що підвищення активності національних заявників у поданні заявок на об'єкти промислової власності є джерелом зростання

інтелектуальної власності як капіталу. Водночас статистика надходжень заявок на винаходи є індикатором інноваційної діяльності в країні. Так, в Україні з розрахунку на 100 тисяч населення подається 11 заявок на рік (за даними 2002 р.). Для порівняння в Росії — 13,5 заявок, Польщі — 6 заявок, Угорщині — 7 заявок, Німеччині — 62 заявки, Японії — 285 заявок на 100 тисяч населення.

Трансформація інтелектуальної власності в інноваційний продукт, придатний для виробництва і ринку, є самим важким етапом у ланцюгу, що зв'язує науку, винахідника зі споживачем. При цьому потрібно враховувати домінанти ринку, потреби споживача і мати досвід технологічного підприємництва.

Як відомо, інноваційний процес проходить 4 основних етапи:

- 1) аналіз конкуренції нового продукту;
- 2) лабораторну перевірку здійснення ідеї;
- 3) створення дослідного зразка продукції;
- 4) підготування виробництва дослідної партії і її реалізація.

Досвід показує, що в реальних умовах від ідеї створення нового продукту до надходження перших прибутків від його продажу на ринку проходить 3—4 роки. Це період інноваційного проекту. Для того, щоб довести розробку від лабораторного прототипу до стадії продажу дослідної партії, а потім і невеличкої серії, потрібно, як правило, близько 1—2 млн. доларів. Такі інвестиції вкладаються не відразу, а невеличкими порціями за кожний окремих крок у реалізацію інноваційного проекту.

З розвитком ринкових відносин розширюється перелік результатів інтелектуальної власності, а також формується новий, суто економіко-фінансовий підхід до цього виду продукту, який в умовах товарно-грошових відносин набуває ознаки товару або капіталу.

Використання об'єктів права інтелектуальної власності у власному виробництві

Вважається, що комерціалізація через використання ОІВ у власному виробництві є найбільш вигідною з точки зору прибутку. Адже весь прибуток від продажу інноваційного продукту, що отримано за допомогою ОІВ, залишається у правовласника ОІВ.

Оскільки обсяг виробленої продукції може бути великим, то й прибуток, що надходить від її реалізації, може в багато разів перевищувати вартість прав на ОІВ у разі передачі прав на використання ОІВ або продажу прав власності на ОІВ.

Зрозуміло, що цей спосіб комерціалізації пов'язаний із значними стартовими витратами на доопрацювання ОІВ, розробленням технології виробництва тощо. Але в разі успіху продаж виробленої продукції компенсує ці витрати і, крім того, буде отриманий значний прибуток.

Внесення інтелектуальної власності до статутного капіталу підприємства

Закон України „Про господарські товариства” передбачена можливість використання нематеріальних активів (у тому числі ОІВ), при формуванні статутних капіталів нових господарських товариств. Отже, інтелектуальну власність можна вносити до статутного капіталу замість майна, грошей та інших матеріальних цінностей, для чого необхідна лише добра воля всіх засновників. Використання інтелектуальної власності в статутному фонді дозволяє:

- сформувати значний за своїми розмірами статутний фонд без відволікання коштів і забезпечити доступ до банківських кредитів й інвестицій, використовуючи інтелектуальну власність як об’єкт застави нарівні з іншими видами майна;

- амортизувати інтелектуальну власність в статутному капіталі та замінити її реальними коштами, включаючи амортизаційні відрахування на собівартість продукції, тобто капіталізувати інтелектуальну власність;

- авторам і підприємствам - власникам інтелектуальної власності – стати засновниками (власниками) при організації дочірніх і самостійних фірм без відгалуження коштів.

Внесення прав на ОІВ до статутного капіталу замість „живих грошей” надає також:

- право на отримання частки прибутку (дивідендів);

- право на участь в управлінні підприємством через загальні збори правління;

- право на отримання ліквідаційної квоти в разі ліквідації підприємства тощо.

Передача (продаж) прав на об’єкти права інтелектуальної власності

Якщо правовласник не передбачає використовувати ОІВ у власному виробництві чи розпочати новий бізнес або створити спільне підприємство, він може передати повністю або частково права власності на ОІВ іншій фізичній або юридичній особі.

Майнові права на об’єкт права інтелектуальної власності є сукупністю права володіти, користуватися та розпоряджатися цим об’єктом.

Продаж прав у повному обсязі здебільшого проводиться через договір купівлі-продажу як договір обмінної угоди, за яким у результаті передачі права власності на об’єкт інтелектуальної власності (продажу охоронного документа - патента або свідоцтва) власник як сторона, яка продає, втрачає всі майнові права на нього. Тобто якщо продано патент на винахід, то він перереєструється на ім’я нового правовласника і до нього переходять всі майнові права на цей об’єкт.

Але частіше передається лише право користування ОІВ.

Власник прав на будь-який об'єкт промислової власності (ліцензіар) може продати ліцензію (видати дозвіл на користування ОІВ) будь-якій особі (ліцензіату), якщо він не хоче або не в змозі використовувати відповідний об'єкт.

Продаючи ліцензію, переслідують мету отримати прибуток, не втрачаючи капіталу на виробництво та освоєння ринку. Продаж ліцензії - це шлях впровадження технології на ринку без продажу товарної продукції. Доходами від продажу ліцензій юридичні або фізичні особи покривають свої витрати на наукові дослідження.

Придбання або продаж ліцензії є діловою угодою. Факт продажу або купівлі ліцензії юридично оформляється ліцензійним договором, який відрізняється від інших договорів купівлі-продажу тим, що продається або купується нематеріальний об'єкт. З моменту продажу ліцензії власник охоронного документа на об'єкт промислової власності, який продав ліцензію, стає ліцензіаром, а особа, яка придбала ліцензію - ліцензіатом. Ліцензіат отримує право на використання ОІВ лише на обумовленій ліцензійним договором території та на певний термін.

В залежності від обсягу прав, що передається, за діючим Цивільним кодексом України розрізняють: виключну, одиначну і невиключну ліцензії.

Виключна ліцензія видається тільки одній особі і виключає можливість використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обумовлена цією ліцензією.

Одиначна ліцензія також видається тільки одному ліцензіату і виключає можливість видачі ліцензіаром іншим особам ліцензій на використання об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, але не виключає можливості використання ліцензіаром цього об'єкта в даній сфері.

Невиключна ліцензія не виключає можливості використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності й видачі ним іншим особам ліцензії на використання цього об'єкта в даній сфері.

За ліцензійним договором завжди передбачається виплата певної грошової винагороди ліцензіару. У більшості випадків продаж ліцензії здійснюється за розрахунковою договірною ціною з орієнтиром на ціни внутрішнього та зовнішнього ринків. Основними видами ліцензійних платежів є роялті, паушальний та комбінований платежі.

Роялті - вид платежів, який платить ліцензіат ліцензіару протягом усього терміну дії ліцензійного договору чи у вигляді відсотка від суми прибутку чи суми обороту від випуску продукції або диференційованої ставки з одиниці ліцензійної продукції.

Паушальний платіж - це виплата ліцензіарові визначеної зафіксованої в договорі суми ще до початку масового випуску ліцензійної продукції.

Комбіновані платежі - найбільш поширені та передбачають виплату

ліцензіару ліцензіатом первинного сталого платежу до початку виробництва та збуту ліцензійної продукції з подальшою виплатою залишку розрахункової ціни ліцензії у вигляді роялті після того як буде налагоджене виробництво ліцензійної продукції. Таким чином, ліцензіар має можливість отримувати відрахування від реального доходу ліцензіата протягом усього терміну дії ліцензійного договору.

Правове забезпечення комерціалізації інтелектуальної власності

Комерціалізація інтелектуальної власності здійснюється з додержанням вимог відповідного правового поля.

В основу правових відносин покладено договір, який визначає сукупність обов'язків, забезпечуваних правом. Виникнення зобов'язань починається з моменту, коли договір, укладений за взаємною згодою сторін, стає чинним. Акт завершує цю операцію, яка не має зворотної сили. Укладання договору (угоди) є складною процедурою і потребує додержання не тільки змістовної, а й формальної процедури з додержанням обов'язкових вимог, які передбачені відповідними законодавчими актами.

На сьогодні в Україні охорона і правовий режим використання інтелектуальної власності ще удосконалюється, що викликає певні труднощі у розробці договірних документів між суб'єктами договірних відносин.

Враховуючи вищезазначене, наведемо приклади укладання відповідних договорів, які найчастіше зустрічаються на практиці при здійсненні господарських операцій з інтелектуальною власністю. На відміну від майнових відносин, майнове право потребує офіційної реєстрації, тобто охоронних заходів по відношенню до авторів, власників інтелектуального продукту, від посягань третіх осіб, які можуть скористатись майновими правами, що не належать їм. Регулювання цих відносин здійснюється державою через відповідну низку законодавчих актів.

Договір № _____

про передачу права власності на винахід

м.Київ

„___” _____ р.

Сторона 1 Акціонерне товариство „_____”, в особі голови правління _____, яке діє на підставі Статуту акціонерного товариства, зареєстрованого _____ районною державною адміністрацією м. Києва _____ р., свідоцтво № _____, реєстраційний № _____, яке є власником патенту України № _____ по заявці _____ від _____ р., опублікованого _____ р. в Бюл. № _____, на далі - *Патентовласник*,

Сторона 2 Товариство з обмеженою відповідальністю „_____”, надалі - *Правонаступник*, в особі _____ діючого на підставі Статуту товариства, зареєстрованого Державною адміністрацією _____ р-ну м. Києва за

№ ____ від ____ р, разом „Сторони”

домовились про наступне :

1. Патентовласник передає правонаступнику право власності на винахід „ ____ ” по патенту № ____ , який приймає це право.

2. правонаступник укладає додаткові угоди з усіма авторами винаходу щодо виплати авторської винагороди від реалізації права власності на винахід по зазначеному патенту України.

Зазначені угоди є невід’ємною частиною цього Договору.

3. Сторони беруть на себе зобов’язання зберігати конфіденційність інформації, пов’язаної як з цим Договором, так і з виробництвом продукції по ліцензіям.

Реквізити сторін

Патентовласник:

Правонаступник:

4.3. Оцінка вартості прав на об’єкти інтелектуальної власності

- *Випадки, в яких необхідно визначати вартість*
- *Підходи до визначення вартості прав на об’єкти інтелектуальної власності*
- *Витратний підхід, порівняльний підхід, дохідний підхід*
- *Методи оцінки прав на об’єкти інтелектуальної власності*
- *Зв’язок між підходами і методами*
- *Алгоритм розрахунку вартості прав на об’єкти інтелектуальної власності*

Інтелектуальна власність як об’єкт оцінки

Законом України „Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні” нематеріальні активи, у тому числі об’єкти права інтелектуальної власності, прирівняні до майна, що оцінюється. Тобто, оцінці підлягають не самі об’єкти права інтелектуальної власності, а права на них. Звідси витікають важливі наслідки: предмет оцінки (майнове право) є нематеріальним активом; якщо спливає юридичний термін дії цього права, то зникає і предмет оцінки; майнове право на об’єкти права інтелектуальної власності діє тільки на території країни, в якій набуто це право; необхідною умовою для оцінки вартості майнового права на ОПВ є відокремлюваність його від суб’єкта цього права (обігоздатність).

Більшість об’єктів правової інтелектуальної власності, такі як об’єкти авторського права та суміжних прав, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки тощо, можуть бути відділені від правовласника - фізичної чи юридичної особи, і права на них можуть бути передані (продані) іншим особам. Інші об’єкти - фірмові найменування, гудвіл, професійні якості персоналу - не можуть бути відділені від своїх носіїв і тому не можуть виступати в якості товару у звичайному розумінні.

Цілі оцінки

Зазвичай оцінка вартості майнових прав на ОПВ здійснюється з метою визначення:

- бази оподаткування підприємства;
- вартості прав на ОПВ, що вноситься до статутного капіталу підприємства;
- вартості виключних прав, що передаються на основі договору уступки прав чи ліцензійного договору;
- розміру компенсації, яку необхідно виплатити згідно діючому законодавству правовласнику за порушення його виключних прав.

Цей перелік не є вичерпним. Так, важливою є оцінка прав на ОПВ з метою постановки їх на бухгалтерський облік, оцінка у випадку приватизації підприємства, для застави, злиття, роділення, зміни форми власності підприємств тощо.

Підходи до оцінки

Національним стандартом України №1 „Основні положення оцінки майна і майнових прав” визначені три підходи до оцінки: витратний, порівняльний і дохідний.

Витратний підхід ґрунтується на врахуванні принципів корисності і заміщення. Він передбачає визначення поточної вартості витрат на відновлення або заміщення ОПВ у поточних цінах з подальшим коригуванням (зменшенням) на суму зносу (амортизації), тобто за витратами. Витратний підхід є єдино придатним, коли ОПВ не призначені для отримання прибутку, або якщо з тих чи інших причин ринкову вартість важко визначити двома іншими підходами.

Порівняльний підхід полягає в тому, що вартість прав на ОПВ визначається шляхом співставлення цін недавніх продажів подібних об’єктів. Хоча подібний підхід до оцінки, на перший погляд, виглядає досить просто, його застосування на практиці пов’язане з багатьма труднощами і умовностями. Так, в принципі, не існує ідентичних ОПВ. Також буває важко знайти відомості про продаж подібних ОПВ, оскільки ні продавці, ні покупці не зацікавлені в розповсюдженні таких відомостей. З цих та інших причин цей підхід в Україні є малоприматним.

Дохідний підхід виходить з принципу очікування, який свідчить про те, що вартість прав ОПВ визначається величиною майбутніх вигод для їх власника. Формалізується даний підхід шляхом перерахунку майбутніх грошових потоків

(прибутку), що генеруються ОПВ, у дійсну (теперішню) вартість. Для цього найчастіше використовують прийом дисконтування (зменшення) майбутніх грошових потоків, маючи на увазі, що сьгодні гроші коштують дорожче, ніж завтра.

Методи оцінки

Кожному з підходів відповідає один або кілька методів. Зв’язок між

підходами і найбільш поширеними метода ми зазначено в табл. 4.1.

Таблиця 4.1. Зв'язок між підходами для оцінки прав на ОПВ і методами оцінки

Підходи	Методи
Витратний підхід	Метод прямого відтворення Метод заміщення Метод фактичних витрат Метод приведених витрат
Порівняльний підхід	Метод порівняння продажів
Дохідний підхід	Метод прямої капіталізації
	Метод дисконтування грошових потоків
	Метод надлишкового прибутку
	Метод роялті
	Метод звільнення від роялті

Метод прямого відтворення полягає у визначенні вартості відтворення як суми витрат, що необхідні для створення нової точної копії ОПВ, що оцінюється. Ці затрати повинні ґрунтуватися на сучасних цінах.

Метод заміщення полягає у визначенні вартості заміщення з подальшим відрахуванням суми зносу (амортизації). Принцип заміщення стверджує, що максимальна вартість власності визначається мінімальною ціною, яку необхідно сплатити при купівлі ОПВ аналогічної корисності або з аналогічною споживчою вартістю.

Метод фактичних витрат передбачає підсумовування фактичних витрат і частіше за все застосовується для визначення балансової (бухгалтерської) вартості прав на ОПВ з метою постановки їх на бухгалтерський облік.

Метод приведених витрат полягає у перерахунку фактичних минулих витрат на створення і підготовку до використання об'єкта оцінки у поточну вартість, тобто у вартість на дату оцінки. На практиці цей метод використовують у випадках, коли нематеріальні активи (майнові права ОПВ) мають соціальне значення, або використовуються в оборонних програмах, програмах безпеки державного або регіонального значення.

Метод порівняння продажів є основним при порівняльному (ринковому) підході. При наявності інформації про недавні продажі подібних об'єктів цей метод дозволяє визначити найбільш точну, так звану „справедливу” ціну.

Метод прямої капіталізації доходу використовують у випадку, коли прогнозується постійний за величиною і рівний за періодами дохід, отримання якого не обмежується у часі. Капіталізація такого доходу здійснюється шляхом

поділу його на ставку капіталізації.

Метод дисконтування грошових потоків відноситься до групи методів непрямої капіталізації. Згідно з цим методом дійсна (сьогоднішня) вартість прав на ОПВ вираховується за формулою:

$$PV = \sum_{t=1}^n \frac{C_t}{\left(1 + \frac{i_t}{100}\right)}$$

де: PV - дійсна вартість прав на ОПВ;

t - періоди (роки), в які очікується отримання прибутку від ОПВ;

C_t - грошовий потік, що генерується ОПВ в періоді t ;

i_t - ставка дисконту в періоді t , %.

Ставку дисконту можна визначити за формулою:

$$i_t = C_{RF} + (C_M - C_{RF}) \cdot \beta$$

де: C_{RF} - безризикова ставка доходу, наприклад, відсотки, що виплачуються за державними облігаціями;

C_M - середньоринкова для даної галузі ставка доходу;

β - фактор ризику.

Якщо підприємство менш ризиковане, ніж середнє по галузі, то $\beta < 1$, а якщо більш ризиковане, то $\beta > 1$. В середньому $\beta = 0,8 - 1,2$.

Метод надлишкового прибутку є різновидом методу дисконтування грошових потоків. Відміна полягає у тому, що під C_t розуміють чистий надлишковий прибуток, що генерується ОПВ у періоді t . Слово „чистий” означає, що цей прибуток „очищений” від податків, а „надлишковий” - що це прибуток понад такого прибутку, який був би отриманий без використання ОПВ.

Метод роялті передбачає підсумовування періодичних грошових потоків (надходжень) роялті, що генеруються за допомогою ОПВ:

$$PV = \sum_{t=1}^n \frac{R_t}{100}$$

де: PV - роялті;

t - періоди (роки);

C_t - грошовий потік в періоді t ;

R_t - ставка роялті в періоді t , %.

Для попередніх розрахунків можна прийняти середнє значення $R_t = 5\%$. Більш точно R_t можна знайти в таблицях, що враховують галузь економіки, вид продукції і серійність виробництва.

Метод звільнення від роялті передбачає дисконтування щорічних потоків

платежів роялті. За цим методом:

$$PV = \sum_{t=1}^n \frac{R_t}{100} \cdot \frac{C_t}{\left(1 + \frac{i_t}{100}\right)^t}$$

Найчастіше за C_t приймають обсяг продажу товару, виготовленого з використанням ОПВ у даному періоді. Це також може бути прибуток або навіть вартість основної сировини, що використовується для виготовлення продукту.

Послідовність оцінки

Оцінку прав на ОПВ проводять, зазвичай, у такій послідовності:

- ідентифікація предмета оцінки;
- визначення цілі оцінки;
- вибір виду вартості;
- вибір підходу до оцінки;
- вибір методу оцінки;
- розрахунок вартості прав на ОПВ;
- оформлення звіту (акту) про оцінку.

На першому етапі необхідно визначити, що саме є предметом оцінки: винахід, корисна модель, промисловий зразок, торгівельна марка тощо, або технологія, що включає два або більше ОПВ. Необхідно також переконатися, чи є дійсними права на ці ОПВ і кому саме належать ці права.

Що стосується виду вартості, то вона може бути ринковою, або неринковою, наприклад: інвестиційна вартість, залишкова вартість заміщення тощо. Якщо оцінюється недержавна власність, то оцінка закінчується складанням звіту про оцінку. Якщо у цій власності є суттєві державні або комунальні складові, то підсумковим документом є акт.

Приклади оцінки

Приклад 1. Оцінити права на твір літератури за таких умов:

- строк дії договору на передачу автором прав на рукопис видавцю - 2 роки;
- тираж 1-го року 2 000 примірників, другого - 3 000 примірників;
- вартість одного примірника 15 грн.; ставка роялті дорівнює 15%.

Для оцінки таких ОПВ найчастіше використовують метод роялті. Тоді:

$$PV = \sum_{t=1}^n C_t \frac{R_t}{100} = 2000 \cdot 15 \cdot \frac{15}{100} + 3000 \cdot 15 \cdot \frac{15}{100} = 11250 \text{ грн.}$$

Приклад 2. Оцінити права на винахід за таких умов. Компанія BLM має патент на вибухонебезпечну лампу. Компанія вже має досвід продажу ліцензій на право виробництва, тому розмір ставки роялті встановлено. Економічний те-

рмін служби патенту оцінюється в 10 років, по закінченні якого цінність патенту буде вичерпаною. Вихідні дані:

- розрахунковий розмір продажів 1-го року дорівнює 5 000у.о., 2-го - 7 500у.о., 3-го - \$ 100 000, з 4-го по 10-й – по 50 000у.о. щорічно;
- ставка роялті 1-го року 7%, 2-го - 6%, 3-го - 5%, з 4-го по 10-й - по 7%;
- ставка дисконту дорівнює 15%.

Для розрахунку виберемо метод звільнення від роялті. Тоді:

$$PV = \sum_{t=1}^n \frac{R_t}{100} \cdot \frac{C_t}{\left(1 + \frac{i_t}{100}\right)^t} = \frac{7}{100} \times \frac{5000}{(1+0,15)} + \frac{6}{100} \cdot \frac{7500}{(1+0,15)^2} + \frac{5}{100} \cdot \frac{100000}{(1+0,15)^3} + 50000 \cdot \frac{7}{100} \cdot \left[\frac{1}{(1+0,15)^4} + \frac{1}{(1+0,15)^5} + \frac{1}{(1+0,15)^6} + \frac{1}{(1+0,15)^7} + \frac{1}{(1+0,15)^8} + \frac{1}{(1+0,15)^9} + \frac{1}{(1+0,15)^{10}} \right] = 19308у.о.$$

Приклад 3. Оцінити права на торгівельну марку за таких умов. Фірма „ХХ” випускала і продавала продукцію по 10 грн. за одиницю. Через деякий час фірма набула права на торгівельну марку для цієї продукції і провела широкомасштабну рекламу цієї марки. Після цього ціна на одиницю продукції тієї ж самої якості зросла до 12 грн. Вихідні дані:

- кількість проданих одиниць продукції 1-го року становить 100 тис, 2-го - 150 тис, 3-го - 200 тис, 4-го- 100 тис;
- ставка дисконту дорівнює 14%; податок на прибуток становить 25%.

Для розрахунку вартості прав використаємо метод надлишкового прибутку. [2]

Тоді

$$PV = \sum_{t=1}^n \frac{C_t}{\left(1 + \frac{i_t}{100}\right)^t} = (12 - 10) \cdot (1 - 0.25) \times \left[\frac{100000}{(1+0.14)} + \frac{150000}{(1+0.14)^2} + \frac{200000}{(1+0.14)^3} + \frac{100000}{(1+0.14)^4} \right] = 583584 \text{ грн.}$$

Положення (національні стандарти) оцінки майна містять визначення понять, у тому числі поняття ринкової вартості, принципів оцінки, методичних підходів та особливостей проведення оцінки відповідного майна залежно від

мети оцінки, вимоги до змісту звіту про оцінку та порядок його рецензування.

Майном, що може оцінюватися, вважаються об'єкти в матеріальній формі, у тому числі земельні ділянки, будівлі та споруди (включаючи їх невід'ємні частини), машини, обладнання, транспортні засоби тощо; паї, цінні папери; нематеріальні активи, у тому числі об'єкти права інтелектуальної власності; цілісні майнові комплекси всіх форм власності.

Майновими правами, що можуть оцінюватися, визнаються будь-які права, пов'язані з майном, відмінні від права власності, у тому числі права, які є складовими частинами права власності (права володіння, розпорядження, користування), а також інші специфічні права (права на провадження діяльності, використання природних ресурсів тощо) та права вимоги.

Датою оцінки є дата, за станом на яку здійснюються процедури оцінки майна та визначається його вартість. Нормативно-правовими актами з оцінки майна можуть бути передбачені строки дії звіту про оцінку майна (акта оцінки майна) від дати оцінки або дати її затвердження (погодження) замовником.

Законом передбачено, що професійно-оціночна діяльність — це діяльність оцінювачів (які мають кваліфікаційне свідоцтво оцінювача) та суб'єктів оціночної діяльності (які мають сертифікат суб'єкта оціночної діяльності), що полягає в організаційному, методичному та практичному забезпеченні проведення оцінки майна, розгляді та підготовці висновків щодо вартості майна.

Переоцінена первісна вартість об'єкта нематеріального активу та знос його визначаються як добуток відповідно первісної вартості або зносу та індексу переоцінки. Індекс переоцінки визначається діленням справедливої вартості об'єкта, що переоцінюється, на його залишкову вартість.

Якщо підприємством проведена переоцінка об'єктів групи нематеріальних активів, то надалі вони підлягають щорічній переоцінці.

Сума дооцінки залишкової вартості об'єкта нематеріального активу відображається у складі додаткового капіталу, а сума уцінки — у складі витрат звітного періоду.

Не визнаються нематеріальним активом, а підлягають відображенню у складі витрат того звітного періоду, в якому вони були здійснені:

- витрати на дослідження;
- витрати на підготовку та перепідготовку кадрів;
- витрати на рекламу та просування продукції на ринку;
- витрати на створення, організацію та переміщення підприємства або його частини;
- витрати на підвищення ділової репутації підприємства (гудвіл), вартість видання.

Трансформація бухгалтерського обліку вплинула на визначення нематеріальних активів, яке зазнало істотних змін. Це пов'язано з приведенням національної системи бухгалтерського обліку у відповідність до вимог ринкової економіки та міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

Головною метою трансформації системи бухгалтерського обліку стало забезпечення більш об'єктивного відображення фінансового стану і результатів діяльності суб'єктів господарювання, а також доступу всіх заінтересованих користувачів до інформації і звітності.

Оцінка вартості інтелектуальної власності

Потреба в оцінці вартості інтелектуальної власності виникає у зв'язку з:

- визначенням бази оподаткування в процесі придбання та продажу об'єктів інтелектуальної власності;
- здійсненням корпоративних операцій, пов'язаних з емісією (ремісією) статутних фондів господарських товариств;
- визначенням вартості виключних прав, що передаються на підставі договору купівлі-продажу об'єктів інтелектуальної власності чи ліцензійних договорів на право використання таких об'єктів;
- визначенням розміру компенсації (розміру відшкодування), яку потрібно сплатити відповідно до діючого законодавства власнику інтелектуальної власності за порушення його виключних прав;
- внесенням об'єктів інтелектуальної власності при здійсненні інноваційних чи інвестиційних проектів;
- поширенням ринків збуту (шляхом надання франшизи (межі відхилення кількості поставленого товару від зазначеного у договорі) та ін.);
- організацією страхування;
- передачею інтелектуальної власності під заставу з метою отримання кредитів;
- визначенням збитків, отриманих неправомірним використанням об'єктів інтелектуальної власності;
- банкрутством підприємства у процесі його ліквідації з метою задоволення позивів кредиторів;
- проведенням приватизації (відчуження) державного майна.

За своєю сутністю об'єкти інтелектуальної власності не мають матеріальної форми, тому їх вартість не визначається з використанням традиційних показників, що застосовуються при здійсненні оцінки матеріальних об'єктів. Світовий досвід показує, що питання адекватної ціни складне як практично, так і теоретично. Ймовірність та суб'єктивність у такій оцінці очевидна, що потребує залучення до розрахунку вартості інтелектуальних об'єктів більш удосконаленого методичного інструментарію.

При цьому слід зазначити, що розрахунки вартості об'єктів інтелектуальної власності здійснюються для певних цілей і не можуть бути використані для інших.

Методика оцінки вартості інтелектуальної власності розробляється для відповідного об'єкта під конкретного замовника, оскільки потреба у такій оцінці виникає, як правило, у зв'язку з відчуженням відповідних виключних або невиключних прав.

З прийняттям Закону України „Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні” від 12 липня 2001 р. № 2658-Ш визначені правові засади здійснення оцінки майна, майнових прав та професійної оціночної діяльності в Україні, її державного та громадського регулювання, забезпечення створення системи незалежної оцінки майна з метою захисту законних інтересів держави та інших суб’єктів правовідносин у питаннях оцінки майна, майнових прав та використання їх результатів.

Законом передбачено, що оцінка майна, майнових прав — це процес визначення їх вартості на дату оцінки за процедурою, яка передбачена в положеннях (національних стандартах) оцінки майна, що затверджуються Кабінетом Міністрів України, методиках та інших нормативно-правових актах, що розробляються з урахуванням вимог положень (національних стандартів) і затверджуються Кабінетом Міністрів України або Фондом державного майна України.

Використання інтелектуальної власності як нематеріальних активів у господарській діяльності підприємств та відображення в бухгалтерському обліку операцій з використання таких об’єктів дозволяє:

- документально підтверджувати довгострокові майнові права на підставі їх бобліку на балансі підприємства;
- здійснювати амортизацію нематеріальних активів у встановленому порядку залежно від терміну їх корисного використання, що дозволяє отримати амортизаційні фонди для подальшого оновлення нематеріальних активів;
- отримувати додатковий прибуток від передачі прав використання об’єктів інтелектуальної власності, а також забезпечувати обґрунтоване регулювання цін на інноваційну продукцію підприємства;
- сплачувати фізичним та юридичним особам авторську винагороду у вигляді роялті;
- здійснювати комерційні операції у вигляді застави, обміну на надійні активи, реалізації тощо з метою отримання доходів і залучення відповідних кредитних ресурсів;
- оновлювати технічний стан виробництва і технології шляхом впровадження інтелектуального капіталу в господарський оборот підприємств;
- здійснювати корпоративні (транзакційні) операції шляхом внесення до статутних фондів інших підприємств (господарських товариств) власного інтелектуального продукту, що дозволяє додатково залучити фінансові ресурси і отримати відповідні корпоративні права з метою впливу на діяльність господарських товариств.

Послідовність оцінки

Визначення вартості (ціни) прав на ОІВ є одним із необхідних, відповідальних і складних етапів їх комерціалізації (рис.4.2.)

Рис. 4.2. Послідовність оцінки об'єктів інтелектуальної власності

Експертиза об'єкта оцінки та визначення мети оцінки

Пристаюючи до оцінки, необхідно визначитись, що саме є об'єктом оцінки: це права на винахід, технологія, торговельна марка, комерційна таємниця чи все разом? Необхідно впевнитись у тому, що ОІВ існує у матеріальній формі, а також що є охоронний документ на певний об'єкт права інтелектуальної власності, який засвідчує правомірність володіння майновими правами стосовно цього об'єкта. Якщо майнові права на ОІВ вичерпані або перестали діяти достроково, наприклад, у разі несплати річних зборів за підтримку чинності патенту або свідоцтва, то право інтелектуальної власності, а разом з ним й об'єкт оцінки, зникають.

Як видно, наступним кроком є визначення мети оцінки. Оцінка вартості прав на об'єкт права інтелектуальної власності найчастіше здійснюється з метою визначення:

- оподатковуваної бази майна фірми;
- вартості інтелектуальної (промислової) власності, яка вноситься до статутного капіталу підприємства;
- вартості виняткових прав, що передаються на основі договору про передачу прав на об'єкти інтелектуальної власності або ліцензійного договору на право використання такого об'єкта;
- розміру компенсації, яку необхідно виплатити згідно з чинним

законодавством правовласнику інтелектуальної власності за порушення його виключних (майнових прав).

Необхідність оцінки вартості інтелектуальної власності виникає також у разі внесення її до інноваційних, інвестиційних проектів; у разі розширення ринків збуту; у разі страхування; передачі інтелектуальної власності в заставу з метою отримання кредитів; визначення збитку, завданого неправомірним використанням об'єкта права інтелектуальної власності; у разі банкрутства підприємства в процесі його ліквідації з метою задоволення позовів кредиторів. При цьому розрахунки вартості (ціни) об'єкта інтелектуальної власності, здійснені для одних цілей, не використовуються для інших.

Вибір підходу до оцінки і методу оцінки

У залежності від об'єкта права інтелектуальної власності та мети оцінки вибирають підхід до оцінки.

Визначення вартості прав на ОІВ при використанні витратного підходу ґрунтується на розрахунку витрат на відновлення ОІВ в поточних цінах за вирахуванням морального зносу (амортизації). Цей підхід є єдиним придатним, коли ОІВ не призначений для отримання прибутку або коли з тих чи інших причин вартість неможливо визначити двома іншими підходами.

Найбільш прийнятним у сучасних умовах є дохідний підхід. В основі дохідного підходу лежить принцип очікування, тобто вартість прав на ОІВ визначається величиною майбутньої користі, яку отримає їх власник. При цьому майбутні грошові потоки, що генеруються ОІВ, перераховуються у сьогодишню вартість.

Сутність порівняльного підходу полягає в тому, що вартість прав на ОІВ визначається шляхом співставлення цін недавніх продажів прав на подібні ОІВ. Це найбільш надійний підхід до оцінки. Але в Україні поки що з низки причин (відсутній розвинений ринок ОІВ, недоступні бази даних про результати продажу ОІВ тощо) цей підхід практично не використовується.

У рамках кожного підходу існує кілька методів, що дозволяють розраховувати вартість прав на ОІВ у грошових одиницях. Розрахунок вартості прав є досить складним завданням, тому цю роботу доцільно виконувати за договором з професійним оцінювачем прав на об'єкти права інтелектуальної власності, сертифікати яким на право оціночної діяльності видає Фонд державного майна України.

4.4. Управління правами інтелектуальної власності

- *Життєвий цикл об'єкта інтелектуальної власності*
- *Управління об'єктом інтелектуальної власності на етапі його створення*
- *Управління об'єктом інтелектуальної власності на етапі набуття прав*
- *Управління об'єктом інтелектуальної власності на етапі використання прав*
- *Управління об'єктом інтелектуальної власності на етапі захисту прав*

Життєвий цикл об'єкта права інтелектуальної власності

Усе в цьому світі має свій початок і кінець. Об'єкт права інтелектуальної власності не є винятком. Можна виділити п'ять етапів життєвого циклу об'єкта права інтелектуальної власності (рис. 4.3.): створення ОІВ, набуття прав на ОІВ, використання (комерціалізація) ОІВ, захист прав інтелектуальної власності, утилізація ОІВ.

Створення об'єктів права інтелектуальної власності (ОІВ) розпочинається з ідеї. Наприклад, це може бути ідея винаходу або художнього твору. У підприємницькій діяльності ідеї, як правило, направлені на підвищення конкурентоспроможності технологій або виробів. Далі йде розроблення цієї ідеї. Наприклад, якщо це винахід, то необхідно зробити патентний пошук, щоб переконатися, що таких винаходів ще не було. Потім перевірити цю ідею експериментально. І, нарешті, оформити відповідно до умов патентоспроможності.

Рис. 4.3. Життєвий цикл об'єкта права інтелектуальної власності

Створення об'єктів права інтелектуальної власності (ОІВ) розпочинається з ідеї. Наприклад, це може бути ідея винаходу або художнього твору. У підприємницькій діяльності ідеї, як правило, направлені на підвищення конкурентоспроможності технологій або виробів. Далі йде розроблення цієї ідеї. Наприклад, якщо це винахід, то необхідно зробити патентний пошук, щоб переконатися, що таких винаходів ще не було. Потім перевірити цю ідею експериментально і, нарешті, оформити відповідно до умов патентоспроможності.

Закінчується створення об'єкта права інтелектуальної власності оформленням його на матеріальному носії (папері, електронному носії тощо), таким чином, щоб він став зрозумілим для інших осіб. Створенням об'єктів

права інтелектуальної власності займаються люди творчої праці: науковці, інженери, музиканти, письменники тощо.

Набуття прав на об'єкт права інтелектуальної власності (ОІВ) є важливим етапом його життєвого циклу. Справа в тому, що ці об'єкти є вразливими з боку недобросовісних конкурентів. Наприклад, ви розповіли про ідею винаходу іншій особі. Ця особа може використати ваш винахід без вашого дозволу в своєму виробництві. Навіть якщо ваше і його виробництва розпочнуться одночасно, то конкурент виграє, тому що він не вкладав гроші в розробку ідеї винаходу і, таким чином, його товари чи послуги, в яких буде використано винахід, будуть дешевшими і, як наслідок, конкурентоздатнішими. Щоб попередити це негативне явище необхідно одержати правову охорону на ОІВ або обмежити доступ до комерційної таємниці, що використовується у технології.

Для об'єктів промислової власності законодавством визначена чітка процедура набуття таких прав. Суть її полягає в тому, що ви розкриваєте інформацію про ОІВ для необмеженого кола осіб, а натомість отримуєте від органу державної влади гарантію захисту ваших прав силою закону. Обсяг цих прав визначається у виданому охоронному документі - патенті або свідоцтві. Якщо ОІВ не відповідає визначеним законом умовам охороноздатності, то необхідно подбати про інші форми охорони цих об'єктів, скажімо про такі, що застосовуються для захисту секретної інформації.

На відміну від об'єктів промислової власності, об'єкти авторського права охороняються законом з моменту їх створення, а точніше з моменту їх втілення в об'єктивній формі. Але закон надає можливість здійснити правову охорону такого об'єкта в будь-який час протягом визначеного законом строку охорони шляхом отримання охоронного документа - свідоцтва.

Використання прав на об'єкти права інтелектуальної власності є найпродуктивнішим етапом його життєвого циклу. До цього етапу ОІВ не приносили користі розробнику. Навпаки, витрачалися кошти на створення ОІВ та надбання правової охорони. І тільки на етапі використання (комерціалізації) компенсуються попередні витрати, а також одержується прибуток - власне те, для чого в більшості випадків створюються ОІВ. Існує багато шляхів комерціалізації ОІВ.

Захист прав здійснюється у разі, коли ці права порушуються недобросовісним конкурентом. Чинне законодавство України надає власнику прав на ОІВ декілька шляхів захисту своїх прав. Нині розгляд справ, пов'язаних із правами інтелектуальної власності, здійснюється в адміністративному або судовому порядку. Найдійовішою формою захисту є звернення до суду.

За захистом порушених авторських і суміжних прав автори, виконавці, виробники фонограм і відеограм, організації мовлення можуть звертатися до Державного департаменту інтелектуальної власності, Державного підприємства „Українське агентство з авторських та суміжних прав”. Останнє здійснює колективне управління майновими правами авторів. Деякі порушення

прав на об'єкти промислової власності розглядаються в Апеляційній палаті при Департаменті інтелектуальної власності. З приводу порушення прав на ОІВ можна звертатись також до Антимонопольного комітету, Державної служби по боротьбі з економічною злочинністю МВС України, Державної митної служби України.

Утилізація є останнім етапом життєвого циклу ОІВ. Оскільки за визначенням ОІВ є нематеріальним об'єктом, то немає необхідності його знищувати або переробляти в щось інше. Просто після закінчення юридично визначеного строку дії прав інтелектуальної власності ОІВ зникає як об'єкт власності і переходить в суспільне надбання. Тобто будь-хто може його використовувати без дозволу правовласника.

Управління об'єктом права інтелектуальної власності на етапі його створення

На цьому етапі необхідно відповісти на питання: „Який товар буде конкурентноздатним і мати попит на ринку в майбутньому, можливо через кілька років?” І тільки тоді варто приступати до його розроблення. Необхідно виробити стратегію фірми. Спланувати капіталовкладення в інтелектуальну власність, визначити ресурси, що необхідні для розробки нової технології та забезпечення конкурентноздатності як самої технології, так і товарів, що виробляються на її основі. Необхідно також оцінити можливості основних конкурентів.

При визначенні стратегії фірми щодо розроблення об'єктів права інтелектуальної власності, їх правової охорони і подальшого використання неоціненну користь надають патентні дослідження, що проводяться на основі патентної інформації.

Патентна інформація - це технічна і правова інформація, що міститься в офіційних періодичних публікаціях відомств інтелектуальної власності, які є в усіх країнах, де законодавством передбачена правова охорона об'єктів права інтелектуальної власності. Майже дві третини технічної інформації, що розкривається в патентній інформації, більш ніде не публікується. Загальна кількість патентних документів у світі сягає нині 40 млн. Як результат, патентна інформація являє собою єдину всеохоплюючу добірку систематизованої технічної інформації. Крім цього, патентні документи класифікуються за технічними галузями відповідно до єдиної, детально розробленої Міжнародної патентної класифікації, що значно полегшує пошук потрібної інформації.

Для малих і середніх підприємств (МСП) патентна інформація корисна, перш за все тим, що завдяки її оперативності вона може з успіхом використовуватися для стратегічного планування в сфері бізнесу. Вона дає можливість дізнатися про поточні дослідження та інновації раніше ніж з'явиться на ринку відповідна продукція.

У галузі комерційної стратегії бізнесу патентна інформація допоможе:

- відслідковувати передові досягнення у вашій сфері;
- знайти партнерів по бізнесу;
- знайти постачальників та матеріали;
- відстежувати діяльність реальних і потенційних конкурентів;
- знайти відповідні ринки.

Технічна інформація, яка міститься в патентних документах, дозволить МСП:

- уникнути зайвих витрат на дублювання досліджень;
- виявити та оцінити технологію для ліцензування та передання технології;
- знайти альтернативні технології;
- бути на сучасному рівні в певній галузі;
- знайти готові рішення технологічних проблем;
- знайти ідеї для подальших інновацій.

I, нарешті, патентна інформація може використовуватися МСП для того, щоб:

- уникнути можливих проблем з порушенням прав власників охоронних документів на об'єкти промислової власності;
- оцінити патентоспроможність власних винаходів;
- заперечувати проти видачі патентів, які знаходяться в колізії з патентом, що належить даному МСП.

Найважливіша частина патентної інформації складається з офіційних публікацій відомств, відповідальних за правову охорону об'єктів промислової власності: винаходів, корисних моделей, промислових зразків, торговельних марок в кожній державі (національна патентна документація) та регіональних і міжнародних організацій з охорони інтелектуальної (промислової) власності.

Такими публікаціями є офіційні бюлетені промислової власності та описи до патентів на винаходи і корисні моделі. Офіційні бюлетені містять бібліографічну інформацію щодо зареєстрованих у країні об'єктів промислової власності, які охороняються в даній країні, а також, зазвичай, реферативну та графічну інформацію. Найповніше уявлення про винахід можна отримати при вивченні його опису, однак для визначення обсягу прав, що впливають з патенту, необхідно аналізувати формулу винаходу, що є складовою частиною опублікованого опису та публікується також і в офіційних бюлетенях.

Патентні дослідження проводяться підприємствами та організаціями відповідно до чинних з 01.01.1998 в Україні державних стандартів ДСТУ 3575-97 „Патентні дослідження. Основні положення та порядок проведення” та 3574-97 „Патентний формуляр. Основні положення. Порядок складання та оформлення”. Застосування цих стандартів є обов'язковим для підприємств, організацій та інших суб'єктів господарської діяльності, розробки яких фінансуються повністю або частково за рахунок державного бюджету. Однак для всіх інших розробників нової продукції та технологій проведення патентних досліджень, визначених цими стандартами, не менш необхідне.

Вони нададуть можливість підприємцеві впевнено планувати свою ринкову стратегію; визначати доцільність вжиття заходів для отримання правової охорони винаходу, промислового зразка або торговельної марки; допоможуть уникнути порушення прав промислової власності інших суб'єктів господарської діяльності, а тим самим значних фінансових санкцій; виявити можливості обійти або анулювати охоронний документ, що заважає реалізації виробничих планів підприємства.

Згідно з цими стандартами на всіх етапах життєвого циклу об'єкта господарської діяльності (ОГД): дослідження та обґрунтування розробки, розроблення продукції, виробництво продукції та експлуатація чи застосування продукції -проводяться патентні дослідження, які включають пошук, відбір та аналіз опублікованої патентної та науково-технічної інформації, оформлення визначених стандартами документів. Обсяг (перелік країн публікації та глибина пошуку) інформації, що підлягає вивченню, зумовлений метою патентних досліджень на кожному етапі життєвого циклу ОІВ.

Для проведення патентних досліджень необхідні відповідні інформаційні ресурси - упорядковані повні фонди патентної документації. Найбільші в Україні інформаційні ресурси (як української, так і зарубіжної патентної документації), придатні для проведення патентних досліджень, зосереджені в Фонді патентної документації громадського користування (ФГК) філії ДП „Український інститут промислової власності” - Українського центру інноватики та патентно-інформаційних послуг, який знаходиться у м. Києві (вул. Лесі Українки, 26, 01133, тел. (044) 295-82-77). Цей фонд містить офіційні бюлетені 53 країн та міжнародних організацій (переважно з 1993-1994р.) та описи до патентів України і розвинених країн світу (зарубіжні описи переважно на оптичних дисках), методичну та нормативно-правову літературу з питань інтелектуальної власності. Склад фонду та нові надходження до ФГК публікуються в Інтернеті на сайті Державного департаменту інтелектуальної власності (www.sdip.gov.ua) в розділі „Інформаційні ресурси”. Кваліфіковані фахівці ФГК можуть надати консультації щодо обсягу та методики пошуку, інформації на різних носіях, у тому числі на CD-ROM, виготовити на замовлення копії патентних документів. УкрЦППП надає також інші інформаційні послуги, у т.ч. проведення патентних досліджень, на договірних засадах.

Крім цього, повний фонд української патентної документації з 1993 року -початку її публікації - наявний в Державній науково-технічній бібліотеці в м. Києві (вул. Горького, 180) та частково в регіональних Центрах науково-технічної та економічної інформації (ЦНТЕІ). Українська патентна документація доступна нині й на електронних носіях: з 2002 року видається регіональний CD-ROM країн СНД, що містить й українську патентну документацію. З кінця 2002 року функціонує інтерактивна спеціалізована база даних „Винаходи в Україні” (www.ukrpatent.org), у якій накопичені відомості про понад 70 тисяч патентів, зареєстрованих в Україні: бібліографічні дані, реферати, формули та описи винаходів.

Оперативний пошук інформації в цій базі даних здійснюється за допомогою механізму ефективної пошукової системи, який на запит користувача реалізує такі види пошуку: предметний (тематичний) пошук; іменний пошук; нумераційний пошук; пошук за ключовими словами в назвах винаходів та текстах рефератів. Доступ до бібліографічних даних та рефератів винаходів у цій базі даних безоплатний, а до формул і описів винаходів - на договірних засадах. Умови користування вміщені на сайті за вищевказаною Інтернет-адресою. Для пошуку зарубіжної патентної документації в Інтернеті можна використовувати безоплатні патентні бази даних. Багато корисної інформації з питань інтелектуальної власності в Україні, патентно-інформаційних ресурсів та послуг вміщено в Інтернеті на сайті Державного департаменту інтелектуальної власності (www.sdip.gov.ua) та на сайті Філії ДП „Український інститут промислової власності” - Українського центру інноватики та патентно-інформаційних послуг (www.ip-centr.kiev.ua).

Управління об'єктом права інтелектуальної власності на етапі набуття прав

Якщо отримано результат інтелектуальної діяльності, що може відповідати юридичним вимогам до об'єкта прав інтелектуальної власності, наприклад, винаходу, корисної моделі, промислового зразка, торговельної марки, комп'ютерної програми, твору літератури тощо, виникає принципове питання: „Чи слід надавати результату інтелектуальної діяльності правову охорону патентом або свідоцтвом?”

Надання правової охорони є доцільним, якщо:

- об'єкт охорони є невідомим раніше, тобто він не є рівнем техніки;
- охорона надає виключне право на об'єкт передбачуваної охорони;
- об'єкт охорони є комерційно значущим;
- об'єкт охорони сприятиме зменшенню витрат компанії;
- об'єкт охорони сприяє задоволенню потреб споживача;
- об'єкт охорони сприяє зміцненню положення на ринку чи положення компанії в певній галузі;
- об'єкт охорони буде сприйнятий ринком, тобто буде на нього попит;
- об'єкт охорони є потенційно ліцензійним;
- витрати на правову охорону будуть значно меншими ніж дохід від його використання;
- об'єкт охорони підвищує цінність сумарних активів.

Але навіть якщо потенційний об'єкт охорони відповідає більшості з перерахованих вище критеріїв, слід подумати про альтернативний варіант охорони в режимі комерційної таємниці (ноу-хау). Така охорона доцільна в разі, якщо охорона патентом чи свідоцтвом є слабкою та її може обійти конкурент, наприклад, отримавши схожий патент.

Якщо прийняте рішення про набуття правової охорони, то необхідно

відповісти на друге важливе питання: „Коли надавати правову охорону?“. Як правило, не слід отримувати патент на початковій стадії розроблення ідеї або коли ще не готова виробнича база для її реалізації. У цьому разі конкуренти, ознайомившись з описом винаходу, можуть випередити розробника ОІВ з виходом інноваційного товару на ринок. Оптимальним варіантом є отримання патенту в момент виходу товару на ринок. У цьому випадку конкурент не встигне спрацювати на випередження.

Управління об'єктом права інтелектуальної власності на етапі використання прав

Є кілька стратегій, яких дотримуються фірми при використанні прав на ОІВ.

По-перше, це стратегія захисту від конкурентів за допомогою отримання монопольного права на виробництво нової продукції на період продажу її на ринку. При цьому необхідно визначити оптимальний спосіб і територію реєстрації виключних прав. Важливим є забезпечення патентної чистоти виробів з тим, щоб уникнути значних витрат у разі порушення прав.

По-друге, це стратегія ліцензування на основі отримання монопольних прав на технологію виробництва, що примушує інших виробників придбати у власника прав дозвіл на використання цієї технології за ліцензійним договором. Ця стратегія дає можливість контролювати ринок і переслідувати недобросовісних конкурентів.

По-третє, це стратегія формування уставного капіталу підприємства шляхом внесення до його складу права на об'єкти інтелектуальної власності, що мають визначену вартість. Для підприємця, особливо початківця, ця стратегія дозволяє без використання грошей формувати значний за розміром уставний капітал та зайняти на ринку активну позицію.

По-четверте, це стратегія створення іміджу компанії. Ця стратегія спрямована на те, щоб шляхом управління правами інтелектуальної власності підвищити інвестиційну привабливість підприємства.

Управління об'єктом права інтелектуальної власності на етапі захисту прав

Разом із збільшенням кількості ОІВ, ростом конкуренції на ринках товарів і послуг зростає кількість порушень прав на ОІВ недобросовісними конкурентами. Для боротьби з цими порушеннями підприємства створюють служби безпеки, що займаються попередженням і виявленням правопорушень, а також захистом прав на ОІВ.

Судовий порядок захисту прав є найбільш ефективним, але практика показує, що тільки незначний відсоток спорів щодо порушення прав на ОІВ вирішується у суді. Як правило, сторони погоджуються на мирову, щоб уникнути значних фінансових витрати, а також ризику витрат свого бізнесу.

У великій мірі зменшенню кількості правопорушень сприяє політика фірми, що спрямована на профілактику правопорушень.

Управління об'єктом права інтелектуальної власності на етапі утилізації

Як уже зазначалося вище, після закінчення юридично визначеного строку дії прав на ОІВ він зникає як об'єкт власності і переходить в суспільне надбання. Тобто його може використовувати без дозволу правовласника будь-хто. Тому на цьому етапі підприємство повинно спрогнозувати наслідки вичерпання прав на свої ОІВ. З іншого боку, відкривається можливість безоплатного використання науково-технічних і технологічних розробок, права на які належали до їх вичерпання іншим правовласникам. Для багатьох підприємств це невичерпна, а часто й єдина можливість використати в своїй діяльності досягнення науково-технічного прогресу.

Питання для самоконтролю

1. Що таке товар?
2. Які основні властивості товару?
3. Які об'єкти права інтелектуальної власності є оборотоздатними, а які ні?
4. Які відмінні ознаки нематеріальних активів?
5. Чому існують відмінності між юридичним і економічним термінами служби об'єкта права інтелектуальної власності?
6. Які Ви знаєте основні способи комерціалізації прав на об'єкти інтелектуальної власності?
7. У чому перевага використання прав на об'єкти інтелектуальної власності у власному виробництві над передачею прав за ліцензійним договором?
8. Які переваги дає правоволодільцю внесення прав інтелектуальної власності до статутного капіталу підприємства?
9. У чому різниця між уступкою прав на об'єкт інтелектуальної власності і передачею прав за ліцензійним договором?
10. Які Ви знаєте види ліцензійних договорів?
11. Які ви знаєте види ліцензійних платежів?
12. Назвіть, будь-ласка, основні цілі оцінки вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності.
13. Які Ви знаєте підходи до оцінки вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності?
14. Дайте характеристику витратного підходу до оцінки вартості прав на ОІВ.
15. Дайте характеристику порівняльного підходу до оцінки вартості прав на ОІВ.
16. Дайте характеристику дохідного підходу до оцінки вартості прав на ОІВ.
17. Які Ви знаєте методи оцінки вартості прав на ОІВ?
18. У чому полягає метод прямого відтворення активу⁷
19. У чому полягає метод заміщення?
20. У чому полягає метод вихідних витрат?

21. У чому полягає метод порівняння продажів?
22. У чому полягає метод прямої капіталізації?
23. У чому полягає метод надлишкового прибутку?
24. У чому полягає метод роялті?
25. У чому полягає метод звільнення від роялті?
26. Яка послідовність оцінки вартості прав на ОІВ?
27. Охарактеризуйте, будь-ласка, життєвий цикл ОІВ.
28. У чому полягає управління правами на об'єкт інтелектуальної власності на етапі створення ОІВ?
29. У чому полягає управління правами на об'єкт інтелектуальної власності на етапі набуття прав?
30. У чому полягає управління правами на об'єкт інтелектуальної власності на етапі використання прав?
31. У чому полягає управління правами на об'єкт інтелектуальної власності на етапі захисту прав?
32. У чому полягає управління правами на об'єкт інтелектуальної власності на етапі утилізації?

Тема 5. Захист прав інтелектуальної власності

- 5.1. Система захисту прав інтелектуальної власності і її призначення
- 5.2. Дії, що визнаються порушенням права інтелектуальної власності
- 5.3. Категорії спорів
- 5.4. Форми, порядок та способи захисту права інтелектуальної власності
- 5.5. Захист прав інтелектуальної власності в рамках угоди TRIPS

5.1. Система захисту прав інтелектуальної власності і її призначення

- причини, що приводять до порушення прав

- призначення системи захисту прав інтелектуальної власності

Захист прав інтелектуальної власності - відповідальний етап в управлінні нею. Без наявності ефективної системи захисту всі результати попередніх дій, що пов'язані з її створенням, правовою охороною і використанням можуть бути зведені нанівець. У наш час фактор захисту прав набуває ширшого значення ще й тому, що у зв'язку зі швидким розвитком технологій виникла можливість порушення прав у таких обсягах, які були неможливими кілька десятиліть тому.

Порушення прав, тобто їх використання без дозволу правовласника, може відбуватися як у рамках договору, укладеного між правовласником і користувачем, так і в разі позадоговірного використання прав. Порушником прав найчастіше буває недобросовісний конкурент. Але в окремих випадках

ним може бути держава й навіть колега-співавтор.

Після того, як об'єкт інтелектуальної власності створений і охоронним документом закріплені на нього права, настає важливий етап у його життєвому циклі - комерціалізація. Саме на цьому етапі об'єкт інтелектуальної власності приносить правовласнику прибуток чи іншу користь, власне те, для чого він і був створений. Однак, як тільки інформація про об'єкт інтелектуально, власності стає щодою несумлінним конкурентам у них виникає спокуса використати цей об'єкт інтелектуально, власності в своїх інтересах без дозволу правоволодільця, тобто незаконно. Порушення прав може призвести до серйозних негативних наслідків для правоволодільця. За критичних умов він може навіть збанкрутувати.

У наш час фактор захисту прав набуває все ширшого значення ще й тому, що в зв'язку зі швидким розвитком технологій з'явилася можливість порушення прав у таких обсягах, які були неможливі кілька десятиліть тому.

Щоб запобігти порушенню прав і компенсувати витрати, що виникають внаслідок порушення цих прав, в Україні створена система, що дає можливість захищати ці права.

Талановиті вчені, музиканти, інженери, бізнесмени, фотографи та художники - усі прагнуть продавати на ринку свої продукти і послуги та захистити результати своєї праці. Забезпечення на законодавчому рівні права інтелектуальної власності є саме тим шляхом, завдяки якому це може бути досягнуто.

Оскільки у підґрунті будь-якої інновації лежать об'єкти інтелектуальної власності, то це визначає комерційну зацікавленість підприємств у питаннях використання та правової охорони об'єктів інтелектуальної власності.

У сучасному світі об'єкти інтелектуальної власності, а точніше - об'єкти права інтелектуальної власності: винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, зазначення походження товарів, комерційна таємниця, комп'ютерні програми, бази даних, твори науки, літератури і мистецтва тощо, відіграють значну роль у забезпеченні конкурентноздатності товарів та послуг і стають, таким чином, вирішальним фактором економічного розвитку. Введені у господарський обіг, вони приносять підприємству додатковий прибуток, значно підвищують конкурентоспроможність товарів і послуг.

Об'єкти інтелектуальної власності можуть виступати також, як самостійний товар. Так, обсяг світової торгівлі ними у 1999 році становив понад \$100 млрд., що удвічі перевищило аналогічний показник 1990 року. Постає питання бухгалтерський облік в якості нематеріальних активів, ці об'єкти суттєво збільшують вартість активів підприємства (бізнесу). Але, якщо у розвинених країнах 40% активів підприємств складають права на об'єкти інтелектуальної власності, то в Україні - менше 1%. Тому у підприємств України є великий і ще не використаний резерв для завоювання ринку, отримання значного прибутку, розвитку інноваційних процесів. Це стосується

не тільки великих, а й малих і середніх підприємств.

5.2. Дії, що визнаються порушенням права інтелектуальної власності

- дії, що порушують права власників об'єктів промислової власності.
- основні порушення прав на об'єкти авторського права і суміжних прав.

Щодо об'єктів права промислової власності порушенням прав визнаються такі дії, що вчинені без дозволу правовласника. Стосовно винаходів, корисних моделей і промислових зразків це:

- виготовлення продукту із застосуванням запатентованого винаходу (корисної моделі), застосування такого продукту, пропонування для продажу, зокрема й через інтернет, продаж, імпорт (ввезення) та інше введення його в цивільний обіг або зберігання такого продукту в зазначених цілях;
- застосування процесу, що охороняється патентом, або пропонування його для застосування в Україні, якщо особа, яка пропонує цей процес, знає про те, що його застосування забороняється без згоди власника патенту або, зважаючи на обставини, це й так є очевидним.

Продукт визнається виготовленим із застосуванням запатентованого винаходу (корисної моделі), якщо при цьому використано кожен знак, внесений до незалежного пункту формули винаходу (корисної моделі), або знак, еквівалентну їй.

Процес, що охороняється патентом, визнається застосованим, якщо використано кожен знак, внесений до незалежного пункту формули винаходу, або знак, еквівалентну їй.

Будь-який продукт, процес виготовлення якого охороняється патентом, через брак доказів протилежного вважається виготовленим із застосуванням цього процесу за умови виконання принаймні однієї з двох вимог:

- продукт, виготовлений із застосуванням процесу, що охороняється патентом, є новим;
- є підстави вважати, що зазначений продукт виготовлено із застосуванням цього процесу і власник патенту не в змозі шляхом прийнятних зусиль визначити процес, що застосовувався при виготовленні цього продукту.

У такому разі обов'язок доведення того, що процес виготовлення продукту, ідентичного тому, що виготовляється із застосуванням процесу, який охороняється патентом, відрізняється від останнього, покладається на особу, щодо якої є достатні підстави вважати, що вона порушує права власника патенту.

Порушенням прав визнається виготовлення виробу із застосуванням запатентованого промислового зразка, застосування такого виробу, пропонування для продажу, зокрема й через інтернет, продаж, імпорт (ввезення) та інше введення його в цивільний оборот або зберігання такого виробу в зазначених цілях.

Виріб визнається виготовленим із застосуванням запатентованого промислового зразка, якщо при цьому використано всі суттєві ознаки промислового зразка.

Вказані далі дії, вчинені без дозволу власника свідоцтва про реєстрацію права на використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару, визнаються порушенням його прав:

- нанесення його на товар або на етикетку;
- нанесення його на упаковку товару, застосування в рекламі;
- запис на бланках, рахунках та інших документах, що супроводжують товар.

Крім того, порушенням прав власника свідоцтва на використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару є:

- використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару особою, яка не має свідоцтва про право на його використання;

- використання зареєстрованого зазначення географічного походження товару, якщо цей товар не походить із зареєстрованого для цього зазначення географічного місця, навіть якщо справжнє місце походження товару або географічне зазначення його походження використовується в перекладі або супроводжується словами: „вид”, „тип”, „стиль”, „марка”, „імітація” тощо; використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару або подібного до нього позначення для відмінних від описаних у реєстрі однорідних товарів, якщо таке використання вводить в оману споживачів щодо походження товару та його особливих властивостей або інших характеристик, а також для неоднорідних товарів, якщо таке використання завдає шкоди репутації зареєстрованого зазначення або є неправомірним використанням його репутації;

- використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару як видової назви.

Вказані далі дії, вчинені без дозволу власника свідоцтва на торговельну марку (знак для товарів і послуг), визнаються порушенням його прав:

- нанесення знака на будь-який товар, для якого знак зареєстровано, упаковку, в якій міститься такий товар, вівіску, пов'язану з ним, етикетку, нашивку чи іншим прикріплений до товару предмет, зберігання такого товару із зазначеним нанесенням знака з метою пропонування для продажу, пропонування його для продажу, продаж, імпорт (ввезення) та експорт (вивезення);

- застосування його під час пропонування та надання будь-якої послуги, для якої знак зареєстровано;

- застосування його в діловій документації чи в рекламі та в мережі інтернет, зокрема й у доменних іменах.

Знак визнається використаним, якщо його застосовано у формі зареєстрованого знака, а також у формі, що відрізняється від зареєстрованого знака лише окремими елементами, якщо це не змінило загалом відмітності знака.

Типовими порушеннями авторського права та суміжних прав, відповідно [23 ст. 50], які дають підстави до судового захисту, є:

- вчинення будь-якою особою дій, які порушують особисті не-майнові права суб'єктів авторського права та (або) суміжних прав;

- піратство в сфері авторського права та (або) суміжних прав;

- плагіат;

- ввезення на митну територію України без дозволу осіб, які мають авторське право та (або) суміжні права, примірників творів (зокрема й комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм, програм мовлення;

- вчинення дій, що створюють загрозу порушення авторського права та (або) суміжних прав;

- будь-які дії, свідомо спрямовані на обхід технічних засобів захисту авторського права і (або) суміжних прав, зокрема виготовлення, розповсюдження, ввезення з метою розповсюдження та застосування засобів для такого обходу; підроблення, зміна чи вилучення інформації, зокрема в електронній формі, про управління правами без дозволу суб'єктів авторського права та (або) суміжних прав чи особи, яка здійснює таке управління;

- розповсюдження, ввезення на митну територію України з метою розповсюдження, публічне сповіщення об'єктів авторського права та (або) суміжних прав, з яких без дозволу суб'єктів авторського права та (або) суміжних прав вилучено чи замінено інформацію про управління правами, зокрема в електронній формі.

Неправомірне (без дозволу автора) використання творів є порушенням прав автора. Посилання користувача твору на низький художній чи науковий рівень твору, на мету використання твору, на невеликий обсяг використання твору тощо не можуть братися до уваги при вирішенні питання про відповідальність користувача.

Вважається порушенням особистих немайнових прав автора оприлюднення твору без зазначення імені автора, ілюстрування твору, спотворення твору, зміна твору тощо.

Будь-яке відтворення чи використання твору без дозволу автора без виплати йому винагороди є порушенням його виключних майнових прав.

Законом України „Про авторське право і суміжні права” (ст. 21-25) встановлені деякі обмеження майнових прав автора, тобто використання творів без згоди автора і без виплати йому винагороди. Але при цьому таке використання не повинно завдавати шкоди нормальному використанню твору і не обмежувати безпідставно законних інтересів автора.

Використання виконань творів шляхом публічного повідомлення виконань, фіксації їх на матеріальному носії та розповсюдження зафіксованих виконань без дозволу виконавця є порушенням його прав. Це також стосується прав виробників фонограм (відеограм) та організацій мовлення.

Для досягнення спільних інтересів суб'єктів авторського права і суміжних прав, а також захисту їх прав створені та діють організації

колективного управління. Однією з основних економічних функцій зазначених організацій є здійснення збору, розподілу і виплати винагороди за використання творів, виконань, фонограм чи відеограм суб'єктам авторського права і суміжних прав, правами яких вони управляють, а також іншим суб'єктам прав відповідно до законодавства.

5.3. Категорії спорів

- суперечки про визнання (невизнання) результату інтелектуальної діяльності об'єктом інтелектуальної власності

- суперечки, що стосуються порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності

Суб'єкт, права якого порушені, може вимагати:

- визнання цього права;
- визнання правочину недійсним;
- припинення дії, яка порушує право;
- відновлення становища, яке існувало до порушення;
- примусове виконання обов'язку в натурі;
- зміна правовідношення;
- припинення правовідношення;
- відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової

шкоди;

- відшкодування моральної (немайнової) шкоди;
- визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Суд також може захистити право інтелектуальної власності та охоронювані законом інтереси іншим цивільно-правовим способом, що встановлений договором чи законом.

Суперечки щодо інтелектуальної власності поділяються на дві групи. До першої відносяться суперечки про визнання (чи невизнання) результату інтелектуальної діяльності об'єктом інтелектуальної власності. Стосовно об'єктів промислової власності це суперечки:

- пов'язані з відмовою у видачі патенту;
 - по запереченнях третіх осіб проти видачі патенту;
- про визнання патенту недійсним.

До другої групи відносяться суперечки, що стосуються порушення прав:

- про заборону дій, що порушують права на патент;
- про заборону дій, що порушують права на патент;
- про відшкодування шкоди, заподіяної порушником патентних прав;
- про визнання дій, що не порушують патент;
- про післякористування винаходів, пов'язане з укладанням чи

використанням ліцензійних угод;

- про надання примусової ліцензії;
- про виплату винагороди автору роботодавцем;
- про компенсацію за використання винаходу державою тощо.

Виявивши факт порушення своїх прав, правовласник повинен передовсім звернутися до конкурента, вказавши йому на наявність своїх прав. Для цього можна направити конкурентові лист, для того щоб порушник не зміг згодом посилатися на своє незнання. Дійовим засобом запобігання судовому розгляду є переговори. Цілком можливо, що в процесі переговорів вдасться переконати порушника змінити своє поведіння. Компром'іс, досягнутий на переговорах, у багатьох випадках краще, ніж судовий розгляд.

Якщо переговори не приведуть до позитивного результату, можна передати розв'язання питання до третейського суду. У цьому разі обидві сторони повинні попередньо підписати відповідний документ про згоду визнати рішення третейського судді.

Інша можливість запобігти порушенню прав міститься в попередженні потенційного порушника про свої права шляхом нанесення на товари або його упаковці попереджувальних надписів і знаків. Наприклад, можна проставити номери патентів на винахід, які були використані під час виготовлення цієї продукції. Можна також нанести на книги, які є носієм авторських прав, знак копірайта ©. Для об'єктів суміжних прав таким знаком є (P), для незареєстрованої торговельної марки — (tm), а для зареєстрованої — ®. Це відносно слабкий захист прав. Тим не менше, порушник не може в подальшому посилатися на те, що він не знав, що права на ці об'єкти охороняються. З іншого боку, такі позначення виконують інформаційну функцію, тому що дають змогу ідентифікувати правовласника й провести з ним переговори щодо законного використання прав на ці об'єкти.

Якщо ці заходи не досягли позитивного результату, правовласник може вдатися до захисту своїх прав у судовому порядку.

Судовий розгляд повинен використовуватися як останній засіб у розв'язанні суперечки. Судовий процес звичайно пов'язаний з великими витратами часу та засобів. Крім того, вирок суду може мати серйозні наслідки для порушника. Саме тому більшість конкурентів прагнуть уникнути ризику судових вироків, які можуть зупинити підприємницьку діяльність, і тому намагаються не порушувати наявного права. Практика показує, що переважна кількість спорів про інтелектуальну власність не доходить до суду.

Зокрема, судова практика США свідчить, що більшість спорів щодо порушення прав інтелектуальної власності просто не доходить до суду. Сторони, домовившись, приймають рішення про зняття справ із судочинства (табл. 5.1).

З таблиці 5.1 видно, що більшість судових справ завершилися угодою. Тим не менш, усі національні системи охорони інтелектуальної власності мають бути підкріплені сильною правоохоронною інфраструктурою для

забезпечення розгляду як цивільно-правових, так і кримінально-правових порушень, укомплектованою необхідною кількістю суддів з відповідною підготовкою й досвідом. Судова система має забезпечувати справедливий і оперативний розгляд спорів. Без належної правоохоронної інфраструктури, що забезпечує як захист прав, так і обмеження можливості незаконного одержання аналогічних прав іншими, система охорони інтелектуальної власності не може бути ефективною. Отже, наявність розгалуженої системи правового захисту інтелектуальної власності сама по собі є ефективним засобом запобігання правопорушенням у сфері інтелектуальної власності.

Таблиця 5.1.

Суттєві випадки компенсації збитків, що завдані порушенням прав на винаходи через суд або за згоди (США, 1992-1999 рр.)

№ з/п	Сторони	Сума відшкодуваного збитку	Дата	Джерело	Коментар
1	„Texas Instruments” проти „Samsung”	\$1000000000	11/27/96	Wall Street Journal	Угода
2	„Texas Instruments” проти „Hayndai”	\$1000000000	5/24/99	Wall Street Journal	Угода
3	„Medtronic” проти „Siemens”	\$300000000	9/14/92	Wall Street Journal	Угода
4	„Alpex Computer” проти „Mintendo”	\$253000000	12/5/94	Wall Street Journal	Судовий розгляд припинено
5	„Litton” проти „Honeywell”	\$250000000	12/9/98	Dow Jones News	Судовий розгляд
6	„Exxon” проти „Mobil Oil”	\$171000000	8/12/98	Houston	Судовий розгляд
7	„Viskase” проти „American National Can”	\$164900000	7/7/99	Chicago Tribune	Судовий розгляд
8	„Procter & Gamble” проти „Paragon Trade”	\$163500000	2/3/99	Wall Street Journal	Угода

9	„Hughes electronics” проти „U.S.Government”	\$1540000000	4/3/99	Los Ange-Les Times	Судовий розгляд
10	„Genetech” проти „Eli Lilly”	\$145000000	1/6/95	Wall Street Journal	Угода
11	„Еххоп” проти „Lubrizon”	\$129000000	2/19/94	New York Times	Судовий розгляд припинено
12	„Honeywell” проти „Minolta Camera”	\$127500000	3/5/92	The Financial	Угода
13	„Honeywell” проти „Seven camera makers”	\$124100000	8/24/92	The Toronto Star	Угода
14	„Kimberly-Clark” проти „Paragon Trade”	\$115000000	3/22/99	Dow Jones News	Угода
15	„Rhone-Poulenc Rorer” проти „Baxter”	\$105000000	5/13/93	Dow Street Journal	Угода
16	„C.R.Bard” проти „Guidant”	\$100000000	4/6/98	Bard Websire	Угода
17	„Kinetic Concerts” проти „Hillend- grand”	\$84800000	9/20/94	Wall Street Journal	Угода
18	„Unocal” проти „Six major oil companies”	\$84000000	7/6/99	Dow Jones News	Судовий розгляд
19	„Applied Materials” проти „Novellus Systems”	\$80000000	5/6/97	Wall Street Journal	Угода
20	„Odetics” проти „Tehnology”	\$70600000	7/7/99	Dow Jones News	Судовий розгляд відновлено

5.4. **Форми, порядок та способи захисту права інтелектуальної власності**

- юрисдикційна форма захисту
- неюрисдикційна форма захисту
- види порушення прав, що розглядаються в адміністративно-правовому порядку
- захист прав інтелектуальної власності у відповідності до Кодексу України про адміністративні правопорушення
- захист від недобросовісної конкуренції
- захист прав при переміщенні через митний кордон України контрафактних товарів
- цивільно-правовий порядок захисту прав
- порядок захисту порушених прав, встановлених кримінальним законодавством
- відповідальність за порушення прав, що передбачена Кримінальним Кодексом України

Форми захисту прав

В Україні існує дві форми захисту прав інтелектуальної власності: юрисдикційна та неюрисдикційна (рис. 5.1). Неюрисдикційна форма передбачає захист права інтелектуальної власності своїми силами, без звернення по допомогу до державних або інших компетентних органів, тобто самозахист. Наприклад, це може бути відмова здійснити певні дії, передбачені укладеним договором про передачу (уступку) майнових прав інтелектуальної власності або ліцензійним договором, відмова від виконання недійсного договору тощо. Обрані засоби самозахисту мають бути не забороненими законодавством та не повинні суперечити моральним засадам суспільства.

Юридичні форми захисту застосовують два порядки захисту: загальний (судовий) та спеціальний(адміністративний). Загальний порядок захисту здійснюється в судах.

Рис. 5.1. Форми та порядки захисту прав інтелектуальної власності

Спеціальний порядок захисту прав здійснюється в органах державного управління, в органах Антимонопольного комітету України та Державної митної служби України.

Адміністративно-правовий спосіб захисту прав

Адміністративний спосіб полягає в розгляді та розв'язанні суперечки органом державного управління. Процедура розгляду набагато простіша, ніж у цивільному судочинстві. Правовою основою є Кодекс України про адміністративні правопорушення, а також закони України: „Про захист від недобросовісної конкуренції”, „Про авторське право і суміжні права”, „Про охорону прав на винаходи і корисні моделі”, „Про охорону прав на промислові зразки”, „Про охорону прав на знаки для товарів і послуг”, „Про охорону прав на сорти рослин” тощо.

У галузі авторського права та суміжних прав адміністративний спосіб захисту прав передбачено тільки за публічний показ, порушення умов публічного демонстрування та тиражування кіно- і відеофільмів без прокатного посвідчення. Стосовно об'єктів промислової власності цей спосіб захисту прав передбачає накладення штрафів за неправомірне використання фірмових найменувань, торговельних марок тощо. Засобом захисту в цьому разі є скарга, яку у встановленому адміністративним законодавством порядку подають у відповідний орган державного управління.

Учинення дій, визначених законодавством України як недобросовісна конкуренція, спричинює накладення Антимонопольним комітетом України штрафів, а також адміністративну та цивільно-правову відповідальність. До таких дій належать:

- неправомірне використання чужого імені, фірмового найменування, торговельних марок;
- введення в обіг під своїм позначенням товарів іншого виробника;
- відтворення зовнішнього вигляду виробу іншого суб'єкта господарської діяльності та введення його в цивільний оборот;
- неправомірний збір, розголошення та використання комерційної таємниці, а також інші протиправні дії.

Відзначимо, що Антимонопольний комітет України розглядає скарги щодо дій, які здійснені після вводу об'єктів права інтелектуальної власності до цивільного обігу.

Типовими видами адміністративних стягнень можуть бути: попередження, штраф, виправні роботи, адміністративний арешт тощо.

Зокрема, за незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності, привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення права інтелектуальної власності накладають штраф від 10 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно виготовленої продукції, а також обладнання й матеріалів, що призначені для їх виготовлення.

Цивільно-правовий спосіб захисту прав

Суперечки, що пов'язані з порушенням прав інтелектуальної власності, підвідомчі загальним і господарським судам. Якщо хоча б однією зі сторін у суперечці є фізична особа, то зазначена суперечка підвідомча судові загальної юрисдикції.

Згідно із Законом України „Про судоустрій” такі суперечки передбачено розв'язувати також і в адміністративних судах, які наразі ще не почали функціонувати.

У випадку порушення прав потерпілий подає позов – заяву, звернену до суду, про відправлення правосуддя з метою захисту особистих чи майнових прав. У позовній заяві вказують форма захисту (заборона робити будь-яку дію, відшкодування збитків тощо), розмір завданого збитку, наводять докази обґрунтованості вимог.

За загальним правилом цивільного судочинства конкретна цивільна справа, як правило, розглядається за місцем перебування відповідача. У будь-якому судовому розгляді про порушення прав інтелектуальної власності зважуються два основних питання. Перше пов'язане зі встановленням чи невстановленням факту використання ОІВ, що знаходиться під охороною. Друге – з визначенням розміру збитків, що підлягають стягненню з відповідача на користь позивача.

Власник прав на ОПІВ має право вимагати від порушника:

- визнання прав власника;
- відновлення становища, що існувало до порушення права;
- припинення дій, що порушують прано чи загрожують його порушенням;
- відшкодування збитків, зокрема й втраченої вигоди тощо.

Якщо в результаті незаконного використання ОПІВ порушник одержав дохід, потерпілий має право вимагати відшкодування втраченої вигоди в розмірі, не меншому, ніж сума такого доходу.

Якщо одночасно з порушенням майнових прав порушено *особисті немайнові права автора*, то він може зажадати майнової компенсації за заподіяння йому морального збитку, розмір якої визначає суд. Наприклад, порушенням прав авторства є присвоєння результатів чужої творчої праці та спроба видати ці результати за власну розробку.

Суд, господарський суд має право прийняти рішення чи визначення про заборону випуску твору, використання постанови, фонограми передачі в ефір чи кабелем, про припинення їхнього поширення, про вилучення, конфіскацію всіх примірників твору, якщо буде достатньо даних про порушення авторського права та суміжних прав.

Застосування цивільно-правових санкцій за порушення прав на ОПІВ можливе в межах загального терміну позову, тобто протягом трьох років від дати, коли власник права довідався чи мав довідатися про порушення свого права.

У Великій Британії, Німеччині та деяких інших країнах є спеціалізовані патентні суди. Це дає змогу зосередити досвід розв'язання патентних

суперечок, створити умови для правильного й однакового застосування нормативних актів, скоротити кількість інстанцій, що розглядають суперечки.

В Україні поки що немає патентного суду, але є практика створення судових колегій з інтелектуальної власності, наприклад, при Вищому господарському суді України. У таких колегіях працюють судді, які мають спеціальну фахову підготовку з інтелектуальної власності й тому можуть компетентно розв'язувати суперечки щодо інтелектуальної власності.

Кримінальна відповідальність за порушення прав

Поряд з нормами цивільно-правового захисту прав на ОПВ чинним законодавством передбачено також кримінальну відповідальність. Кримінальна відповідальність настає тільки тоді, коли матеріальна шкода в 200 й більше разів перевищила неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Якщо матеріальна шкода в 1000 й більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, то матеріальна шкода вважається заподіяною в особливо великому розмірі. Зокрема, незаконний випуск під своїм ім'ям чи присвоєння авторства на чужий твір науки, літератури чи мистецтва, а також незаконне відтворення чи поширення такого твору, присвоєння авторства на чужі об'єкти права промислової власності чи розголошення без згоди автора змісту винаходу, корисної моделі чи промислового зразка до офіційної публікації про них визнається кримінальним злочином.

Законодавство України передбачає також кримінально-правові санкції за незаконне зазіхання на комерційну таємницю. Кримінальним злочином є незаконний збір з метою використання відомостей, що становлять комерційну таємницю (промислове шпигунство), якщо це наносить великий матеріальний збиток суб'єктові підприємницької діяльності. Як покарання передбачається застосування до порушника штрафу в розмірі від 200 до 2000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі під 2-х до 5-ти років тощо.

Залучення до кримінальної відповідальності конкретних винуватців злочину не унеможливує вимог про відшкодування заподіяного збитку.

У судовій процедурі розв'язання спорів важливе місце займають докази. Розрізняють три форми доказів: „документальний доказ” – доказ, наданий у письмовому вигляді чи у вигляді будь-якого документа; „речовий доказ” – доказ, що існує у вигляді предметів; „показання свідків” – усні свідчення експерта. Наявність охоронного документа – патенту чи свідоцтва – є важливим доказом .

Норми Кодексу України про адміністративні правопорушення, що регулюють прядок адміністративного захисту права інтелектуальної власності

Як вже зазначалось вище, основним законодавчим актом в Україні щодо адміністративного захисту прав є Кодекс України про адміністративні правопорушення. Норми Кодексу України про адміністративні

правопорушення, що регулюють питання захисту права Інтелектуальної власності, містяться в статтях 51-2, 164-3, 164-6, 164-7, 164-9 та 164-13.

Так, ст. 51-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення зазначає, що *незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності* (літературного чи художнього твору, їх виконання, фонограми, передачі організації мовлення, комп'ютерної програми, бази даних, наукового відкриття, винаходу, корисної моделі, промислового зразка, торговельної марки, топографії інтегральної мікросхеми, раціоналізаторської пропозиції, сорту рослин тощо), *привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності*, що охороняється законом, - тягне за собою накладання штрафу від десяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання і матеріалів, які призначені для її виготовлення Протоколи про зазначені адміністративні правопорушення складають та передають до суду уповноважені на те посадові особи органів Міністерства внутрішніх справ України та Державної податкової адміністрації України, а також державні інспектори з питань інтелектуальної власності Державного департаменту інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України (далі - Держдепартамент). На підставі зазначених протоколів судді районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів розглядають справи про такі адміністративні правопорушення.

Ст. 164-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення зазначає, що здійснення дій, які визнані як недобросовісна конкуренція, а саме *незаконно копіювання форми, упаковки, зовнішнього оформлення, а так само імітація, копіювання, пряме відтворення товару іншого підприємця, самовільне використання його імені*. - тягне за собою накладення штрафу від тридцяти до сорока чотирьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією виготовленої продукції, знярядь виробництва і сировини ми без такої. *Також умисне поширення неправдивих або неточних відомостей, які можуть завдати шкоди діловій репутації або майновим інтересам іншого підприємця*, - тягне за собою накладення штрафу від п'яти до дев'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. *А отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця*, - тягне за собою накладення штрафу від дев'яти до вісімнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Треба тільки зазначити, що справи про адміністративні правопорушення, передбачені цією статтею Кодексу України про адміністративні правопорушення розглядають судді районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів на підставі протоколів, які складають та передають до суду уповноважені на те посадові особи органів Антимонопольного комітету України

Ст 164-6 Кодексу України про адміністративні правопорушення зазначає, що *демонстрування або розповсюдження фільмів шляхом продажу*

або шляхом виготовлення фільмокопій чи передачі фільмокопій в прокат без державного посвідчення на це, - тягнуть за собою накладення штрафу від двадцяти до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією фільмокопій, засобів їх виготовлення, а також грошей, отриманих від їх демонстрування, продажу або передачі в прокат. В той же час, ст. 164-7 Кодексу України про адміністративні правопорушення зазначає, що *розповсюдження і демонстрування фільмів з порушенням умов, передбачених державним посвідченням на право розповсюдження і демонстрування фільмів*. - тягнуть за собою накладення штрафу від двадцяти до тридцяти п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією фільмокопій, а також грошей, отриманих від їх демонстрування, продажу або передачі в прокат. Ті ж самі дії, вчинені повторно протягом року після застосування заходів адміністративного стягнення, - тягнуть за собою накладення штрафу від тридцяти п'яти до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією фільмокопій, а також грошей, отриманих від їх демонстрування, продажу або передачі в прокат. Що стосується цих статей, то протоколи про зазначені адміністративні правопорушення складають та передають до суду уповноважені на те посадові особи органів Міністерства внутрішніх справ України та Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики. На підставі зазначених зазначених протоколів судді районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів розглядають справи про такі адміністративні правопорушення.

Відповідно до ст. 164-9 Кодексу України про адміністративні правопорушення *розповсюдження примірників аудіовізуальних творів чи фонограм, упаковки яких не марковані контрольними марками або марковані контрольними марками, що мають серію, яка не відповідає носію цього примірника, чи номер, який не відповідає даним Єдиного реєстру одержувачів контрольних марок*, - тягне за собою накладення штрафу від десяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією цих примірників аудіовізуальних творів чи фонограм. Та сама дія, вчинена особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за одне з зазначених вище правопорушень, - тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією цих примірників аудіовізуальних творів чи фонограм.

Ст. 164-13 Кодексу України про адміністративні правопорушення зазначає, що *порушення законодавства, яке регулює виробництво, експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування, а також експорт, імпорт обладнання чи сировини для їх виробництва*, - тягне за собою накладення штрафу від двадцяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Щодо цих статей кодексу, то протоколи про зазначені адміністративні правопорушення складають та передають для розгляду судьями районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів уповноважені на те посадові особи органів

Міністерства внутрішніх справ України та державні інспектори з питань інтелектуальної власності Держдепартаменту.

Норми законодавства України, що регулюють порядок захисту від недобросовісної конкуренції

Розглянемо більш детально такий спеціальний аспект захисту права інтелектуальної власності в адміністративному порядку, який вирішується шляхом використання норм законодавства, що регулюють відносини, пов'язані із захистом від недобросовісної конкуренції. Зазначені норми спрямовані проти дій або дійової практики в процесі комерційної діяльності, які протирічать чесним звичаям, тобто юридично-етичним стандартам поведінки підприємця. Поняття недобросовісної конкуренції охоплює велике розмаїття дій, пов'язаних з економічною конкуренцією, і має більш широке тлумачення порівняно з поняттям права інтелектуальної власності. Положення, спрямовані на захист від недобросовісної конкуренції та обмеження ділової практики (антимонопольне законодавство), взаємопов'язані і доповнюють одне одних, маючи на меті забезпечення ефективної дії механізму ринкової економіки шляхом підтримки чесності і свободи конкуренції і, певною мірою, захисту прав споживачів.

Як зазначалося вище, *Глава 28 Господарського кодексу України встановлює відповідальність суб'єктів господарювання за порушення антимонопольно-конкурентного законодавства*. В ст. 251 зазначено, що *Антимонопольний комітет України накладає штрафи на суб'єктів господарювання - юридичних осіб за вчинення дій, передбачених, зокрема, ст. 32 Господарського кодексу України і визначених як недобросовісна конкуренція*, тобто будь-яких дій у конкуренції, що суперечать правилам, торговим та Іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності. *Такими діями є:*

- неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання (детально розкриті в ст. 33 Господарського кодексу України);
- створення перешкод суб'єктам господарювання у процесі конкуренції (детально розкриті в ст. 34 Господарського кодексу України);
- досягнення неправомірних переваг у конкуренції (детально розкриті в ст. 35 Господарського кодексу України);
- неправомірне збирання, розголошення та використання відомостей, що є комерційною таємницею (детально розкриті в ст. 36 Господарського кодексу України);
- інші дії, що кваліфікуються як такі, що суперечать правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності.

Вчинення зазначених вище дій юридичними особами, які не є суб'єктами господарювання, тягне за собою накладання на них Антимонопольним комітетом України або його територіальними відділеннями штрафу в розмірі, передбаченому законом (п. 2 ст. 251 Господарського кодексу України). Також, вчинення зазначених вище дій посадовими особами органів державної влади,

органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, громадян, зареєстрованих як підприємців, й також вчинення цих дій в інтересах трійки осіб громадянами, які не є підприємцями, тягне за собою адміністративну відповідальність, передбачену законом (ст. 252 Господарського кодексу України).

В Україні також діє спеціальний Закон України „Про захист від недобросовісної конкуренції”, ст. 1 якого дає аналогічне вищезазначеному поняття недобросовісної конкуренції - це будь-які дії у конкуренції, що суперечать правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності. Відповідно до глав 2-4 зазначеного закону такими діями можуть бути:

- неправомірне використання ділової репутації господарюючого суб'єкта;
- створення перешкод господарюючим суб'єктам у процесі конкуренції та досягнення неправомірних переваг у конкуренції; неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці.

Відповідно до ст. 28 зазначеного закону *власник права Інтелектуальної власності, який вважає, що його права порушені, вправі звернутися до Антимонопольного комітету України або до його територіальних органів із заявою про вжиття заходів по захисту його порушених прав.* Засобом захисту в даному випадку є не позов, а заява, яка подається в письмовому вигляді з додатком документів, що свідчать про порушення прав. Зазначену заяву необхідно подати протягом шести місяців з дати, коли правовласник довідався або повинен був довідатися про порушення його прав. В процесі розгляду справи Антимонопольний комітет України або його територіальні органи мають право застосовувати заходи для забезпечення виконання рішення, якщо незастосування таких заходів може ускладнити або унеможливити його виконання- Для цього виноситься розпорядження про заборону особі, у діях якої передбачаються ознаки порушення, починати певні дії. Крім того, може бути винесене розпорядження про арешт на майно чи грошові суми, що належать відповідачу. Це розпорядження Антимонопольного комітету України може бути оскаржено в суді в 15-денний термін від дати його одержання.

Крім того, *Антимонопольний комітет України або його територіальні органи можуть прийняти обов'язкові для виконання рішення, зокрема про:*

- встановлення факту недобросовісної конкуренції;
- припинення недобросовісної конкуренції;
- офіційне спростування за рахунок порушника розповсюджених ним неправдивих, неточних чи неповних відомостей;
- накладання штрафів;
- вилучення товарів з неправомірно використаним комерційним позначенням.

Рішення Антимонопольного комітету України або його територіальних органів може бути оскаржено в судовому порядку в місячний термін від дати його одержання.

Насамкінець треба зазначити, що *вказані вище органи державного управління розглядають справи про адміністративні правопорушення на основі спеціальної процедури, яка є спрощеною в порівнянні з цивільним судочинством і виключає багато які процесуальні дії*. Обсяг процесуальних гарантій тут значно вужчий судових. Так, далеко не завжди передбачена особиста участь заінтересованих осіб або їх представників у розгляді справи. Не є обов'язковим колегіальний розгляд спору. Законодавство може не регламентувати використання при розгляді справ в адміністративному порядку різних видів доказів, таких як свідчення свідків тощо. Свідки та експерти, що залучаються до участі в адміністративному процесі, не попереджаються про відповідальність за надання неправдивих свідчень або відмову від них. Головний же недолік полягає в тому, що відомчі органи, які розглядають справу, не користуються тією мірою автономності, яка надана судам. У своїх діях вони керуються не лише чинним законодавством, але й загальними директивами і конкретними вказівками органів управління.

Норми спеціального законодавства України, що регулюють порядок адміністративного захисту права інтелектуальної власності

Як вже зазначалося, в Україні діє Закон України *„Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних”*, якій містить норми адміністративного права, згідно з якими розповсюдження зазначених примірників, а також їх прокат дозволяється лише за умови їх маркування контрольними марками (ст. 3 Закону України *„Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних”*). Ст. 5 цього закону регулює порядок одержання контрольних марок, які видає Держдепартамент. Останній також веде Єдиний реєстр одержувачів контрольних марок на підставі порядку, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України. Кабінет Міністрів України також встановлює вимоги до місць спеціалізованої роздрібною торгівлі таких примірників, а також правила такої торгівлі (ст. 10 Закону України *„Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних”*). Держдепартамент здійснює контроль за виконанням цього закону шляхом проведення планових і позапланових перевірок державними інспекторами з питань інтелектуальної власності, які працюють у складі Держдепартаменту. При цьому, перевірки підлягають особи, які здійснюють розповсюдження зазначених вище примірників. Цей контроль здійснюється у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України (ст. 12 Закону України *„Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних”*).

Також в Україні діє Закон України *„Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування”*, що містить норми адміністративного права, які регулюють відносини в сфері виробництва,

експорту, імпорту дисків для лазерних систем зчитування, а також експорту, імпорту обладнання та сировини для їх виробництва. Згідно з цим законом виробництво дисків для лазерних систем зчитування здійснюється суб'єктами господарювання лише за наявності у них ліцензії на провадження такої діяльності, яка видається відповідно до ст. 3 цього закону на три роки, та за умови дотримання ліцензійних умов, встановлених ст. 4 цього закону. При цьому зазначене ліцензування здійснюється Держдепартаментом, який присвоює виробнику спеціальний ідентифікаційний код і зазначає його у ліцензії. Держдепартамент приймає рішення про видачу або відмову у видачі ліцензії у порядку та на підставах, визначених ст. 11 Закону України „Про ліцензування певних видів господарської діяльності”, та з врахуванням особливостей закону, що розглядається.

Експорт і імпорт дисків для лазерних систем зчитування, основних вузлів для спеціалізованого обладнання та оптичного полікарбонату, необхідних для виробництва цих дисків, також здійснюється лише на підставі видачі ліцензії. При цьому зазначені ліцензії видає суб'єктам господарювання Міністерство економіки України за умови виконання вимог, викладених в ст.5 цього закону. Крім того, Держдепартамент, Міністерство економіки України разом з Міністерством внутрішніх справ України, Державної митної служби України та інших органів державної влади здійснюють контроль за виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування, а також експортом, імпортом обладнання та сировини для їх виробництва. Цей контроль здійснюється шляхом проведення планових та позапланових перевірок суб'єктів господарювання, які здійснюють зазначені вище види діяльності. Порядок контролю визначається статтями 617 цього закону та підзаконними актами, затвердженими постановами Кабінету Міністрів України та наказами відповідних органів державної влади.

Норми Митного Кодексу України, що регулюють порядок адміністративного захисту права інтелектуальної власності

Особливу увагу необхідно приділити питанням, пов'язаним із захистом прав інтелектуальної власності, при переміщенні через митний кордон України контрафактних товарів. При цьому, контрафактними товарами згідно п. 10 ст. 1 Митного кодексу України є товари, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, ввезення яких на митну територію України призводить до порушення прав власника, що захищаються відповідно до чинного законодавства України та міжнародних договорів України, укладених в установленому законом порядку. Митний кодекс України містить Розділ X „Контроль за переміщенням через митний кордон України товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності”, в якому визначаються особливості переміщення через митний кордон України зазначених товарів. Власник права інтелектуальної власності, який має підстави вважати, що при переміщенні товарів через митний кордон України порушуються чи можуть бути порушені

його права, що охороняються в Україні, має право подати заяву до Державної митної служби України про реєстрацію товару, що містить об'єкт права інтелектуальної власності. Державна митна служба України веде реєстр - зазначених товарів. При цьому, порядок реєстрації товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, включаючи форму заяви власника прав, перелік інформації та документів, які додаються до заяви, порядок подання та розгляду заяви, порядок ведення реєстру визначаються Кабінетом Міністрів України. Після реєстрації відповідних товарів у реєстрі Державної митної служби України митні органи вживають заходи щодо попередження переміщення через митний кордон України контрафактних товарів. Якщо митний орган на підставі даних реєстру товарів виявляє ознаки того, що товари, пред'явлені для митного контролю та митного оформлення, є контрафактними, їх митне оформлення призупиняється. Такі товари підлягають розміщенню на складах тимчасового зберігання або на складах митних органів. Митний орган повідомляє відповідного правовласника про факт переміщення через митний кордон України цих товарів, а декларанта - про причини призупинення їх митного оформлення, а також повідомляє декларантові найменування та адресу правовласника. Якщо протягом строків призупинення митного оформлення, тобто 15 календарних днів плюс ще 15 календарних днів, контрафактність товарів, щодо яких прийнято рішення про призупинення митного оформлення, буде підтверджена, митний орган в установленому Митним кодексом України порядку порушує справу про порушення митних правил, а товари - безпосередні предмети правопорушення - вилучаються для забезпечення конфіскації. В той же час, якщо протягом зазначених вище строків контрафактність товарів, щодо яких приймалося рішення про призупинення митного оформлення, не буде підтверджена, ці товари підлягають митному оформленню звичайним порядком.

Відповідно до ст. 345 Митного кодексу України, ввезення на митну територію України або вивезення за межі цієї території з комерційною метою товарів з порушенням права інтелектуальної власності - тягне за собою накладення штрафу на громадян у розмірі від десяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією контрафактних товарів, а на посадових осіб - від тридцяти до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією контрафактних товарів. Треба зазначити, що і власник права інтелектуальної власності і власник товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, у випадку незгоди з рішенням митного органу мають право звернутися до суду за захистом своїх порушених прав. Більш детально питання, пов'язані із захистом права інтелектуальної власності на митному кордоні України розкриті в постанові Кабінету Міністрів України від 28 квітня 2001 р. № 412, якою затверджено „Положення про порядок реєстрації та переміщення через митний кордон України товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності”.

Останнім часом значно посилено державний контроль за захистом прав

інтелектуальної власності Міністерством внутрішніх справ, МОН України, Службою безпеки України, Державною митною службою, Державною податковою адміністрацією України, Антимонопольним комітетом України та Державним комітетом України з питань технічного регулювання та споживчої політики. Результати таких заходів можна вважати достатньо ефективними.

Міністерством внутрішніх справ України постійно вживаються заходи, спрямовані на попередження та викриття злочинів, пов'язаних із порушеннями прав інтелектуальної власності, на створення та вдосконалення правової бази, необхідної для протидії цим правопорушенням. Підрозділи Міністерства внутрішніх справ проводять перевірки суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у сфері інтелектуальної власності.

Ефективний захист прав інтелектуальної власності здійснюється також у рамках антимонопольного законодавства України. Згідно з нормами Закону України „Про захист від недобросовісної конкуренції” Антимонопольний комітет України, який має розгалужену систему регіональних представництв, здійснює захист прав інтелектуальної власності в адміністративному порядку.

Контроль за незаконним виробництвом та реалізацією контрафактної продукції на території України здійснюється також Державною податковою службою України, а також державними інспекторами з питань інтелектуальної власності Державного департаменту інтелектуальної власності.

Підсумовуючи все сказане, можна констатувати, що сьогодні в Україні вже сформована організаційна структура державних органів, які прямо або опосередковано забезпечують захист прав у сфері інтелектуальної власності.

Контрольні марки як ефективний спосіб захисту аудіовізуальної продукції

Кожний підприємець, який прагне легальне, без порушення авторських і суміжних прав, отримувати прибуток від продажу примірників аудіовізуальних творів чи фонограм, повинен забезпечити обов'язкове їхнє маркування. Для цього він звертається в установленому порядку до Державного департаменту інтелектуальної власності і подає необхідний перелік документів. За умови виконання підприємцем-заявником усіх вимог Закону України „Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм”, зокрема підтвердження наявності прав на поширення занесених до переліку творів, Державний департамент інтелектуальної власності забезпечує виготовлення відповідної кількості контрольних марок та видачу їх заявникові. Слід підкреслити, що відсутність на упаковці аудіо-, відеокасет та компакт-дисків контрольної марки однозначно свідчить про їхнє „піратське” походження.

Крім того, заявник включається до Єдиного реєстру одержувачів контрольних марок. Систематизована в цьому реєстрі інформація згодом використовується Держдепартаментом при підготовці відповідей на офіційні запити правоохоронних і контролюючих органів, передусім спеціальних підрозділів МВС України, у разі виявлення ними фактів порушення прав

інтелектуальної власності.

Практика спільних оперативних дій Державного департаменту інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України з державними органами, уповноваженими боротися з правопорушеннями в сфері інтелектуальної власності, значно звужує масштаби поширення на ринку «піратської» продукції та вибиває фунт з-під ніг тих, хто посягає на законні інтереси авторів літературних, наукових, мистецьких творів, а також власників суміжних прав.

Більш того, таке втручання держави стимулює дедалі більшу кількість суб'єктів підприємницької діяльності до цивілізованої поведінки на ринку розповсюдження аудіовізуальної продукції та фонограм, свідомого вибору законних шляхів одержання вигоди. Так, якщо у 2001 році Держдепартаментом було видано майже 25 млн. контрольних марок, то у 2002 році цей показник зріс до 32 млн. Це свідчить про те, що контрольна марка поступово стає чи не основним засобом захисту об'єктів авторського права та суміжних прав. При цьому її вартість (наразі підприємець-заявник перераховує за одну контрольну марку до Державного бюджету України 17 копійок) практично не позначається на ціні продажу аудіо- та відеопродукції.

Органи, до яких слід звертатися в разі виявлення порушника прав на об'єкт права інтелектуальної власності

Основною проблемою в сфері інтелектуальної власності є забезпечення ефективного функціонування механізмів захисту прав.

Чинне законодавство України надає власникам прав інтелектуальної власності декілька можливих шляхів захисту своїх прав.

У першу чергу - це судовий захист, право на який гарантовано Конституцією України. Власник прав може звернутися за захистом своїх порушених прав до суду.

Також чинне законодавство України надає можливість звернутися до Міністерства внутрішніх справ України, Державним департаментом інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України, Державної митної служби України, Служби безпеки України, Державної податкової адміністрації¹ України, Антимонопольного комітету України тощо.

У складі Державного департаменту інтелектуальної власності створений підрозділ державних інспекторів з питань інтелектуальної власності. Робота цього підрозділу спрямована на забезпечення систематичного державного контролю за дотриманням суб'єктами господарювання законодавства у сфері інтелектуальної власності. Функції захисту прав інтелектуальної власності здійснює також Державна митна служба України. Конкретні заходи по захисту прав інтелектуальної власності на митному кордоні України були введені в дію постановою Кабінету Міністрів України „Про затвердження Положення про порядок реєстрації та переміщення через митний кордон України товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності” від 28 квітня 2001 р. № 412. Згідно з

нормами Митного кодексу України та положеннями зазначеної постанови запроваджено дієвий механізм контролю за переміщенням через митний кордон України товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності. Заходи щодо захисту прав інтелектуальної власності застосовуються на кінцевому етапі митного оформлення.

Державні інспектори діють у всіх регіонах України, вони мають повноваження здійснювати планові і раптові перевірки суб'єктів господарювання, діяльність яких пов'язана з використанням об'єктів інтелектуальної власності. При цьому державні інспектори співпрацюють з підрозділами правоохоронних та контролюючих органів Міністерства внутрішніх справ, Державної податкової адміністрації та Державної митної служби України.

5.5. Захист прав інтелектуальної власності в рамках угоди TRIPS

- угода TRIPS як одна з угод Світової організації торгівлі

- основні вимоги угоди TRIPS щодо захисту прав інтелектуальної власності за порушення прав інтелектуальної власності

Угода ТРІПС є однією з найважливіших угод Світової організації торгівлі (СОТ).

Угода ТРІПС є складовою частиною Угоди СОТ, яка набрала чинності з 1 січня 1995 р.

Угода ТРІПС – це угода про торговельні аспекти інтелектуальної власності, об'єкти якої часто стають об'єктами торгівлі, у тому числі і міжнародної.

Члени Угоди зобов'язані дотримуватися її положень і застосовувати режим, передбачений нею, до осіб інших держав, яких в Угоді прийнято називати „громадяни”. Цим терміном позначаються фізичні і юридичні особи.

До інтелектуальної власності за Угодою належать усі категорії інтелектуальної власності, що є предметом авторських і суміжних прав, товарних знаків, географічних зазначень, промислових зразків, патентів, компонування інтегральних мікросхем і закритої інформації.

Основним принципом Угоди є принцип національного режиму, за яким громадяни однієї країни-члена користуються в іншій країні-члені таким самим правовим режимом як і її громадяни щодо охорони права інтелектуальної власності. До уваги беруться лише ті винятки, що встановлені міжнародними угодами.

Другим принципом Угоди є принцип найбільшого сприяння, який встановлює, що будь-які переваги, пільги, привілеї або імунітет, надані членом Угоди громадянам будь-якої іншої держави (незалежно від членства), надаються невідкладно і безумовно громадянам усіх країн-членів за можливими окремими винятками.

Угодою встановлені обов'язкові стандарти параметрів окремих об'єктів інтелектуальної власності. Ці стандарти мінімальні, але держави, що приєдналися до Угоди, нижче зазначених у ній параметрів опускатися не можуть. Частина II Угоди ТРІПС якраз і визначає ці стандарти, що стосуються наявності, обсягу і використання прав інтелектуальної власності. Це означає, що в країні-члені Угоди громадяни мають бути наділені передбаченими Угодою правами. Обсяг зазначених прав має бути не вужчим за визначений Угодою. Чинне законодавство країни-члена Угоди має забезпечити реальне виконання зазначених прав. Зрозуміло, що йдеться про права у сфері інтелектуальної власності.

Угода ТРІПС визначає конкретні параметри щодо восьми об'єктів інтелектуальної власності:

- 1) авторського права і суміжних прав;
- 2) товарних знаків;
- 3) географічних зазначень;
- 4) промислових зразків;
- 5) патентів;
- 6) топологій інтегральних мікросхем;
- 7) охорони закритої інформації;
- 8) контролю за антиконкурентною практикою через договірні ліцензії.

В основу зазначених стандартів були покладені основні принципи і засади Паризької конвенції про охорону промислової власності і Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів. Наприклад, Угодою ТРІПС передбачається, що охорона авторського права і суміжних прав має здійснюватися протягом не менше як 50 років від дати першої публікації, здійсненої за згодою автора. Щодо суміжних прав Угода приписує своїм членам надавати право виконавцям забороняти будь-який запис, якщо виконання не призначене для фонограми. Виробники фонограм повинні мати право дозволяти чи забороняти пряме чи опосередковане відтворення їх фонограм. Строк охорони суміжних прав повинен бути не менше 50 років від кінця календарного року, в якому було зроблено запис або здійснено виконання, і для організацій мовлення – не менш як 20 років, рахуючи від кінця календарного року, в якому відбулася передача.

Стандарти встановлені щодо кожного із перерахованих об'єктів інтелектуальної власності. Слід лише звернути увагу на окремий об'єкт промислової власності, який в Угоді позначений терміном „патенти”. Цим терміном в Угоді позначаються об'єкти промислової власності, які у чинному законодавстві України позначаються термінами „винаходи” і „корисні моделі”.

Україна має приєднатися до Угоди ТРІПС. Чинне законодавство України про інтелектуальну власність відповідає вимогам зазначеної Угоди.

Значна частина Угоди присвячена захисту прав інтелектуальної власності. У ній передбачені загальні цивільно-правові і кримінально-правові способи захисту прав інтелектуальної власності. Стаття 41 Угоди проголошує,

що законодавства всіх країн-членів Угоди мають обов'язково у своїх національних законодавствах передбачити ті засоби і способи захисту прав інтелектуальної власності, що передбачені Угодою. При цьому передбачаються запобіжні та термінові і невідкладні заходи.

Угода проголошує, що процедури, які стосуються захисту прав інтелектуальної власності, мають бути справедливими і рівними для всіх. Вони мають бути достатньо демократичними і доступними.

Органи судової влади повинні мати прано вимагати від порушника відшкодування зашитих його порушенням збитків у розмірі, який би повністю компенсував заподіяну школу. Порушник права інтелектуальної власності повинен бути зобов'язаний компенсувати власнику інтелектуальної власності витрати, які він поніс на оплату юридичних послуг. Угода передбачає також можливість у відповідних випадках дозволяти судовим органам стягнення прибутку та (або) відшкодування встановлених раніше збитків навіть у випадках, коли порушник несвідомо або маючи достатні підстави щоб знати, брав участь у порушенні.

З мстою створення ефективного запобіжного засобу проти порушення прав інтелектуальної власності судові органи повинні бути наділені правом:

- без будь-якої компенсації виводити з комерційних каналів товари, щодо яких були допущені порушення;

- якщо це не суперечить конституційним засадам, виносити рішення про знищення товарів, вироблених з порушенням прав інтелектуальної власності;

- виведення з комерційних каналів без будь-якої компенсації Матеріалів та обладнання, які були значною мірою використані для виготовлення контрафактних товарів, що порушують право інтелектуальної власності.

При розгляді таких справ слід враховувати адекватність порушення та застосованих до порушника санкцій, а також інтереси третіх осіб.

Викликає заінтересованість така вимога Угоди. Країни - члени Угоди можуть передбачати у своєму національному законодавстві право судів вимагати від порушника інформації про третіх осіб, які задіяні у виробництві та розповсюдженні товарів і послуг, що порушують право власності на знак, а також про їхні канали розповсюдження.

Цікавою є норма Угоди про відшкодування відповідачу. Відповідно до цієї норми відповідач, до якого па вимогу власника об'єкта інтелектуальної власності були вжиті запобіжні заходи, що безпідставно обмежили відповідача в його правах або зовсім позбавили їх, внаслідок чого йому були завдані певні збитки, має право вимагати компенсацію за шкоду, заподіяну внаслідок такого зловживання, у тому числі витрати на адвоката.

Угода також передбачає певні адміністративні процедури захисту прав інтелектуальної власності.

Зазначені норми передбачені ЦК України та іншими законами про інтелектуальну власність.

Необхідною умовою для вступу України в СОТ є обов'язкове виконання

угоди TRIPS. Цю угоду світова спільнота визнала як правовий документ, що охоплює питання, пов'язані з охороною прав на TRIPS, які розглядаються як товар.

Відповідно до вимог частини III угоди TRIPS, „захист прав інтелектуальної власності” країни-учасниці зобов'язуються забезпечити на своїй території дію таких процедур, які дозволяють здійснювати заходи, що запобігають порушенню законодавства в сфері охорони прав інтелектуальної власності та їх недопущення.

Стаття 41 угоди TRIPS зазначає, що законодавство кожної країни повинно мати норми, що дозволяли б удатися до ефективних дій, спрямованих проти будь-якого порушення прав інтелектуальної власності, зокрема й термінові заходи для запобігання порушенням і правові санкції на випадок подальших порушень.

Угода TRIPS передбачає захист прав інтелектуальної власності за допомогою адміністративних процедур, цивільно-правові способи захисту прав, а також карні процедури та штрафи, що їх можуть застосувати до порушників прав.

Подальше вдосконалення національного законодавства України здійснюється з урахуванням вимог цього важливого міжнародного нормативного акта.

У ст. 61 угоди TRIPS 1964 р. (розділ 5 частини III „Кримінальні процедури”) зазначено, що засоби покарання за порушення авторського права мають передбачати позбавлення волі, штрафи достатні за розміром порівняно з Іншими злочинами подібної тяжкості.

Порівнюючи норми Кримінального кодексу України з нормами угоди TRIPS щодо відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності, можна констатувати, що Цивільний кодекс України передбачає недостатню відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності (максимальна – п'ять років позбавлення волі). Для порівняння: за крадіжку 5000 гривень передбачається позбавлення волі до восьми років. Водночас збитки правласника в разі порушення прав інтелектуальної власності можуть бути десятки, а то й у сотні разів більшими й таке порушення є тією ж крадіжкою.

Відзначимо, що кількість справ, які розглядають у судах і предметом яких є інтелектуальна власність, з року в рік зростає.

Цікаво знати, які саме ОПІВ є предметом розгляду в судах. Аналіз 126 господарських спорів показав, що їх предметом були такі об'єкти права інтелектуальної власності:

- торговельні марки – 87;
- винаходи – 22;
- промислові зразки – 10;
- корисні моделі – 2;
- комерційні таємниці – 1;
- раціоналізаторські пропозиції – 1.

Основна мета Угоди TRIPS полягає в модернізації та уніфікації законодавства країн світу з охорони інтелектуальної власності

Угода складається з таких частин:

I. Загальні положення і базові принципи.

II. Стандарти, що стосуються наявності, обсягу та використання прав інтелектуальної власності.

III. Примусове виконання прав інтелектуальної власності.

IV. Набуття і підтримання прав інтелектуальної власності та процедури між спорідненими сторонами.

V. Уникнення та врегулювання спорів.

VI. Перехідні положення.

VII. Остаточні домовленості та прикінцеві положення. Названі частини Угоди включають 73 статті.

Вважається, що ця Угода є одним з трьох стовпів, на яких тримається Світова організація торгівлі.

Двома іншими стовпами є Генеральна угода із тарифів і торгівлі та Генеральна угода з торгівлі послугами.

Угода стосується:

- патентів;
- авторського права і суміжних з ним прав;
- промислових зразків;
- компоновок інтегральних мікросхем;
- комерційні таємниці;
- вказівок географічного походження товарів.

Головні положення Угоди можна об'єднати в 5 груп:

1. Основні принципи та зобов'язання.
2. Мінімальні стандарти з охорони, включаючи тривалість охорони прав і контроль за антикорупційними положеннями ліцензійних угод.
3. Обмежувальна ділова практика.
4. Заходи щодо дотримання прав інтелектуальної власності (рішення судів, дій митників тощо).
5. Перехідні положення щодо запровадження правил на національному рівні.

Держави-учасники Угоди зобов'язані не допускати дискримінації іноземців щодо набуття обсягу та підтримання прав інтелектуальної власності. Тобто зобов'язані надавати режим найбільшого сприяння та національний режим.

Угода TRIPS відзначається ще й тим, що в ній вагомо наголошується на спостереженні на національному рівні за примусовим виконанням законодавства та підзаконних актів у сфері інтелектуальної власності.

Угода TRIPS була опрацьована і узгоджена під час Уругвайського раунду переговорів 15 квітня 1994 р.

Угода ТРІПС передбачає, що до 1 січня 2000 р. країни, що розвиваються

впорядковуюють своє законодавство відповідно до її положень. Найменше розвинуті країни мають виконати це до 1 січня 2006 р.

З огляду на цю Угоду, США, зокрема, внесли зміни до свого патентного законодавства, встановивші термін дії патентної охорони протягом 20 років від дати подання заявки. До цього термін дії патенту в США становив 17 років від дати його видачі.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає різниця між правовою охороною і правовим захистом інтелектуальної власності?
2. У чому полягає призначення системи захисту інтелектуальної власності?
3. Які дії визнаються порушенням права на об'єкти промислової власності'?
4. Які дії визнаються порушенням авторського права і суміжних прав?
5. Назвіть, будь-ласка, які Ви знаєте категорії спорів щодо права інтелектуальної власності?
6. Дайте, будь-ласка, характеристику юрисдикційної і неюрисдикційної форм захисту права інтелектуальної власності.
7. У чому полягає неюрисдикційна форма захисту права інтелектуальної власності?
8. В яких органах здійснюється загальний порядок захисту права інтелектуальної власності?
9. В яких органах здійснюється спеціальний порядок захисту права інтелектуальної власності?
10. Спори між якими суб'єктами права інтелектуальної власності розглядаються в господарських судах?
11. Спори між якими суб'єктами права інтелектуальної власності розглядаються в судах загальної юрисдикції?
12. У чому полягає адміністративний порядок захисту права інтелектуальної власності?
13. Які існують типові види адміністративних стягнень за порушення права інтелектуальної власності?
14. У чому полягає цивільно-правовий спосіб захисту права інтелектуальної власності?
15. Що може вимагати власник права на об'єкт інтелектуальної власності від порушника при розгляді спору у судовому порядку?
16. Який термін позову існує для застосування цивільно-правових санкцій за порушення права інтелектуальної власності?
17. Коли настає кримінальна відповідальність за порушення права інтелектуальної власності?
18. Який максимальний розмір штрафу за порушення права інтелектуальної власності може бути визначений в рамках кримінальної відповідальності і

на чю користь перераховуються ці кошти за рішенням суду?

19. Який максимальний термін позбавлення волі передбачений законодавством України за порушення права інтелектуальної власності?
20. У чому полягає захист прав інтелектуальної власності у відповідності до Угоди TRIPS?

Список літератури, що використана при підготовці конспекта лекцій і що рекомендується для більш повного ознайомлення з курсом „Інтелектуальна власність”:

Основна література

1. Антонов В.М. Інтелектуальна власність і комп'ютерне авторське право.- К.: КНТ, 2005, 520с.
2. Бутнік-Сіверський О. Б. Економіка інтелектуальної власності. – К.: Ін-т інтел. Власн. І права, 2004. – 296 с.
3. Дахно І.І. Право інтелектуальної власності : Навч. посібник, -К. :Центр навчальної літератури, 2006. – 278с.
4. Дроб'язко В.С., Дроб'язко Р.В. Право інтелектуальної власності: Навчальний посібник – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 512с.
5. Жаров В.О. Захист права інтелектуальної власності в Україні, Навчальний посібник. - К. :Інститут інтелектуальної власності, 2005. - 88с.
6. Інтелектуальна власність: Навчальний посібник /За ред. д.н.т. П.М.Цибульова - К. :Укр. ІНТІ, 2006. - 276с.
7. Інтелектуальна власність в Україні: правові засади та практика. - Наук.-практ. вид.: у 4-х т. / За заг. ред. О.Д.Святоцького. - Т.1. Право інтелектуальної власності. - К.: Видавничий дім „ІнЮре”, 1999.-500с. Т.2. Авторське право і суміжні права. - К.: Видавничий дім „ІнЮре”, 1999.-460с. Т.3. Промислова власність. - К.: Видавничий дім „ІнЮре”, 1999.-656с. Т.4. Оцінка інтелектуальної власності. Бухгалтерський облік та оподаткування. - К.: Видавничий дім „ІнЮре”, 1999. -384с.
8. Конституція України: Офіційне видання.-К:Право.
9. Мікульонок І. О. Основи інтелектуальної власності: Навчальний посібник – К.: ІВЦ Видавництво „Політехніка”, Ліра. – К., 2005. – 232с. 13.,1996.
10. Морозов О.Ф. Ціна думки – інтелектуальний капітал: Монографія. – Донецьк: ТОВ „Юго-Восток, ЛТД”, 2005 – 352 с.
11. Охорона інтелектуальної власності в Україні / С.О. Довгий, В.О. Жаров та ін. – К.: Форум, 2002. – 319с.
12. Право інтелектуальної власності: Академ. курс: Підручник для студентів

- вищих навчальних закладів /О.А.Підпригора, О.Б.Бутнік -Сіверський, Дроб'язко В.С. та ін. - К. : концерн „Видавничий Дім „ІнЮре””, 2004. – 672с.
13. Сусліков Л.М., Двордяй В.С. Патентознавство. Навчальний посібник.- Київ: Центр навчальної літератури, 2005.-232 с.
 14. Цибульов П.М. Основи інтелектуальної власності / Навчальний посібник. - К.: „Інст. інтел. власн. і права”, 2005. - 112 с.
 15. Цибульов П.М.,Чеботарьов В.П. Популярно про інтелектуальну власність: абетка /За заг. ред. н.е.н. М.В.Паладія. -К. :тов.„Альфа-ППК”, 2004. - 56с.
 16. Цибульов П.М., Чеботарьов В.П., Зінов В.Г.,Суюні І.О. Управління інтелектуальної власності /За ред. П.М. Цибульова: монографія, -К. : „К.І.С.” 2005. - 448с.

Додаткова література

1. Бондаренко С.В. Авторське право і суміжні права. - К.: Інст. інтел. власн. і права, 2004. - 260 с.
2. Бутнік-Сіверський О.Б. Економіка інтелектуальної власності. -К.: Інст. інтел. власн. і права, 2004. -296 с.
3. Добриніна Г.П., Пархоменко ВД Патентна інформація і документація. Патентні дослідження - К.: Інст. інтел власн і права, 2004. - 96 с.
4. Жаров В.О. Захист права інтелектуальної власності. - К/ Інст інтел. власн і права, 2004. - 64 с.
5. Зинов В Г Управление интеллектуальной собственностью -М.: Дело, 2003 - 512с.
6. Кириченко І А. Судова експертиза охорона прав на об'єкти інтелектуальної власності. - К. Інст інтел. власн і права 2004 - 144 с.
7. Кожарская И.Ю., Прахов Б.Г Патентное право. - К.- Інст. інтел власн. і права, 2003. – 140 с.
8. Охорона інтелектуальної власності в Україні / С.О.Довгий, В.О.Жаров, В.О.Зайчук та ін. - К.: Форум, 2002. -319с
9. Тофило А. В. Экспертиза объектов интеллектуальной собственности: заявки на изобретения и полезные модели. -К.: Інст. інтел. власн. і права, 2004. - 176 с.
10. Цыбулев П.Н. Оценка интеллектуальной собственности. - К.: Інст. інтел. власн і права, 2003 - 184 с.
11. Цыбулев П.Н. Маркетинг интеллектуальной собственности. -К.: Інст. Інтел власн і права. 2004. - 188 с.

Інтелектуальна власність

Конспект лекцій навчальної дисципліни для студентів всіх спеціальностей Рівненського державного гуманітарного університету

Автор **Юскович-Жуковська В.І.**

Відповідальний за випуск **Денищук М.Ф.**

Комп'ютерний макет і верстка **Третяк О.Ю.**

ББК 67.9 (4 Укр) 304.3+67.304.3

Ю 89

УДК 347.77/78

В конспекті лекцій навчальної дисципліни „Інтелектуальна власність” розглянуто поняття інтелектуальної власності та її системи. Описуються етапи життєвого циклу інтелектуальної власності: від ідеї до конкретного результату-отримання прибутку. Висвітлюються питання створення, набуття прав, комерціалізації прав на об'єкти права інтелектуальної власності, а також особливості їх захисту як в адміністративному, так і в судовому порядку.

Конспект лекцій розрахований на студентів вищих навчальних закладів усіх напрямів та спеціальностей підготовки. Видання складено автором на підставі циклу лекцій, прочитаних в Рівненському державному гуманітарному університеті в рамках програми навчальної дисципліни „Інтелектуальна власність”.

Підписано до друку 16.06.2006 р.
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний
Умовні друк. арк. 6,9. Наклад 100 примірників
Замовлення № 63/2

Редакційно-видавничий відділ
Рівненського державного гуманітарного університету
33028, м.Рівне, вул. С.Бандери, 12

